

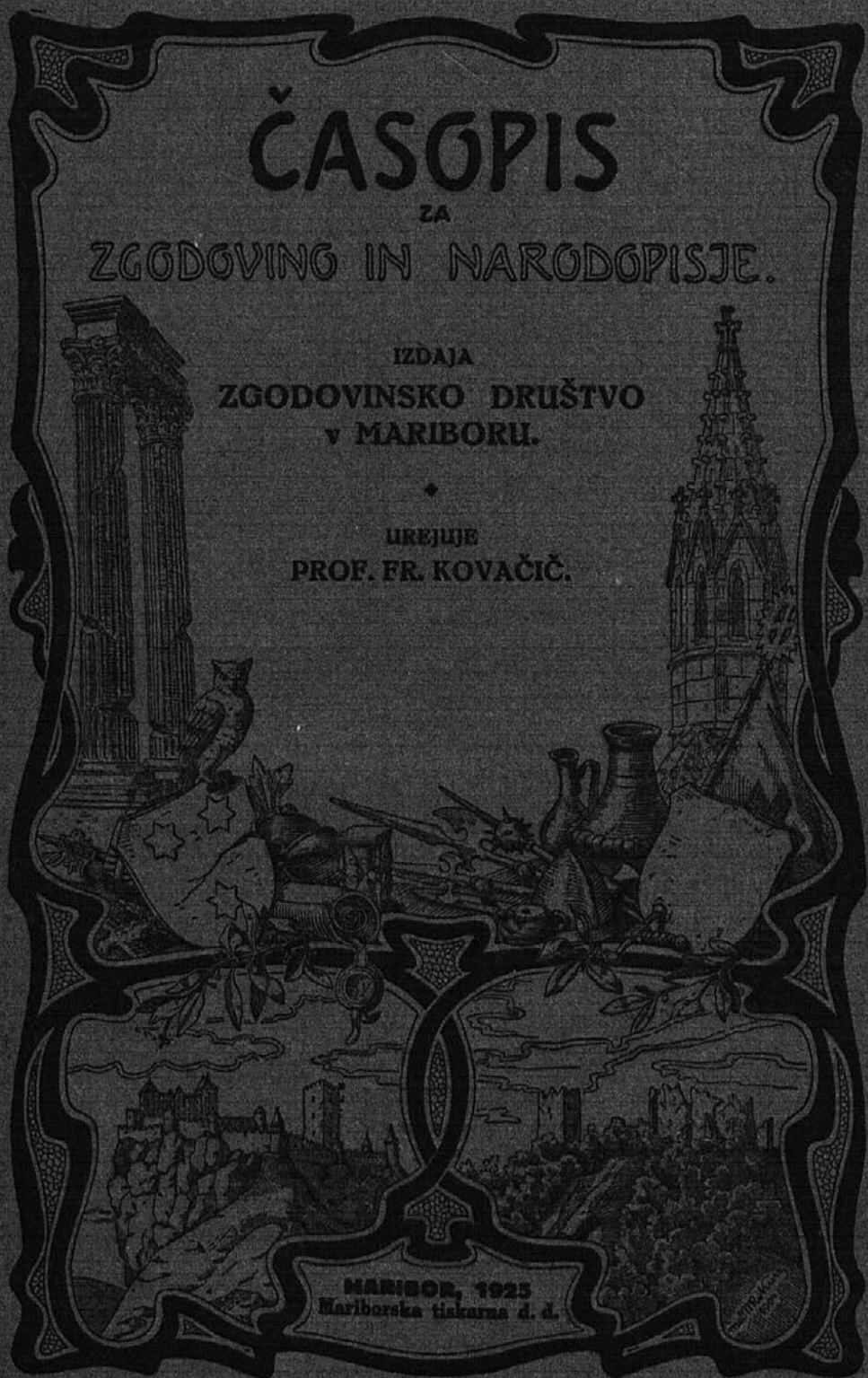
ČASOPIS

ZA

ZGODOVING IN NARODOPISJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

Vsebina 1. snopiča.

I. Razprave.

Ljubša M., Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona	1
Ljubša M., Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih na levem bregu Drave ob času Jožefa II.	21
Družovič H., Zgodovina slovenskega petja v Mariboru	52
Saria Dr. Balduin, Zemljevid arheoloških najdišč v Sloveniji	72
Kidrič Fr., Primož Lavrenčič in njegova cerkvena pesmarica	80

II. Izvestja.

Kovačič Fr., Krajevna imena v Ljutomerski okolici: Slamnjak, Kresovčak	85
Turk Al., Dr. R. Razlag Dragotinu Rudežu	88
Strmšek Dr. P., Nar. pesmi Pegam in Lamberger in „Lepa Vida“	90
Turk Al., Nekaj o Levstiku kot kandidatu teologije	94
Glaser J., Slomšek: Življenje srečen pot	94
Saria B., Rimski grobovi v Orešju pri Ptuj	95
A. D. dr., Tibinger kot psovka	95
Dr. Melita Pivec, Latinska jeremiada iz ilirske dobe	96

III. Slostvo.

1. Stelè Fr., Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih	97
2. Mal Jos., Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih. Fr. Kovačič	97
Buličev zbornik Fr. Kovačič	99
Egger R. Teurnia, Die römischen und frühchristlichen Altertümer Oberkärntens. Dr. Balduin Saria	100
Dr. Tih. R. Gjorgjevič, Naš narodni život. Dr. Jos. Tominšek	100
Kotnik Fr., Storijske. J. Glaser	103
Gaspari-Košir, Sijaj, sijaj, solncece. Fr. Kotnik	103
Dimnik Sl.: Ročni zemljevid Mariborskega okrožja. K. Prijatelj	105

IV. Nekrolog Dr. Pavel Turner

107

V. Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo	108
Studijska knjižica	109
Muzejsko društvo v Ptuj	109

VI. Zbirajte poročila o najdenih starinah. Dr. B. Saria

112

Letna udnina za člane „Zg. dr.“, oziroma naročnina za „Časopis“ znaša Din 40— Naročnina, rokopisi ali predmeti za muzej se pošiljajo na „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru, Koroška cesta 10. — V knjižničnih zadevah se je obračati na „Studijsko knjižnico“ v Mariboru, Slomškov trg.

Društvo izda še letos, ob koncu 20. letnika „Časopisa“ splošno stvarno kazalo čez vse letnike.

Istotako izide še letos zgodovina ljutomerskega okraja, za katero se bo pobirala posebna naročnina.

Časopis

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaja

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XX.

Uredil

Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1925.

Mariborska tiskarna d. d.

030024848

časopis

Zgodovino in naravopisje.

Zgodovinsko društvo v Mariboru.

Leto XX.

Uredil
Prof. Fran Kovačič.

Maribor 1932.

Kazalo.

Letnik XX. 1925.

I. Razprave.	Str.
Ljubša Matija, Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona	1
Ljubša Matija, Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih na levem bregu Drave ob času Jožefa II.	21
Ljubša Matija, Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu Drave od Jožefa II. do danes	120
Druzovič H., Zgodovina slovenskega petja v Mariboru	52
Saria Dr. Balduin, Zemljevid arheoloških najdišč v Sloveniji	72
Kidrič Fr., Primož Lavrenčič in njegova cerkvena pesmarica	80
Dolenc Dr. Metod, Do kedaj so veljale „Gorske bukve“ na Slovenskem?	113
Kelemina Jakob, Nekaj o Dulebih na Slovenskem	144
Glaser J., Jurij Verdinek: Vsakdanji kruh	154
 II. Izvestja.	
Kovačič Fr., Krajevna imena v Ljutomerski okolici, Slamnjak, Kresovčak	85
Turk Alojz, Dr. R. Razlag Dragotinu Rudežu	88
Strmšek Dr. P., Nar. pesmi Pegam in Lambergar in „Lepa Vida“	90
Turk Al., Nekaj o Levstiku kot kandidatu teologije	94
Glaser J., Slomšek: Življenje srečen pot	94
Saria Bald., Rimski grobovi v Orešju pri Ptuj	95
A. D. dr., Tibinger kot psovka	95
Pivec dr. Melita, Latinska jeremijada iz ilirske dobe	96
Glaser J., Ustanovitev Bralnega društva v Rušah (1865)	160
Mohorič dr. Fran, Pesniki in posluš	163
Kelemina J., O staroslovenskem vokalu ę	166
Kovačič Fr., Starokrščanski spomenik pri Sv. Pavlu ob Voljski	167
 III. Nekrologi.	
Dr. Pavel Turner	107
Dr. Anton Medved	168
 IV. Slovstvo.	
Stelé dr. Fr., Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih, Fr. Kovačič	97
Mal Jos., Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih, Fr. Kovačič	97
Buličev Zbornik, Fr. Kovačič	99
Egger R., Teurnia, Die römischen und frühchristlichen Altertümer Oberkärntens, Dr. B. Saria	100
Gjorgjevič dr. Tihom., Naš narodni život, Dr. Jos. Tominšek	100

	Str.
Kotnik Fr., Storijske, J. Glaser	103
Gaspari-Košir, Sijaj, sijaj, solnčice. Fr. Kotnik	103
Dimnik Sl., Ročni zemljevid Mariborskega okrožja, K. Prijatelj	105
Strzygowski Jos., Der vorromanische Kirchenbau der Westslawen, A. Boštale	172
Ljubša Matija, Slovenske gorice, Dolar	176
Kranjec Silvo, Pregled Zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev	176
Zeitschrift des Historischen Vereines f. Steierm. XX., 1—4. M. Ljubša	176
Blätter für Heimatkunde, M. Ljubša	178

V. Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo v Mariboru	108
Študijska knjižnica v Mariboru	109
Muzejsko društvo v Ptuj	109

VI. Poziv na zbiranje poročil o najdenih starinah, B. Saria

Zemljepisni razvoj župnij v pražupnijah Ptuj, Velika Nedelja in Radgona.*

M. Ljubša, Maribor.

I. Pražupnija Ptuj.

Ptuj, škofijsko mesto ob času krščanske rimske dobe¹ izgine h koncu 4. stoletja iz zgodovine; še le v l. 853 slišimo zopet ime »Bettobia«, ko je solnograški nadškof posvetil tam cerkev.² Zopet je posvetil »ad Bettowe« solnograški nadškof Teotmar cerkev l. 874, katero je sezidal grof Gozvin.³ Že v potvorjeni listini iz l. 890.⁴ slišimo, kar je l. 977 gotovo že obstajalo, da je imel solnograški nadškof posestva v Ptuj: cerkev z desetino in dva dela mesta s sodstvom, mitnino in mostom, dobil pa je še tretji del iz bivše lasti nekega Korotanca-Slovenca,⁵ razen dvora v vzhodnem ali gornjem delu mesta, kjer so začeli staviti novo cerkev.⁶ In še na Bregu do izliva Dravinje je dobila solnograška cerkev posestva. Smemo torej reči, da je srednjeveški Ptuj v prvi vrsti vstavitvev solnograških nadškofov.

Gledé navedenih cerkev, kje je stala prva ali druga, opozarjamo na naše mnenje v *Christianisierung*⁷ in ni izključeno, da ima tudi dr. Saria prav, ko trdi, da je prvo cerkev na zapadni strani uničila Drava. Prve cerkve so bile najbrž lesene, sedanje cerkve so iz poznejših dob, vendar še ptujška mestna cerkev hrani ostanke romanskega sloga.

Pri ustanovitvi župnij je pač tudi ptujška bila med prvimi. Mejila je na jugu ob Dravo, na vzhodu na ormoški okraj, ki še je bil v mažarski oblasti, na severu na radgonsko pražupnijo od Senčaka naprej do Pesnice ob sedanji politični meji ljutomerskega in mariborskega glavarstva proti ptujskemu, dalje ob Pesnici na jareninsko župnijo do Hrastovca, na zapadu pa na mariborsko pražupnijo ob že opisani meji do Drave. Zapisnik župnij ob času nadškofa Bernarda (1468—1487) nam navaja cerkve (župnije):

Ecclesia Sancti Laurentij prope Pettaw. Collator plebanus in Pettaw.
Item Ecclesia in Pettaw. Collator Archiepiscopus Salzeburgensis.
Item Sancte Margarethe prope Pettaw. Collator plebanus in Pettaw.
iz Eberleinovega vizitacijskega zapisnika imamo pa sledečo sliko:
Ecclesia Parochialis S. Georgii in Pettaw (z 2 podružnicama).
Ecclesia vicariialis S. Oswaldi extra urbem, quondam parochialis.

* Gl. ČZN XIX (1924) str. 49—80.

Ecclesia filialis S. Margarethae in inferiori campo Trgae (!).

Ecclesia filialis ad S. Urbanum.

Ecclesia vicarialis Sti. Laurentij.

Ecclesia filialis S. Andrae in Dober.

Ecclesia vicarialis S. Ruperti in collibus.

Ta dva seznama nam kažeta razvoj ptujske pražupnije v svoje dele pred dobo cesarja Jožefa II.

Za ptujsko župnijo pa pride v poštev vprašanje: katera cerkev je bila prvotna župnijska cerkev? Po analogiji moramo sklepati, da Sv. Ožbald pred mestom. Patron župnijske cerkve se nam imenuje šele l. 1617. Kakor drugod, se je še le v teku 15. stoletja, bržčas proti koncu, mesto Ptuj izločilo iz cele župnije in tvorilo za se svojo župnijo. Župnik, ki je prej bival pri Sv. Ožbald, se je preselil v mesto, pri prvotni župniji pa je nastavljal svojega namestnika, vikarja, ki je oskrboval celo župnijo izven mesta.

1. Sv. Lovrenc v Slov. gor.

Prva delitev župnije je bila ta, da se je na levi strani Pesnice ustanovil lastni vikarijat. Mnogokratna, da vsakoletna preplava Pesnice je storila ta del pražupnije nedostopen. Mogoče je vikarijat nastal že v 13. stoletju. Ako Janisch⁸ pravi, da je ta župnija nastala l. 1586., nam neresnico te trditve dokaže že župnijski seznam iz 15. stoletja.

K župniji Sv. Lovrenca je spadal ves del ptujske pražupnije na levem bregu Pesnice. Na severni meji je bila sezidana cerkev Sv. Andraža, o kateri nam sicer viri iz srednjega veka nič ne poročajo; »Protocollum Ecclesiasticum« Martina Brennerja (1585—1615) pa omenja že kapelanijo Sv. Andraža. Krajevni seznam iz l. 1782., ki navaja Sv. Andraža že kot samostojno župnijo, nam imenuje sledeče kraje v njeni oskrbi: Sv. Andraž in Vitomarci, Hvaltinci, Gibina, Slavšina (»Schlafnitz«!), Kokolanjšak, Drebetinci, Drebetinski vrh in Erjavci, skupaj 1016 duš. Meja proti materni cerkvi Sv. Lovrenca je bila potok, ki se v Grlincih steka v Pesnico, do svojega izvira in do politične meje. Župnija je imela skoraj podobo podkove.

2. Sv. Marijeta pod Ptujem.

Ta cerkev se sicer v vizitacijskem zapisniku Eberleinovem imenuje podružnica Sv. Ožbalda, kar seveda pomeni samo to, da je bil ta vikarijat izločen iz ptujske pražupnije. Cerkev Sv. Marijete zasledimo že l. 1391.: »S. Margareta in Campis«, kot vikarijat že v 15. stoletju.

L. 1782. je obsegala župnija Sv. Marijeta sledeče kraje: Sv. Marijeta (3 družine, 21 duš!) Moškanjci, Goričnica, Formin, Placerje, Gajovci, Mala vas, Murretinci. Meja župnije proti matici je torej šla od Pesnice pri Tibolcih na zapad do Moškanjcev in od tam na zapadni strani skoraj ravno na jug do Drave, ki

je bila južna meja do sodnijske meje ormoške. Ta vikarijat je bil primeroma jako majhen.

3. Sv. Ožbald.

Vsi ostali deli pražupnije so spadali do 16. stoletja k župnji Sv. Ožbalda. Prva bržčas se je izločila mestna župnija Sv. Jurija. Ker je bila župnija proti severozapadu jako obsežna, se je najprej ustanovil vikarijat:

4. Sv. Rupert v Slov. gor.

Cerkev Sv. Ruperta zasledimo najprej l. 1443.¹⁰ Zato je pač sedanja stavba od l. 1519. do 1538. bila že druga na tem mestu.¹¹ V tem času je tudi verjetno nastal tukaj samostojen vikarijat, ki je obsegal vse kraje prvotne pražupnije v razvodju Pesnice na greben Kozjaškega izrastka v sedanjem mariborskem glavarstvu. L. 1782. se imenujejo sledeči kraji v župnji: Sv. Rupert, Zg. Voličina, Sp. Voličina, Gočova, Biš, Bišečki vrh, Skrinjeršak, Črmlja, Zg. in Sp. Črmlenšak, Sovjak, Selce, Straže in Dolga njiva. Meja je torej šla od Pesnice nad Drebetnicami jugozapadno do Straž, od Straž pa sevrozapadno do Jablanc, kjer se je obrnila na sever do Pesnice, ki je bila meja proti severovzhodu.

5. Sv. Urban pri Pluju.

Te cerkve ne zasledimo v srednjem veku, četudi se prejšnje ime kraja Svetinci navaja že l. 1321. in 1322.¹² Zato je trditev, da se cerkev navaja že l. 1100.¹³ le pravljica. Cerkev se je sezidala l. 1518. in je postala vikarijat 1596., oz. 1618.¹⁴ L. 1782. se imenujejo sledeči kraji v tej župnji: Sv. Urban, Livanjci, Dolič, Zg. Velovljek, Janežovci, Placar, Drstela, Jiršovci, Strmec vrh, Kamenščak, Skrinarje, Trnovska ves, Ločič in Ločki vrh, Svetinci, Zagajski vrh, Destinci, Gomilce, Vinterovci in vrh, Vurberg z lokalno kaplanijo.

Iz Vurberga se oskrbujejo: Vurberg, Vumpah in vrh, Grajena in Grajenščak, »Patschendorf«, Krčevina in Gomila.

Župnija Sv. Urbana je torej mejila ob Pesnico do pritoka Krke, od tam pa v zapadni črti do Drave, ob Dravi do Sv. Martina in tam na prvotno mariborsko in ruperško župnijo.

Kuracija v Vurbergu je bila ustanovljena šele l. 1767. in je oskrbovala samo obvodje Drave na zapadni strani župnije.

Župnija Sv. Ožbalda je imela končno l. 1782. sledeče kraje: Sv. Ožbald, Kaniža, Budina, Brstje, Spuhlja, Zabovci, Markovci, Šturmovec, Nova ves, Bukovci, Stojnci, Zagajiči, Sobetinci, Cunkovci, Strelci, Prvenci, Borovci, Mezgovci, Dornova, Pacinje, Sp. Velovljek, Grnci, Žabjak, Podvinci, Veliki Kicar, Mali Kicar, Polajnski vrh, Podvinski vrh, Pacinjski vrh, Rogoznica, Dominikanska vas, Mestni vrh, Drsteljski vrh, Grajenščak, Grajena, Krčevina, Hum, Orešje, Štuki, Rabelje in Vičava. Skupaj 5461 duš.

Rodovnik ptujske pražupnije:

Ptuj

Ptuj		Sv. Lovrenc		Sv. Marjeta
Mesto Ptuj	Sv. Ožbalt	Sv. Lovrenc	Sv. Andraž	
Sv. Ožbald	Sv. Rupert	Sv. Urban		
	Sv. Urban	Vurberg		

II. Pražupnija Velika Nedelja.*

Zadnja pražupnija našega ozemlja je po času Velika Nedelja. Ta kraj je iztrgal Madžarom iz rok Friderik Ptujski ok. l. 1199. ter je podaril to svoje posestvo, opustošeno in neobljudeno nemškemu viteškemu redu ali križnikom. Imenovanega Friderika sin, Friderik Ptujski, je l. 1222.¹⁵ darilo svojega očeta »in Dominico« potrdil s polovico desetine iz te okolice.

Križniki so opustošeno in neobljudeno zemljo (»vacuum adhuc et inhabitatum«) začeli kultivirati in naseljevati; ptujski gospodje so ustanovili v Veliki Nedelji prvo cerkev, katero je l. 1235. dne 8. julija s patronatom vred odstopil križnikom (»in ecclesia que vocatur ad sanctam Dominicam«) in obenem obljubil, da bode tudi v Solnogradu poskrbel, da se ta prenos patronata od nadškofa kot ordinarija pripozna.¹⁶ Pol leta pozneje, 26. januarja 1236. v Ptuju je nadškof Eberhard potrdil prenos patronata pri cerkvi »apud sanctam Dominicam« na nemški viteški red.¹⁷

Ob tej priložnosti je bržčas tudi solnograški škof podelil velikonedeljski cerkvi župnijske pravice. Župnija je obsegala prvotno celi sedanji sodnijski okraj Ormož. Na jugu je bila meja Drava, na vzhodu bivša štajersko-ogrška meja ob potokoma Zelena in Trnava do glavnega grebena Slovenskih, oziroma Ljutomerskih gor, na severu, oziroma severovzhodu ob tem grebenu do Senčaka, na zapadu od Senčaka ob Jezernici oziroma Otašovski dolini na jugovzhod, potem na zapad pod sedanjo cerkvijo Polenšak in zopet na jug ob potoku, ki teče ob meji med Slomi in Brezovcem do svojega iztoka v Pesnico.

Velikonedeljski okraj se je primeroma hitro obljudil. Na vzhodni strani najdemo kmalu Ormož, ki se že leta 1322. imenuje forum — trg.

Pražupnija se je po izločitvi Ormoža in Sv. Miklavža precej skrčila. Izkaz iz l. 1782. nam navaja sledeče dele velikonedeljske župnije:

I. Groß-Sonntag (Pfarrkirche), Draxelberg, Dobroschagberg, Haindlberg, Lehnitzdorf und Berg, Lunaberg, Michldorf, Runzenberg, Klucharowetz, Schärdingdorf und Berg, Sodinetztag, Stanalugerdorf und Berg, Stermetzberg, Sene-

* O imenu je pisal dr. Avg. Stegenšek v ČZN V 23—37: O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih. Mnogo se je porabila tudi knjiga dra. F. Kovačiča: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Maribor 1910. Posebno str. 97—112.

schitzdorf und Berg, Tergovischdorf, Vitschanetzdorf und Berg, Senig und Schwababerg, Seanzadorf, Stresetinberg (19 občin). Sedanja imena: Velika Nedelja, Drakšl (Dobrovščak?), Hajndl, Lešnica in Lešniški vrh, Lunovec, Mihovci, Runeč, Ključarovci, Šardinje, Sodinci, Stanovec, Strmec, Senežič in Senški vrh, Trgovič, Vičanec in Vičanski vrh, Senik in Žvab, Sejanci, Strezetina.

II. Sv. Tomaž (vikarijatska kaplanija, od tod se pastorirajo:) Gradišchenberg (Gradišče), Hueberberg (Hujbar), Hranigovec, Karatschitschdorf und Berg (Koračice), Lochendorf (Lahonci), Mala vehs, Mesgovzen (Mezgovci), Preschetenez (Peršetinci), Rakovec (Rakovci), Rittenberg (Ritmerk), Rusmanez (Rucmanci), Senschag (Vel. Senčak), Sagorzen (Zagorci), Savzen (Savci), Ternovzen (Trnovci), Boronechitz (Bratonečici), skupaj 17 krajev.

III. Podgorezdorf (Podgorci, podružnica Sv. Lenart, odtod se preskrbujejo:) Lahsigovez, Osluschovzen (Oslušovci), Prerod (Prerad), Prezlava, Pollanzen (Polanci), Samuscheg (Samošek), Tibalez (Tibolci), Bresovez, Brehnsitzen (Breznica), Zuetkouzendorf (Cvetkovci), Zuetkouzenberg (Cvetkovščak) in Sterjanzendorf und Berg (Sterjanci in Sterjanski vrh), v celem 13 krajev.

Cela župnija, ki še smatra Sv. Tomaža in Sv. Lenarta kot nesamostojna vikarijata, oziroma podružnici, je obsegala torej 49 krajev s 5919 dušami. Kajpada je morala oddaljene kraje pastorirati pri podružnicah.

1. Ormož.

Ormož je bil gotovo prvi vikarijat Velike Nedelje, kar sklepamo iz dejstva, da je Središče bilo dolgo časa odvisno od Ormoža. Ormoška cerkev je neki iz l. 1271., tamošnji grad se imenuje že l. 1331.¹⁸ Vendar pa ni znano, kdaj je nastal ormoški vikarijat in katere meje je imel. To pa zaradi tega, ker nam ni znano, se je li svetomiklavški vikarijat izločil iz velikonedeljske ali iz ormoške župnije. V drugem slučaju bi bila meja ormoške župnije proti velikonedeljski od Drave ob Lešniškem potoku na razvodje med tem potokom in Pavlovskim potokom do severne meje pražupnije; v drugem verjetnejšem slučaju pa od severnega dela Litmerka proti vzhodu, kjer bi dosegla vzhodno pražupnijsko mejo med Vodranci in Jastrebcu.

2. Središče.

Središče zasledimo že 1310.¹⁹ Kedaj je tukaj bila postavljena prva cerkev, se ne ve.²⁰ Stalnega dušnega pastirja je dobilo Središče med l. 1515. in 1528.²¹ Zadnjega leta je bil pri generalni vizitaciji v Radgoni tudi središki kurat. Kedaj je postala središka župnija od ormoške neodvisna, se ne da dognati, pa bržčas okoli l. 1600.

Meja med Središčem in Ormožem je Ljbanjski potok; za Humom pa višina proti Pavlovskemu vrhu in tam proti vzhodu, kakor smo jo že prej pri Ormožu označili.

3. Sv. Miklavž.

Sv. Miklavž se imenuje prvič l. 1486.,²² vendar pa mislimo, da je takrat že obstajal tam vikarijat. Ta okolica, ki je ležala severno od Ormoža in Središča, je bila od pražupnije jako oddaljena. L. 1528. je bil tam že tudi župnik.

Pa tudi ta vikarijat je bil jako obsežen. Leta 1782. je obsegal sledeče kraje:

I. Sv. Miklavž, Kajžar, Vinski vrh, Brebrovnik, Vuzmetinci, Hermanci, Ilovci, Krčevina, Jeruzalem.

II. Mihałowci s podružnico Svetinje, Libanja, Pavlovski vrh, Veličane, Plešivec, Ivanjkovci, Cerovec, Žerovinci in Hujbar. Te kraje so preskrbovali iz podružnice Svetinje.

III. Kog, Vitan, Luča ves, Jastrebeci, Gomila. Te kraje so oskrbovali od Sv. Bolfenka na Kogu.

Iz navedenega vidimo, da se je miklavška župnija že pred cesarjem Jožefom II. razdelila na tri dele. Obe podružnici pa sta postali samostojni šele l. 1788.

Cerkev v Svetinjah so sezidali šele l. 1730.,²³ vendar pa ni izključeno, da je bila tam že vsaj kaka cerkev Sv. Mihaela, kakor zatrjuje tudi ljudska pravljica in pa kaže ime občine.

Cerkev s v. Bolfenka pa je bila prvotno sezidana l. 1607.²⁴ Obe cerkvi pa sta služili le kot excurrando-postaji.

4. Sv. Tomaž.

Že l. 1607. se omenja neka cerkvica kot podružnica Velike Nedelje. To bo pač lesena kapelica s kipom sv. Tomaža v Bukevci. Po Janischu²⁵ je neki postala vikarijat l. 1717., župnija l. 1806.

Tomaževska cerkev — na »Kostanju« — je nastala početkom 18. veka in je bila prvotno lesena. K leseni ladiji so l. 1717. prizidali sedanji prezbiterij, kmalu na to tudi ladijo, ker nad vrati severne kapele je vklesan napis M. S. 1725; obe črki sta najbrž začetnici takratnega velikonedeljskega župnika Miklavža in tomaževskega vikarja Selenigga (Zelenika). Od l. 1719. je stalno bival vikar pri Sv. Tomažu. (Slekovec v kroniki Sv. Tomaža, rokopis v arhivu Zgodovinskega društva v Mariboru).

5. Sv. Lenart.

Cerkev je bila zidana l. 1519.,²⁶ samostojna kuracija je postala l. 1788. Meja med tema kuracijama je šla od južne strani Polenšaka južnovzhodno do Savskega potoka (proti Veliki Nedelji), med Sv. Tomažem in Vel. Nedeljo pa med Bratonečici in Sejanici severovzhodno do grebena med Sejanškim in Lešniškim potokom.

Rodovnik velikonedeljske pražupnije torej izgleda:

Velika Nedelja

Velika Nedelja	Ormož	Sv. Miklavž
Vel. Nedelja (Sv. Tomaž, Sv. Lenart)	Ormož Središ e	Sv. Miklavž (Svetinje, Sv. Bolfenk)

III. Pražupnija Radgona.

Matica te pražupnije sicer danes ni več v lavantinski škofiji, in ne v naši državi, bila pa je do l. 1545. njena prednica; vse iz nje izločene župnije pa so razen Apač, ki spadajo šele od l. decembra 1923 v oskrbo lavantinske škofije, in eventuelno Cmureka, v območju lavantinske škofije.

Ni namen tega spisa, zasledovati, kje je bila dudlebska grofija in je li katera dudlebskih cerkev iskati v sedanji Radgoni, naš spis računam z radgonsko župnijo kot gotovim dejstvom.

Kje je stala prvotna cerkev sv. Ruperta pri Radgoni, ne vemo; poznejša župna cerkev je bila do l. 1545. na grajskem hribu malo pod sedanjim gradom, kjer še sedaj stoji križ kot znak nekdanje cerkve sv. Ruperta. Morala je biti takrat radi turških in mažarskih navalov porušena.²⁷ Ker je imela Mura nekdanj drugačen tok, je v starih časih celo mesto Radgona bilo na desni strani Mure.

Kot takrat v posesti solnograške cerkve je bila radgonska župnija gotovo med prvimi župnijskimi ustanovami. Njen prvotni obseg nam podaja župnijski izkaz iz 15. stoletja. Tam najdemo namreč:

Ecclesia Sancti Benedicti in Collibus. Collator Plebanus in Radkerspurg.

Item Ecclesia in Lutzenberg. Collator Plebanus in Rakespurg.

Item Ecclesia ad Sanctam Crucem in Lutenuerk. Collator Plebanus in Rakespurg.

Item Ecclesia Sancti Georgii prope Rakerspurg. Collator Plebanus in Rakespurg.

Item Ecclesia in Rakespurg. Collator Archiepiscopus Salczeburgensis.

Item Ecclesia in Abstall. Collator Plebanus in Rakespurg.

Iz tega seznama vidimo, da je obsegala pražupnija Radgona ne samo celo štajersko Mursko polje, ampak še veliki del Slov. goric. Natančnejši obseg pa spoznamo iz krajevnih seznamov iz leta 1445.²⁸

1. Apače.

Ime v obliki »Appestal« (v nasprotju kraju »Aptsperg«, nekateri razlagajo ime iz abbatis stallum = opatij dvorec; na vsak način pa je vplivala na ime naše, kakor tudi prihodnje župnije, okolnost, da so bila tukaj nekdanj posestva benediktinskega samostana Sv. Pavla v Labodski dolini in v bližini zgornještajerskega samostana Admonta), zasledimo prvič okoli l. 1200.; cerkev »Vnser lieb Fraw in Abstal« se navaja l. 1443.²⁹ Pred nekaterimi leti so zasledili v

cerkvi stenske slike, ki so, kakor cerkev sama, iz 14. stoletja. Najstarejši del je sedanja severna stranska ladija, ki ji ljudje še danes pravijo »slovenska cerkev«. Po cerkvenem patronatu je cerkev gotovo jako stara, kot vikarijatna cerkev radgonske pražupnije pa bržčas razen Sv. Petra najmlajša.

Krajevni seznam iz l. 1445. nam navaja sledeče kraje v apački župniji:

Item die dorffer vnd hewser in dem Abtstall der pharrchirichen:		1445	1782	danes
Item im Dorfflen	X	hewser	(1) Abstahl 32 druž. 183 duš	Apače
Item Stegerspach	XXVII	hewser	(18) Segersdorf 33 druž. 208 duš	Segovci
Item Hertmanfardarf	VI	hewser	(4) Haupmannsdorf 12 druž. 93 duš	=
Item Plitwitz	XIX	hewser	(13) Plitwitz 23 druž. 138 duš	Plitvica
Item Lauttersdorf	XIX	hewser	(8) Leitersdorf 38 druž. 222 duš	Lutverci
Item Haflach	VI	hewser	(5) Hafl & Berge 24 druž. 115 duš	Lešani
Item Nyder Nafsaw	V	hewser	(12) Nassa & Berge 50 druž. 112 duš	Nasova
Item Ober Nafsaw	V	hewser		Nasovski vrh
Item Janichendarff	XI	hewser	(6) Jauchen 15 druž. 99 duš	Jahova
Item Mittdorff	XI	hewser	(11) Mietstorf 23 druž. 144 duš	Stogovci
Item Profsgedarf	VIII	hewser	(14) Proskersdorf 15 druž. 112 duš	Drobtinci
Item Abtsparg	X	hewser	(2) Absberg 24 druž. 153 duš	Podgorje
Item Lokacz	VII	hewser	(9) Lugaz & Berg 37 druž. 137 duš	Lokavec
Item Salman	VI	hewser)
Item Rafsengrundt	III	hewser	(15) Rossengrund 31 druž. 170 duš	Rožni grunt
Item Jörgleinfardarf	VI	hewser)
Item Greppach	III	hewser	(3) Anblik, Graben, Holberg 63 druž. 113 duš	Pogled Grabe
Item Dobra	IV	hewser)
Item Skrischendarff	IV	hewser	(7) Krichenberg 31 druž. 134 duš	Kremberg *)
Item Seybatfardarf	XX	hewser	(19) Seibersdorf 42 druž. 240 duš	Žiberci
Item Schepphendorf	XXIX	hewser	(17) Schöpfendorf 51 druž. 304 duš	Žepovci
Item Marchersdarf	X	hewser	(10) Marchersdorf 11 druž. 78 duš	Makovci
Item Scherrendarf	XI	hewser	(16) Schierendorf 33 druž. 207 duš	Črnci
Item Munichendarff	IV	hewser		Münchendorf
Item Diepoltfardarf	VII	hewser)
Item Janesendarff	IV	hewser		

1445: Summa der dorffer XXVI; Summa der hewser II. hundert VII hewser. 1782: 660 družin, 3499 duš; ker pa je Kremberg dvakrat štet, pravilno: 629 družin, 3365 duš.

Po tem seznamu je imela apačka župnija sledeče meje: na zapadu prej opisano mejo proti Cmureku, na severu oz. sevrovzhodu Muro proti Stradenu in Radgoni, na vzhodu sedanjo politično mejo med Radgono in Ljutomerom proti radgonskem vikarijatu Sv. Peter, na jugu pa sedanjo politično mejo med Radgono in Mariborom proti Sv. Benediktu in Sv. Lenartu (jareninska župnija).

Do cesarja Jožefa II. ni bilo tukaj nobene spremembe.

2. Sv. Benedikt v Slov. gor.

Staro v kamen vklesano izročilo pravi, da je cerkev sv. Benedikta bila sezidana l. 853. — tedaj v času spodnjepanonskega arhidijakonata pred priho-

dom sv. Cirila in Metoda — povečana l. 1050. in nanovo sezidana l. 1500. Ta kamen je sedaj zazidan v cerkveni zid in se ne vidi več. V nekem grbu v cerkvi se nahaja zopet letnica 1050. Kar prvo letnico zadeva, ne moremo več resnice dognati, ker se kraji iz »Conversio« ne dajo natanko določiti. Druga letnica odgovarja bržčas dejstvu, da so takrat res tukaj novo cerkev sezidali, akoravno bi iz cerkvenega zaščitnika, ki je gotovo nastal pod vplivom benediktinskega reda, sklepali, da ima cerkev svoj početek šele mogoče iz konca 12. stoletja. Sto let pozneje pa je bil že tukaj vikarijat radgonske pražupnije. Leta 1329, dne 25. novembra v Radgoni zasledimo v listini priče »her Cesarius Pharrer datz sand Gorgen (ob Ščavnici), her Nicola Pharrer datz sand Benedicten«.³⁰ Letnica 1329. je najstarejša, izpričana, ki govori o naši župniji.

Iz l. 1445. imamo seznam vseh krajev naše župnije. Nekatera imena so danes popolnoma neznana; ker pa je vrsta imen zaporedna najprej poznejše antonjevske, potem benediške in na koncu negovske župnije, se ista lahko precej natanko določijo. Imena so (zraven iz l. 1782.):³¹

1445		1782	Sedaj:
Smolinzen	xviii hewser	(A) Mollinzen 70 družin 302 duš	Smolinci
Suppatinzen	xviii hewser	(A) Sappetinzen 28 družin 152 duš	Župetinci
Stanetinzen	xviii hewser	(A) Stanetinzen 15 družin 85 duš	Stanetinci
Cfckagaw vnders ober Cfchagaw	vii hieben) iii hieben)	(A) Tschagan 70 družin 276 duš	Čagona
vnder Brangaw ober Brangaw	xvii hieben) x hieben)	(A) Branga 64 družin 328 duš	Brengova
Cogendarff	xvii hieben	(A) Zogen 57 družin 253 duš	Cogetinci
Zway Ofsekch	xiiii hieben	Ossekdorf & Berg 73 družin 317 duš	Osek
Obraten	viii hieben	Obraten und Prischldorf } 14 družin 85 duš	Obrat Slačka vas
Prizleinfdarff an der Voytt	viii hieben xvi hieben	Schenjak 15 družin 63 duš	Ženjak
Chrastinzen)) ali	Griechenberg 20 družin 72 duš	Kremberg**
Verhoczen	iii hieben	Triexdorf & Berg 15 družin 84 duš	Trstenik
Wafcka	xiii hieben	Frolechberg 20 družin 72 duš	Vroleh
an der obern Triben an der nidern Triben	xii hieben) — hieben)	Watschkadorf 36 družin 162 duš	Bačkova
Meichaw	xxviii hieben	Tribeindorf & Berg 24 druž. 139 duš	Drvanja
Lokacz	viii hieben	Meichendorf & Berg 47 druž. 218 duš	Ihova
[obern Negaw] [nider Negaw]		(N) Lukafzen 32 družin 154 duš	Lokavci
Grofs Tranckaw	xx hieben)	(N) Negau } 48 druž 201 duš	Negova Negovska vas
chlain Trankaw	x hieben	(N) Negauer gemeinde } Trankadorf 18 družin 119 duš	Trotkova
das dorff zu sand Benedicten	xviii hieben)	Stangelberg 26 družin 83 duš	Stanjgrova
[Item Ibanczen]		Altenberg 11 družin 45 duš	Stara gora
		St. Bendikten 36 družin 192 duš	Sv. Benedikt
		Rotschitzen 34 družin 162 duš	(Sp.) Ročica
		(N) Ivantzendorf 10 družin 65 duš	Sp. Ivanjci

* A pomeni, da so spadali takrat kraji v antonjevsko, N pa v negovsko župnijo. Številke pred krajem l. 1782 so vzete iz tega seznama.

** Gl. Apače opazko 4 pri Krembergu.

Hl. Dreikönig, Filialkirche, hieher die Pfarre zu übersetzen	12 druž.	54 duš	Tr. kralji
Lotschberg	20 družin	76 duš	Ločki vrh
Item zway Canoben xix hueben	(N) Kanadorf	36 fam. 145 Seelen	Kunova
	(N) Ivantzenberg	31 fam. 158 Seelen	Ivanjski vrh
Haderleinsgrund iiii hueben	(N) Ivantzew Gemeinde	24 fam. 127 Seel.	
Summa der hewfer ii hundert lxxvii.			

Prvotna meja župnije je torej bila na severovzhodu razen majhne izjeme Ščavnica proti Apačam in Radgono (Sv. Peter), na zapadu Ročica od izvira do iztoka v Drvanjo in potem Drvanja do iztoka v Pesnico (jugozapadno) proti Sv. Lenartu. Pravzaprav malo pred iztokom je zapustila župnijska meja Drvanjo in šla dalje proti vzhodu ob politični meji med Mariborom in Ptujem na razvodje med Pesnico (Drvanjo) in Ščavnico, tukaj meji ob ptujski vikarijat Sv. Lovrenc. Ob glavnem grebenu je dosegla naša meja župnijo Sv. Jurija ob Ščavnici, na katero je mejila potem do Ščavnice. Meja je sledila od Galuška današnji politični meji med Mariborom in Ljutomerom v severni smeri, dokler se ta ni zasukala na zapad, od koder je bil potem krabonoški potok cerkvena meja do izliva v Ščavnico.

3. Sv. Anton v Slov. gor.

Župnija Sv. Benedikta v prvotni obsežnosti je bila nekako trikrat tako dolga kakor široka; župna cerkev sama je bila nekako v sredini severne tretjine. Zgoraj najprej omenjeni južni kraji (osem), ki so bili od župne cerkve najbolj oddaljeni, so šteli več kakor tretjino vseh prebivališč. Zato je moral benediški župnik že zarana skrbeti za dušno pastirstvo tukaj po *excurrando*-kapelanih, dokler ni nastala lastna kuracija. Služba božja pa se je vršila za južni del pri Sv. Antonu.³²

Akoravno ONB 10 pozna prvi podatek za Sv. Antona iz l. 1421., nam je vendar to ime iz neke listine znano že za l. 1299. L. 1446. in 1460. se imenuje izrecno »v župniji Sv. Benedikta«. Morala je torej tukaj že jako rano biti sezidana cerkev na najlepši točki sedanje župnije, akoravno je sedanja cerkev iz začetka 16. stoletja.

Je-li že pred luteranizmom bil tukaj vikarijat, ni znano, gotovo pa se je ob reformaciji ustanovil. L. 1598. je že obstal. Svojo odvisnost od benediškega župnika je kazal antonjevški vikar s tem, da je moral oddajati letno gotovo mero vina svojemu župniku. Patronatske pravice so prešle kmalu na patrona prazupnije, na sekovskega škofa, akoravno je moral v začetku 17. stoletja še benediški župnik sam skrbeti, da je imel svojega vikarja pri Sv. Antonu.

Kakor smo že prej omenili, je pripadalo k novemu vikarijatu, oziroma župniji prvih osem krajev iz imenika benediške župnije iz l. 1445. Za l. 1782 pa se glasi imenik krajev v župniji Sv. Antona:

1. Kirchberg	27 rodbin	94 duš	Cerkvenjak s farno cerkvijo
2. Kaderlinzen	8 rodbin	50 duš	Kadrenci
3. Sandberg	14 rodbin	55 duš	Peščeni vrh

4. Mollinzen	70 rodbin	302 duš	Smolinci
5. Sappetinzen	28 rodbin	153 duš	Župetinci
6. Andrinzen	48 rodbin	225 duš	Andrenci
7. Stanetinzen	15 rodbin	85 duš	Stanetinci
8. Tschagau	70 rodbin	276 duš	Čagona
9. Branga	64 rodbin	328 duš	Brengova
10. Vanetina	25 rodbin	111 duš	Vanetina
11. Zenkova	8 rodbin	28 duš	Cenkova
12. Komarn	7 rodbin	23 duš	Komarnca
13. Zogen	57 rodbin	253 duš	Cogetinci
14. Kraboschen	7 rodbin	35 duš	Krabonoški vrh
15. Iswanzen	11 rodbin	44 duš	Ivanjski vrh
	<u>459 rodbin</u>	<u>2062 duš.</u>	

Meja med materno župnijo Sv. Benedikta in vikarijatom Sv. Antona je šla od Drvanje med Osekom in Vanetino skoraj v severnovzhodni smeri do politične meje, katero smo prej označili kot severovzhodno mejo prvotne župnije Sv. Benedikta.

4. Negova.

Kjer neha župnija Sv. Antonija na severni strani, se obrne politična meja med Mariborom in Ljutomerom skoraj po glavnem grebenu srednjih Slovenskih goric proti sevrozapadu potem proti severu in od Ihovskega potoka proti zapadu. Ker pa je prvotna župnija mejila na Ščavnico do Ivanjc, je bila benediška župnija v dveh političnih okrajih — politične meje so sicer novejšega izvora, a so nastale skoraj skozinskozi na starih sodnijskih mejah.

V začetku 12. stoleja je posedal samostan Sv. Pavel v Labodski dolini tudi »Negoinezelo«,³³ to je Negovo, katero je prepustil opat grofu Engelbertu. Rationarium Styriae ima še obliko Negowe in l. 1425. pa se imenuje Negovski grad.³⁴ Dozdeva se, da je bil že rano v gradu beneficij, beneficijat pa je oskrboval ob enem kot benediški vikar one dele benediške župnije, ki so se prostirali na vzhodni strani prej omenjene meje. Pri gradu je bila tudi cerkev, podružnica Sv. Benedikta, ki pa je že vsaj l. 1592. imela svojega vikarja.³⁵ Patron negovske cerkve ni Marijino vnebovzetje,³⁶ ampak Marijino rojstvo. Zato tudi ni opravičen tamošnji sklep o starosti negovske cerkve.

L. 1782. je obsegala župnija Negova sledeče kraje (kakor še danes):

1. Negau) 48 rodbin	201 duš	Negova
2. Negauer Gemeinde			Negovska ves
3. Ivantendorf	10 rodbin	65 duš	Zg. Ivanjci
4. Ivantzenberg	31 rodbin	158 duš	Ivanjski vrh
5. Kannadorf	36 rodbin	145 duš	Kunova
6. Ivantzen Gemeinde	24 rodbin	127 duš	Sp. Ivanjci
7. Lukafzen	32 rodbin	154 duš	Lokavci
	<u>181 rodbin</u>	<u>850 duš</u>	

Župnija je mejila na severovzhodni strani ob Ščavnici na radgonsko kuračjo Sv. Petra, na vzhodu ob krabonoškem potoku na Sv. Jurija ob Ščavnici, na jugu na Sv. Antona in dalje zopet do Ščavnice na Sv. Benedikta.

5. Sv. Jurij ob Ščavnici.

ONB⁹⁷ pozna Sv. Jurija še le iz l. 1336., ker bržčas ni znal onega župnika Cezarija (gl. pri Sv. Bendiktu) od Sv. Jurija lokalizirati, ki pa je po vseh okoliščinah bil župnik pri Sv. Juriju ob Ščavnici, ker je v Radgoni v družbi svojega pražupnika, soseda od Sv. Benedikta in radgonskih kapelanov. Sklepati torej smemo, da je pri Sv. Juriju nastal posebni vikarijat v istem času, kakor pri Sv. Benediktu, v teku ali ob koncu 13. stoletja. Župnija je obsegala spodnji del ščavniškega obvodja, kakor razvidimo iz krajev, ki so l. 1445. spadali v župnijo Sv. Jurija. Item zu lanndt Jörgen pharrkirchen an der Stänzc dorffer vnd hewfer.

Stanetinczen	xi	hewser	Stanetinzendorf & Berg 22 družin 113 duš	Stanetinci
Kuppetinczen	ix	hewser	Kupetinzendorf 17 družin 95 duš	Kupetinci
Selusch	xi	hewser	Schaluschendorf 19 družin 86 duš	Selišči
Slabatinzen	xv	hewser	Slabotinzendorf 26 družin 132 duš	Slaptinci
Walchnaczen	xix	hewser	Wolechnetschitzendorf 33 družin 183 duš	Bolehneci
Werkawczen	xix	hewser	Werkofzendorf 32 družin 196 duš	Berkovci
Sichlaw	xii	hewser	Sichdorf 18 družin 106 duš	Žihlava
Tribegoyczen	xv	hewser	Terbegofzendorf 26 družin 141 duš	Terbegovci
Kuttendorf	vii	hewser	Kuttendorf 11 družin 70 duš	Kutinci
Rynkoyczen	vi	hewser	Rümkofzendorf 4 družin 21 duš	Rinkovci
Grabatfchinczen	x	hewser	Grawschinzendorf & Berg 17 druž. 79 duš	Grabšinci
zu lam	xii	hewser	{ St. Georgen 14 družin 72 duš Janndorf 17 druž. 101	{ Sv. Jurij Jamna
Weserian	x	hewser	Weserindorf 15 družin 82 duš	Biserjane
Dragatinczen	xvi	hewser	Dragotinzendorf & Berg 31 druž. 164 duš	Dragotinci
Wufskoflawecz	xi	hewser	Koschlafzendorf & Berg 38 družin 187 duš	Okoslavci
Grabenoch	x	hewser	Krabanoschendorf & Berg 61 druž. 299 duš	Krabonoš
Wlagusch	ix	hewser	Blaguschdorf 17 družin 95 duš ⁹⁸	Blaguš
ober Kunigstrog	xvi	hewser	{ Kralofcendorf 30 družin 172 duš	{ Kralovci
nider Kunigstrog	xi	hewser		
Dolitsch	iii	hewser	Soviagberg 37 družin 258 duš	{ Sovjak ? ⁹⁹
Schucczen	ix	hewser		
Pschiczin	v	hewser		
Trackchern	xiiii	hewser	(M) ² Drakovez 54 družin 241 duš	Drakovci
Wulfchouz	xii	hewser	(M) Wustschovez 44 družin 208 duš	Bučkovci
Pezetinczen	x	hewser	(M) Pezetinez 30 družin 119 duš	Precetinci
Cyteros	ii	hewser	(M) Sitterovec 10 družin 60 duš	Sitarovci

* Gl. ČZN XV str. 60, št. 17; str. 61, št. 23 in str. 62/63. L. 1782 šteje kat. občina Galušač 23 rodbini in 83 duš, Gaberc 8 rodbin, 19 duš, Kokolajnašak 22 rodbin, 76 duš in Moravski vrh 7 rodbin, 30 duš. Sovjak — ako ni vštet pri Terbegovcih zgoraj — ima 1782 87 rodbin in 258 duš. Za temi kraji bi iskali zgoraj imenovane: Dolič, Schucczen in Pschiczin.

** M: 1782 župnija Mala Nedelja.

Radischlawzen	xix	hewser	(M)	Radafslavez	53 družin	264 duš	Radoslavci
Godimerenzen	xi	hewser	(M)	Godemarec	34 družin	149 duš	Godemarci
Kurschlawez	vi	hewser	(M)	Kurschanez	39 družin	171 duš	Kuršinci
				Tschakowadorf	12 družin	69 duš	Čakova
				Wresieberg	8 družin	44 duš	Brezje
				Staragornberg	24 družin	85 duš	Stara gora
				Gaberzberg	8 družin	19 duš	Gabere
				Muhrberg	38 družin	176 duš	Murščak
				Eichberg	4 družin	18 duš	Hrašenski vrh
				Razenberg	9 družin	30 duš	Racki vrh
				Rossenberg	56 družin	241 duš	Rožički vrh
				Kozianberg	8 družin	27 duš	Kocijan
				Kokoleinschekberg	22 družin	76 duš	Kokolanjšek
Wodifchlawezen	ix	hewser	(M)	Wodifslavez	27 fam.	129 Seelen	Bodislavci
Moraczen	xiii	hewser	(M)	Moravez	7 fam.	79 Seelen	Moravci *

Summa dörrfer xxxi 1782: 1107 družin 50.8 duš.

Summa der hewser iii hundert vnd xxx.

Severna meja jurjevške župnije je torej bila: že prej imenovani potok med Cogetinci—Ivanjci in Krabonošem proti Negovi (Sv. Benedikt), na levi strani Ščavnica od Okoslavec na Murščak proti Ražgoni; na vzhodni strani od Murščaka ali Murskega vrha ob grebenu in pobočju do potoka Lipnica za Selišči in potem ta potok do izliva v Ščavnico, dalje Ščavnica do pritoka Bukovnice v njo proti župniji Sv. Križa. Tukaj prestopi meja Ščavnico in mejl proti Ljutomeru do glavnega grebena Slovenskih goric. Ob grebenu poteče meja potem na zapad proti prazupniji Velika Nedelja, dalje proti severozapadu k prazupniji v Ptuj, od Galušaka naprej proti prvotni župniji Sv. Benedikta (Sv. Anton) do točke, kjer smo začeli mejo opisovati. Ob celi južni in južno-zapadni strani poteka župnijska meja ob politični meji glavarstva Ljutomer proti Ptuj in pozneje Mariboru.

6. Mala Nedelja.

L. 1445. navedenih zadnjih devet krajev se je sčasoma iz župnije izločilo in se skupilo v nov vikarijat Mala Nedelja. Sicer prišteva vizitacijski zapisnik škofa Jakoba 1617. Malo Nedeljo kot podružnico k Ljutomeru, a to je pomota, kakor nas pouči krajevni imenik iz l. 1445.

K malonedeljskemu vikarijatu so se izločili vsi kraji jurjevške župnije, ki leže danes v sodnem okraju Ljutomer. L. 1782. je bilo tu 344 druž., 1555 duš.

Kdaj je nastala tukaj prva cerkev, se ne ve. Prvikrat zasledimo ime l. 1441. »bey dem Sontaglein vnder Rakespurg«, ca 1480. »Klain Sontag«, ca 1500. »Klain Sontag«. Ime Sontaglein, Klain Sontag = Mala Nedelja je nastalo v nasprotju Veliki Nedelji. Da pa bi nemški viteški red cerkev sam ustanovil, je gotovo kriva podmena, akoravno celo »Protocollum Ecclesiasticum Episcopi Martini«. l. 1607. dne 12. julija Malo Nedeljo imenuje vikarijat Ormoža!

* V Moravcih, ki so l. 1782 spadali pod Malo Nedeljo, je bilo 53 družin 214 duš.

Janisch⁴⁰ pravi, da je sedanja cerkev bila neki sezidana l. 1521.; jeli bila že takrat vikarijalna cerkev, je dvomljivo. Gotovo pa je dobila svojega lastnega vikarja ob reformaciji; saj se imenuje že l. 1607. vikarijat, akotudi v začetku ne vedno in redno zaseden.

Meja župniji je bila na severu Ščavnica do Bolehnečic, kjer mejita gornje-radgonski in ljutomerski sodni okraj, katera meja je še tudi dalje cerkvena meja na zapad in potem na jug do Senčaka; južna in vzhodna meja se krijeta s prej opisano mejo jurjevške župnije. Mejila je na jugu na Veliko Nedeljo, na vzhodu na Ljutomer, na severu na Sv. Križ in Sv. Jurija, na zadnjo župnijo tudi na zapadu.

7. Ljutomer.

Na Sv. Jurija meji ob Ščavnici ljutomerska župnija, ob enem najoddaljenejši del pražupnije radgonske. Na jugu je župnijska meja proti velikonedeljski pražupniji, oziroma Sv. Miklavžu glavni greben Slovenskih ali Ljutomerskih goric do deželne meje, na vzhodu deželna meja proti Medjimurju do Mure, na severovzhodu Mura do veržejske občinske meje, od tam pa v južnozpadni smeri skoraj ravno do Ščavnice in ob Ščavnici do prvotne jurjevške meje proti Sv. Križu in dalje proti Sv. Juriju na višino Slovenskih goric. Tako mejo dobimo iz imenika iz l. 1445. za ljutomersko župnijo:

Item die pharkirchen zu Luettenberg doffer und heuser

1445		1782		
nider Puehlin	xii	heuser	Outzarnza 6 druž. 40 duš del Kamenščaka	} Radomerje ¹⁾
ober Puehlin	ix	heuser	(Ovčarnica, dandanes pozabljeno ime)	
Vogrischdarff	viii	heuser	Vogritschendorf 20 družin 110 duš	Vogričovci
Pruenygen	xvi	heuser	Praunegkendorf 17 družin 113 duš	Branoslavec
Cesann	xxx	heuser	Zesendorf 31 družin 181 duš	Cezanjecvi
Narschen	xx	heuser	Urschendorf 28 družin 180 duš	Noršinci
Wagendarff	xxii	heuser	Wagendorf 31 družin 190 duš	Babinci
Ober Chreppin	xvii	heuser	Ober Kraping 20 družin 126 duš	Zg. Krapje
Nider Chreppin	viii	heuser	Unterkraping 18 družin 112 duš	Sp. Krapje
Wyenn	xx	heuser	Zwendorf 37 družin 280 duš	Cven
Mayerhofel	xi	heuser	Pristava 22 družin 153 duš	Pristava
Schuzendorf	xx	heuser	Schitzendorf 21 družin 184 duš	Stročja ves
			Luttenberg, trg 97 družin 574 duš	Ljutomer
			Mautdorf 29 družin 179 duš	Mota
			Pressikaberg 31 družin 135 duš	Presika
			Rintschetberg 20 družin 113 duš	Rinčelova graba
			Unter Schlofs und extra Schlofskapelle 18 družin 94 duš	Podgradje s podr. Sv. Ane
			Kummersberg 44 družin 121 duš	Slamnjak
			Griesserschag 25 družin 111 duš	Kresovšak

Summa der dörrfer xii

Summa der heuser hvndert vnd lxxiiii l. 1782: 540 družin 3125.

* Za ta del bi se navedli kraji iz l. 1782.: Pressickaberg 19 r. 109 d; Schitzenberg 31 r., 135 d.; Rintschetberg 20 r., 113 d.; Unter Schloß 18 r., 94 d.; Kummersberg 44 r., 121 d. in Griesserschag 25 r., 111 d.

Ker je Ljutomer stara naselbina, ki je bila že l. 1300. trg,⁴¹ smemo sklepati, da je že v teku 13. stoletja radgonski župnik ustanovil za ta tako oddaljeni del svoje župnije vikarijat. Seveda se iz že navedenih vzrokov v začetku tega spisa ne moremo strinjati s Slekovcem,⁴² ki misli, da je ljutomerska župnija mogoče že iz 9. stoletja. Pozabil je pač na mažarske navale. Sicer pa nam je prvi ljutomerski župnik imenoma znan še le iz l. 1328,⁴³ iz česar seveda ne sledi, da bi ta župnik ne imel že prednikov.

Župnija v prvotnem obsegu je ostala nespremenjena do danes.

8. Sv. Križ na Murskem polju.

Ta vikarijat je mejil na severovzhodni strani na Muro, na ozki severni strani na radgonsko župnijo (kuracijo pri Sv. Petru), na zapadni strani na Sv. Jurija in na južnovzhodni strani na Ljutomer.

Iz dejstva, da je kraj ime dobil po cerkvi, sledi, da je še le ustanovitev cerkve povzročila naselbino okoli nje.⁴⁴ Kdaj je cerkev nastala, se ne ve. »Chrevcze« se imenuje že l. 1265. in l. 1300.⁴⁵

Župnija je imela l. 1445. sledeče vasi v svojem območju:

1445		1782:	
Raczen	xiiii heuser	Aich und Rätzenberg 30 rod. 126 duš	Hrašenski in Rački vrh
zu Aych	xxx heuser	Aich und Mauthdorf 49 rod. 289 duš	Hrastje Mota
Oppendorf	xxxix heuser	Wolfsdorf 45 rodbin 260 duš	Vučja ves*
Woeltschitz	xxii heuser	Wuditschhofendorf 36 rodbin 212 duš	Bučočovci
Newndarff	xxii heuser	Neu- und	} 53 rodbin 323 duš
Altendarf	xv heuser	Alt dorf	
Ygeldarff	xxiiii heuser	Igelsdorf 36 rodbin 200 duš	Iljašovci
zum heyligen kreuz	xi heuser	Hl. Kreuz 24 rodbin 158 duš	Križovci
zu Woreczen		Worezendorf 26 rodbin 142 duš	Boreci
zu Slusfeldorf	xii heuser	Schleißdorf 22 rodbin 143 duš	Ključarovci
Lukawcz	xxiiii heuser	Lukaufzen 37 rodbin 251 duš	Lokavci
Kokonicz	v heuser	Kokoritschendorf 16 rodbin 91 duš	Kokoriči
Golischewczen	xiii heuser	Lukarofzen vnd	} 43 rodbin 244 duš
		Gaischofzen	
am Graben	vii heuser	Grabendorf 20 rodbin 112 duš	Grabe
Schaladein	viii heuser	Christanz und	} 25 rodbin 157 duš
Christeldarf	viii heuser		
Girlaw	xii hewser	Gerlawa 16 rodbin 94 duš	Grlava
Boniczen	xvii hewser	Wannofzen 18 rodbin 128 duš	Banovci
zum Werensee	lv hewser	Wernsee 88 rodbin 551 duš	Veržej
zu Polan	xxix hewser		pri Bučočovcih? **)
zu Walterfdarff	viii hewser	Wantschendorf 34 rodbin 214 duš	Bunčani ***)
Neusätz und Muhrberg		54 rodbin 235 duš.	Zasadi in Murski vrh. ****
Summa der dörffer xxi.			
Summa der heuser iii hvndert lxxv. 1782: 672 rodbin 3930 duš.			

* ? ČZN 58 ima Bučočovci in Oppendorf za Vučjo vas.

** ČZN XV. 57. Po Muri odplavljeno?

*** n. n. m. 58.

**** V Zasadi in Murski vrh so se naselili kmetje, ki jih je Mura v 16 stol. pregnala, ko je spodkopala vas Poljane.

Severna meja pri Radgoni je šla od Mure pod Turjanci gori na Murski vrh, od tod pa je mejila župnija na Sv. Jurija, Ljutomer in na Muro. Imenovane meje pa smo že opisali.

9. Veržej.

Med kraji, ki so spadali v Križevsko župnijo, je l. 1445. imenovan tudi (trg) Veržej, ki je štel že takrat 55 hiš, l. 1782. pa 88 družin s 551 dušami. Že avstrijski vojvoda Albreht je dal Veržeju trške pravice, katere je vojvoda Ernest l. 1413. potrdil. Starodavno cerkev sv. Mihaela, kateri se je Mura v 16. stoletju nevarno približala, so razdejali (1605) Turki in ogrski četaši, na to so postavili cerkev iz lesenih brun in jo lično pobelili, da je izgledala kakor zidana. To cerkev je posvetil sekovski škof Jakob Eberlein l. 1618. Proti koncu 17. stoletja je lesena cerkev začela razpadati in bati se je bilo, da se čisto zruši, ker se tržani niso nič brigali za popravilo. Sekovsko škofijstvo se je l. 1701. pogajalo s pavlinci v Lepoglavi, da bi ustanovili v Veržeju samostan in prevzeli cerkev. Temu pa sta se odločno uprta radgonski in križevski župnik in namera se je opustila. Med tem so Verženci cerkev za silo popravili in l. 1703. prosili za lastnega duhovnika. L. 1736. jih je škof Jakob Ernest grof Lichtenstein opozoril, da morajo za ustanovitev lastne duhovnije dobiti privoljenje tudi od svoje zemljiške gosposke. Šele l. 1768. je grof Ignac Jožef Kacijaner v Špilju dal to privoljenje z izrecno opazko, da graščina ne prevzame glede te ustanove nobene obveznosti. Verženci so tedaj poprodali nekaj cerkvenih zemljišč in kupili državno obveznico v znesku 37.500 gl. V 18. stoletju so sezidali tudi novo sedanjo cerkev (na oknu pod zvonikom je vsekana letnica 1760 s črkami M. K., takrat je bila stavba najbrž dovršena) in pripravili stanovanje za duhovnika. Končno je škofijstvo 10. novembra 1768. dovolilo ustanovitev beneficija v Veržeju in meseca septembra i. l. je prišel v Veržej prvi beneficijat Jožef Rep.

Izkaz iz l. 1782. pravi: »Localcaplanei, wovon außer Wernsee nichts versehen wird«. Vikar je bil popolnoma odvisen od svojega župnika; še-le v poznejšem času je dosegel popolno neodvisnost od Sv. Križa.

10. Radgona.

Ko smo opisali posamezne iz radgonske prazupnije izločene vikarijate, še si moramo ogledati, kar je radgonski župniji sami še ostalo. Sedanja radgonska župnija je sicer izven lavantinske škofije, a je prej obsegala celo sedanjo župnijo Sv. Petra in še Sv. Magdaleno pri Kapeli. Tudi stara župnijska cerkev do l. 1545. je bila v sedANJI labodski škofiji.

Obseg radgonske župnije je bil po izkazu l. 1445. sledeči:
Vermerckht die hieben und gelseisen leutt, die en die pharr gen Rakeſpurg gehoerent der pawrschafft anno etc xlvto:

	1445		1782
Radenſtarff	xxii hewser	(16) Raderſtorf	24 fam. 130 duš Lomanoši?
Policz	x heuser	(30) Pöllitschberg	88 „ 393 „ Policz

Weygeltarff	viii	„	(23) Weiglsperg	55 druž.	255 duš	Zbigovci
Cherfpach	xii	„	(27) Kerschbach & Berg	69 „	363 „	Črešnjevi
Prefs	xiii	„	(33) Presserberg	31 „	146 „	Orehovski vrh
Keldermaistersdarff	xx	„	(35) Kellendorf	23 „	132 „	Melé (Melovje)
Schrottendorf	ix	„	(36) Schrottendorf	22 „	109 „	Šratovci
czu Thuren	ix	„	(42) Siebenaichendorf	23 „	111 „	Turjanci
Richtermaisterdarff	xii	„	(41) Richteroften	12 „	73 „	Rihtarovci
Radufsch	xv	„	(39) Radein	22 „	117 „	Radinci
Waratschaw.	xv	„	(44) Woritschendorf	19 „	114 „	Boračova
Koczyan	ii	„	(43) Oberkatziendorf	14 „	54 „	Kocjan
Clopawcz	vi	„	(38) Kapellengiaben und	56	257	Laponci (občina Kapela)
Wildenhag	v	„	Hlapanzergraben			
Narrendarff	vii	„	? (28)*			Noričje (obč. Boračova)
Sulcz	xxi	„	(48) Sulz	29 „	155 „	Očeslavci
Pfefferdarff	xi	„	(25) Pfefferdorf	52 „	252 „	Stavenci
Eybertarff	xxiii	„	(24) Eybersdorfberg und	70	346	Ivanjšovci Rodmošci
Rodwenzgrundt	v	„	Roßmansgrund			
Larstmercz	xv	„	(22) Lastomerzen	23 „	255 „	Lastomerci
Radawencz	xiii	„	(21) Radwenze	33 „	179 „	Radvenci
Hafsendarff	xv	„	(19) Haßberg	11 „	41 „	Aženski vrh
Stayn	xix	„	(20) Stainzer Thall	59 „	340 „	Ščavnica
Laffricz	xxi	„	?			Zagojski vrh ? ali Lašpah ?
Standarff	xvii	„				Bačkova ?
Walterfdarf***)	ix	„				
Hyrfa****)	xiii	„	? Hürth	30 „	172 „	
Dyeczen	ix	„	Diezen *)	51 „	278 „	
Dornach	v	„	(5) Dornau	32	185	
Pharenftdarff	v	„	(4) Pfarstorf			
Goricz	xvi	„	(8) Göritz	29 „	182 „	
Palten	xvi	„	? (10) Zelting **)	22 „	136 „	
Dieding	xv	„	(9) Dedenitz	24 „	149 „	
Sichendarff	xxviii	„	(11) Sichelstorf	31 „	181 „	
Lendfeld	xxv	„	(12) Läfeld	43 „	231 „	
Summa der dorffer	xxxv					
Summa der heuser	iiii	hundert vnd	lxvii.			

Radgona je torej mejila na zapadu — južno od Mure — na Apače, na jugu na župnijo Sv. Benedikta, kjer je celo prestopila Ščavnico in se držala sedanje politične meje med Mariborom in Lutomerom do Ihove, potem še imela Radvence, na kar se je držala Ščavnice. Na vzhodu pa je mejila na župnijo Sv. Ju-

* Bržčas pa pri Kapeli Norički vrh. Tam blizu mora biti tudi Wildenhag, mogoče Murščak.

*** Za l. 1782. imamo še Alt-, Neudörfel, Humerstorf in Pridahof, ki bi mogoče bili naš W.

**** Mogoče Hürth v župniji Klek.

* L. 1782 v župniji Klek.

** Bržčas pa Pöltzen, župnija Klek. Župnija Radgona je torej l. 1445. segala dalje na sever, kakor pozneje;

rija in Sv. Križa, dalje ob Muri na prekmursko župnijo Tišina. Del Radgone nad Muro nas ne zanima, akoravno smo tudi one vasi navedli v seznamu.

Ljudsko izročilo pravi, da je prvotna cerkev bila na Prentlhofu zapadno od mesta, ki pa je že v pradavnem času utonila. Zadnje bi bilo mogoče, ako je niso Mažari porušili, ali izročilo ima svoj povod v okoliščini, da so na Prentlhofu luterani sezidali svojo cerkev, ki je bila razrušena l. 1600.

Poznejša župna cerkev, ki je bržčas kmalu bila sezidana, ko je bila radgonska okolica izločena iz ogrske oblasti, pa je stala na grajskem hribu malo pod gradom. Še danes stoji v spomin na cerkev tam železen križ. Cerkev in pokopališče okoli nje pa je zadela usoda, da so jo morali l. 1545. podreti in razrušiti. Vlada se je bala, da bi se sovražnik utaboril pri cerkvi in na pokopališču, od koder bi seveda z lahkoto ugonobil mesto. V kakem stanu je bila cerkev, ni znano; zaradi cerkve ni bilo nobene težave, pač pa radi pokopališča. Mesto je imelo takrat razen cerkve sv. Jakoba novocerkev sv. Janeza Krstnika, ki je bila sezidana v drugi polovici 15. stoletja.⁴⁴ V presbiteriju ima cerkev napis: »Um's Jahr MDXXX wurde diese Kirche zur Pfarrkirche erhoben« — seveda samo za mesto. Vizitacijski zapisnik škofa Eberleina l. 1617. poroča, da je župnija sv. Janeza nastala pred 70. letmi. Sicer pa je v župnijskem arhivu urbar iz l. 1504. z napisom: »Anno dñj 1504. Parochia St. Johannis Baptiftae in Radkerfpurgk«. Duhovniki so se bržčas kmalu, ko je bila cerkev dogotovljena, preselili v mesto, ako niso že prej v mestu stanovali. O kakem župnišču pri Sv. Rupertu nič ne zvemo.

11. Sv. Peter pri Radgoni.

Sicer pa je že takrat stala tudi cerkev sv. Petra »na grisu«. Imenuje se prvič l. 1446.⁴⁵ Že v 15. stoletju je bil tam ustanovljen beneficij. Cerkev je imela tudi pokopališče za okoliške občine. Ko se je morala stara župnijska cerkev podreti, je bila cerkev sv. Petra določena za župnijsko službo božjo za okoliške občine vsaj na južni strani Mure. Okoliška župnija je sicer izginila v luteranskih zmešnjavah, vendar se je služba božja tudi pozneje opravljala tam. Že l. 1620. ima cerkev stalnega vikarja kot radgonskega kapelana; l. 1697. se je po posebni pogodbi zopet ustanovil vikarijat pri Sv. Petru;⁴⁶ že 1715. l. je dobil vikar kapelana, poznejše še drugega. Vendar so se smatrali vikar, navadno imenovan samo »curatus« in njegovi kapelani kot kaplani mestne župnije; še le l. 1811. je postal Sv. Peter samostojna župnija.

12. Sv. Magdalena pri Kapeli.

Kapela se imenuje v listinah o l. 1300; 1371: dorf Chappelen gelegen bey Rakospurckh i. t. d.⁴⁷ V krajevem izkazu za Radgono l. 1445. pa manjka, mogoče je Wildenhag enačiti s Kapelo. Razume se, da je kraj dobil ime po cerkvi, ki je tam stala. Vendar še o cerkvi zvemo le iz vizitacijskega zapisnika iz

l. 1617.: »B. M. Magdalenaee in collibus«. Sedanja cerkev je pozidana leta 1823—1824.

Peterški vikarijat je bil jako obsežen — po jožefinizmu bi se naj razdelil kar na štiri župnije! Zato je že o. l. 1750. eden radgonskih kapelanov oskrboval excurrando sosednje občine po nedeljah in praznikih; od l. 1763. pa je kot kurat-vikar stalno ostal pri Kapeli, ki je postala l. 1784. samostojna župnija.

Kakor pri Sv. Petru tako tudi pri Kapeli radgonski župnik nastavljenim duhovnikom ni hotel priznati samostojnosti. Ko našteva l. 1782. vasi in kraje svoje župnije, šteje tudi kapelsko lokalijo kar zraven (št. 38—49), pa pristavlja k št. 38.: Kirche St. Magdalena: Local Kaplaney, davon werden versehen

38. Kapellengraben und Hlapenzengraben	56 fam. 257 Seelen	} Kapelski vrh Laponci
39. Radein	22 fam. 117 Seelen	
40. Radein und Schernauberg	32 fam. 150 Seelen	Radinci
41. Richterofsen	12 fam. 73 Seelen	Rihtarovci
42. Siebenaichendorf und Berg	23 fam. 111 Seelen	Turjanci
43. Oberkatzianberg	14 fam. 54 Seelen	Gor. Kocijan
44. Woritschendorf	19 fam. 114 Seelen	Boračova
45. Klein-Janischberg und Schernaugraben	24 fam. 98 Seelen	Mali Janišberg
46. Groß-Janischberg	67 fam. 277 Seelen	Vel. Janišberg
47. Unterkatzianberg	12 fam. 57 Seelen	Sp. Kocijan
48. Sulz	29 fam. 155 Seelen	Očeslavci
49. Krottendorf	12 fam. 55 Seelen	Žabjak
	322 fam. 1518 Seelen	

Kapela je torej obsegala sedanje politične občine: Boračova, Kapela, Radinci, Rihtarovci in od Očeslavca katastralno občino Očeslavci. Proti Sv. Petru je župnija mejila od Ščavnice ob sedanji veliki cesti iz Maribora v Radgono na vrh Ptujске ceste, kjer se je obrnila severovzhodno do Radinskega potoka in potem v ravni vzhodni smeri do Mure nad Radinci. Meja proti Sv. Križu in Sv. Juriju je bila že poprej opisana.

Ako sestavimo za radgonsko pražupnijo neki rodovnik, ima ta sledečo obliko:

Pražupnija Radgona

Apaae	Sv. Benedikt	Sv. Jurij	Ljutomer	Sv. Križ	Radgona	
v. Benedikt Sv. Anton Negova		Sv. Jurij Mala Nedelja		Sv. Križ	Verzej	(Sv. Peter) Radgona
					Sv. Peter Kapela	

Videli smo, kako so se prvotne pražupnije, nastale v 11. ali 12., ena celo v 13. stoletju, po krajevnih potrebah razvijale in ustvarjale med svojimi prvotnimi mejami nove župnije, katere so se po potrebi razcepile še v manjše dušoskrbne enote. Bil pa je razkroj vedno v naravnih mejah. V nobenem slu-

čaju nam ni znano, da bi nova tvorba se razširila pri postanku na dele dveh že obstoječih župnij. Nekako izjemo dela navidezno Cmurek. Pa samo navidezno. Cmurška župnija je **obstala** že gotovo dvesto let, ko so ji bili pridelnjeni nekateri kraji svetovidske župnije — in to je bilo že izven našega okvirja.

Temu naravnemu razvitku pa je sledil prisilni in umetni razvoj župnij po reformah cesarja Jožefa II., ki je stare zgodovinske meje raztrgal in skoraj popolnoma zabilisal. Ta razvoj bo predmet posebne razprave.

Najnovejša ureditev cerkvenih razmer pri ustvarjanju Jugoslavije nam je sicer prinesla majhen kos še ene prazupnije, lipniške, namreč majhen del župnije Sv. Duha na Ostrem vrhu, in sicer oni majhni kos, ki obsega sedanji jugoslovenski del župnije v bivšem lipniškem okraju. Pripadal je prej k župniji v Lučanah; Sv. Duh sam pa še je le jožefinska tvorba.

Opombe.

- ¹ Glej Ljubša, die Christianisierung, str. 26—29; dr. Stegenšek v ČZN X 1—7. —
² Ljubša 136. — ³ Gradivo II, str. 174, Ljubša 165. — ⁴ Gl. Gradivo II, str. 221, nasl. —
⁵ Gradivo II, 223, op. 6. — ⁶ V primeru notice iz l. 874 in te, o kateri ne vemo, kdaj je pravzaprav nastala, bi mogoče smeli soditi, da je bil »Carantus« grof Gozvin? —
⁷ 198—199. — ⁸ II 133. — ⁹ ONB 330. — ¹⁰ ONB 403. — ¹¹ Orožen I 262. — ¹² ONB 473. —
¹³ Janisch III 1158. — ¹⁴ Na n. m. — ¹⁵ UB II 192. — ¹⁶ UB II 427. — ¹⁷ UB II 441. —
¹⁸ Janisch I 236. — ¹⁹ ONB 54, ki pa tudi Ormož navaja pod Središčem. — ²⁰ Dr. Kovačič, Središče 104—110. — ²¹ n. n. m. — ²² ONB 358. — ²³ Janisch II 266. — ²⁴ Janisch III 1383. — ²⁵ III 1076. — ²⁶ Janisch II 520. — ²⁷ Png. listina v arhivu radgonske župnije. — ²⁸ O teh krajih razpravlja dr. Fr. Kovačič v svojem spisu: »Mursko polje. Doneski k starejši zgodovini Murskega polja«, ČZN XV 23—85; o župnijski organizaciji posebej str. 82—85. — ²⁹ ONB 1. — ³⁰ Notizenblatt. Beilage zum Arch. f. österr. Gesch. qu. Jgg I str. 331. ONB 31 je navidezno zamenjalo letnico in stran; citira naš vir str. 329 a letnico 1331! — ³¹ Gl. Straža 1921, št. 52—54; »Sv. Anton v Slov. gor.« —
³² Gr. IV str. 13. — ³³ Orožen I 258. — ³⁴ ČZN XV 80. — ³⁵ Str. 208. — ³⁶ ONB 469. —
³⁷ 1588—1615; sekovski škof. arh. — ³⁸ II 307. — ³⁹ ONB 320: 1249: Lutemberch; l. 1300 forum Lutemberch. — ⁴⁰ Voditelj XI. 54. — ⁴¹ Slekovec nmm 55 Slekovec (iz UB I. 538) kakor Janisch II 144 navajata listino iz 4. decembra 1174. v dokaz, da je takrat v Lutomeru bila lastna in nadarbeno cerkev. A čudno se nam zdi, da Kos Gr. IV. te listine ne upošteva in tudi ONB tega »Lutunwerde« k l. 1174 nima; kar nam je dokaz, da oba, Zahn in Kos, smatrata ta Lutunwerde kot izven našega ozemlja ležeče in v nobeni zvezi z našim Lutomerom. Prim. ČZN XV. 65. — ⁴² ČZN XV. 80. — ⁴³ ONB 258. — ⁴⁴ Janisch prvi II. 616, da je v cerkvi letnica 1405, kar pa je bržčas prerano. — ⁴⁵ ONB 28. — ⁴⁶ Sekovski škof. ordin. — ⁴⁷ ONB 83.

Glej stran 8.

¹ Salman je po vrsti najbrž Lokavski vrh.
² Jördleinsdorf je po vrsti v Ščavniški dolini in sicer pri Jiršovem mlinu, ki ima danes samo eno hišo.

³ Bržčas tudi v Ščavniški dolini (Bačkova), pravilno: Dobrava (?)
⁴ Da je Skrischendorf isto kakor navadno Okrischendorf (UB I in 116), spoznamo že iz prepisa Zahnovoga (n. r. m.), ki reducira besedo na »Kriechenberg« = Sv. Ana v Slov. gor. Sem spada tudi »Grincschendorf bey der Stencz« c. 1443 (n. n. m. 207) in »Krisselesdorf« c. 1480 (n. n. m. 116). Korenika besede je verjetno »grič«.

⁵ Ta kraja je iskati po redu imenika bržčas v »Auen« in »Roßhof«.

Preureditev župnijskih mej in ustanovitev novih župnij na levem bregu Drave ob času Jožefa II.*

M. Ljubša, Maribor.

Prvotne pražupnije so se sčasoma razdeljevale po potrebi v manjše okoliše in so preskrbovale svoje oddaljene župljane tudi pri podružnicah. Excurrendo-kapelani so postajali lokalisti, vikarji. Posebno v 18. stoletju so prebivalci pri posameznih podružnicah prosili in zahtevali, da se za nje nastavijo stalni duhovniki. Ti so se večkrat, ali recimo: večinoma smatrali kot expositi, ki so bili odvisni od svojih (bivših) župnikov. Zato vidimo pri izkazih župnijskih okolišev iz l. 1782 npr. pri Jarenini, Sv. Petru, Veliki Nedelji vikarijate, oziroma lokalije kratkomalo navedene pri starih župnijah, samo da je pri podružnicah oziroma samostojnih lokalijah že naveden okoliš teh lokalij: »von hier aus werden versehen:«.

Ne toliko iz naših krajev kakor od drugod, kjer so bile od župnijske cerkve precej oddaljene podružnice, so teh okoličani prosili pri cerkvenih in posvetnih oblastih za ustanovljenje lastnih župnij, posebno od sredine 18. stoletja naprej. Glavne ovire so bile, da je župnija matica bila oškodovana na svojih dohodkih. Kajpada so oddaljenejši kraji trpeli v dušopastirskem oziru.

Ko se je febronijanizem in racionalizem vedno bolj razširjal tudi v naših deželah, si je posvetna vlada prisvajala vedno več pravic tudi v cerkvenih zadevah. Zato je mislila, da ima pravico, posegati v uravnavo cerkvenih razmer gledé okoliša in razmejitve župnij z namenom, da bi se meje čim pripravnije uredile.

Prvikrat zasledimo to namero v tajnem vladnem odloku npr. sekovskemu škofu kot generalnemu vikarju solnograške škofije na Štajerskem z dne 28. januarja l. 1755. V njem zahteva cesarica Marija Terezija od škofov točen izkaz, koliko novih dušnopastirskih postaj (kuracij) bi bilo potrebno ustanoviti in koliko manjših cerkev ali kapel bi se v ta namen zahtevalo na deželi, da bi se prišlo v okom večkrat navedenim nedostatkem v dušnem pastirstvu, ko so župne cerkve mnogokrat od enega do drugega kraja preoddaljene. Temu bi se naj v bodočnosti odpomoglo. Škof naj preskrbi tak izkaz, pa popolnoma tajno. Pravi dohodki raznih nadarbin, ki bi se porabile za zalogo novih dušnopastirskih mest, se sicer jako težko določijo in se naj delijo v tri razrede:

1. V župnijske dohodke iz posestev, podložnikov in raznih realij;
2. v ustanovne dohodke iz petih maš in drugih mašnih ustanov;
3. V stolnini. Kajpada je to odvisno in merodajno od ustanove župnij, kako so bile od začetka dotirane (založene).

30. novembra 1755 — bržčas na opomin z dne 31. oktobra — je odgovoril na zgornji tajni ukaz sekovski škof, da je za dušno pastirstvo v treh spodnje-

* Glavni vir: Arhiv kn.-šk. sekovskega ordinarijata.

Štajferskih delih (arhidijakonatih) po novoustanovljenih vikarijatih dovolj preskrbljeno. Sicer pa se dozdeva, da zahtevani izkazi naj ne služijo toliko navedenemu namenu, ampak velikobolj nameri, da bi se duhovništvo lažje izdatno obdačilo. To nam kažejo razne ponovne zahteve po izkazih raznih duhovniških dohodkov.

Še le 10. avgusta 1772 se je vlada izrazila, da ji je mnogo do tega, kako bi se večkrat preobširne župnije na deželi boljše razdelile. Odločila se je torej, da se sedanja oddaljenost duš od župnijske cerkve in njihovih dušnih pastirjev kolikor mogoče omeji, in da vsaj v prihodnje ne bodo imele čez eno uro pota do župne cerkve. V dosego tega je dobilo škofijstvo ukaz, naj sestavi razpredelnico (tabelo), kjer so natančno opisane vse kuratne prebende (nadarbine) in se (iz l. 1755.) zahtevane tri točke razložijo.

Škofijstvo je dalo po arhidijakonih, dekanih in župnikih zahtevane stvari v devetih stolpcih izdelati in je predložilo razpredelnico s svojimi opazkami vladi. Posebno je škof napravil svoje pripombe k vladni nameri, vse župljane, ki so čez eno uro od župnijske cerkve oddaljeni, k bolj bližnjim drugim župnijam prideliti ali pa jih z lastnimi kurati preskrbeti.

Glede prve točke ni dvoma, da so pri župnijskih razmerah na Štajerskem v nekaterih krajih posamezni župljani od svoje župnijske cerkve precej oddaljeni, pa imajo k tuji župniji zelo blizu. Tako so v svojo večjo ugodnost in dušno tolažbo primorani, da se v tuji župniji vdeležujejo službe božje in se dajo v slučaju bolezni tudi od tam sprevideti. Svojo lastno župno cerkev pa le redkokedaj obišejo. V zboljšanje dragocenega pastirstva bi bilo torej jako koristno in je zelo želeli, da se tako oddaljeni župljani užupnijo bliže ležečim župnim cerkvam. Vendar pa prosijo za ta slučaj vsi prizadeti župniki enoglasno, da se jim na ta način odpadle bire, desetine, štolnine in ostali dohodki na drugi način nadomestijo. Te prošnje so po mnenju škofovem pravično utemeljene z ozirom na to, da pri večini tukajšnjih župnij obstojijo letni dohodki župnikov samo na eni strani v nekotliki desetini ali biri, štolnini in mogoče v nekaterih ustanovljenih božjih službah; na drugi strani pa so župniki po izkazu okrajnih uradov po večkratni tozadevni preiskavi posebno po odpravi sprevidnih pristojbin, kristnih krajcarjev, po znižanju ustanovnih glavnic, pristojnih obresti, po novouvedenem štolnem redu in svojih dohodkih (kongruoi) oškodovani in prikrajšani, da mora marsikateri svoje prihranke in dedščino porabiti, marsikateri pa je prišel v velike dolgove, tako da večina more preskrbeti prevžitek sobi, kapelanom in služinčadi le z zelo natančnim gospodarstvom in varčnostjo.

Kar pa se tiče druge točke, namreč, da bi se za župljane, ki so oddaljeni čez eno uro od župnijske cerkve, naj nastavili posebni kurati, kaže priložena razpredelnica več kakor zadostno, da so v nekaterih razširjenih župnijah župljani po zemljepisni legi od sosednih župnijskih cerkev ravnotako oddaljeni ali še večkrat bolj, kakor od lastne župnije. Pri točni izvedbi vladine volje, bi se

moralo na eni strani pozidati jako mnogo cerkev, župnišč in mežnarij, cerkve preskrbeti s potrebnimi opremami in zadostnimi glavnicami za kritje letnih izdatkov ter preskrbeti za potrební prevžitek za kurate in cerkvene uslužbence, na drugi strani pa bi se morali odškodovati oni župniki, ki bi po odpadu nekaterih župljanov bili v svojih dohodkih prikrajšani.

Odkod pa bi se naj potrebni viri — razen v tupočah v razpredelnici posebej navedenih slučajih — za tako visoke izdatke potrebni fondus (potrebščine) vzeli, more škof tolikomanj natančne predloge staviti, ker so župnije večinoma neimovite, celo redke župne in podružne cerkve v posesti prostih in neobteženih glavnic in je obče večina župnikov v svoji kongruí prikrajšana. Tukaj ne preostaja nič drugega, kakor edino zaupanje na prirojeno milodarnost cesarice.

Kakor je sicer njen namen svet, tako se vendar ni treba bati, da bi se posebno na Gornjem Štajerskem pa tudi v večjih župnijah na Srednjem Štajerju za po visokem hribovju in po dolinah zelo raztresene župljane ne moglo dušno pastirstvo drugače preskrbeti, kakor po ustanavljanju mnogih novih kuracij.

Sicer ni brez pomena, da se je zadnjih trideset let na Gornjem Štajerskem ustanovilo več vikarijatov z enim duhovnikom. S tem se je hotelo samo odpo- moči veliki nevednosti v verskih rečeh v oddaljenih dolinah in hribojih raztresenim ljudem, ki zaradi prevelike daljave niso mogli priti v cerkev. Ta namen se je končno tudi v toliko dosegel, da zdej vendar večinoma službo božjo obiskujejo in dobivajo potrebni krščanski nauk. S tem in tudi z drugimi od časa do časa odrejenimi pripomočki (misijoni) se je dušno pastirstvo na Gornjem Štajerskem po možnosti zboljšalo. Prosto ljudstvo na Spodnjem Štajerskem pa je v temeljnih resnicah krščanske vere dobro poučeno, zraven pa je tudi oddaljenost od cerkve večinoma tako ugodna, da ljudje tudi pri nadurni poti v cerkev ne vidijo znatne težave. Tako je za urejeno vzdrževanje dušnega pastirstva popolnoma nepotrebno, da se za vsako oddaljeno občino ustanovi nova kuracija; po škofovem mnenju se bode za vero in dušno pastirstvo veliko in dovolj zgodilo, ako se samo oni vikarijati in kuracije ustanovijo, katerih korist in potreba je v razpredelnici po okolščinah navedena.

(Ta razpredelnica nam ni znana).

Dne 18. novembra 1772 poroča gubernij škofu, da je vlada z dvornim odlokom dne 31. oktobra sklenila, naj se predložena razdelitev velikih in obširnih župnij izvede, ker je z ozirom na mnogokrat večurno daljavo ljudstva od cerkve-matice (sedanje župne cerkve) samaobsebi zelo koristna. Zato je pred vsem potrebno, da ordinariji, ki so razdelitev svojih župnij predlagali in tozadevne vzroke navedli, dohodke župnij natančno določijo kakor tudi stroške za cerkveno upravo, ki mogoče pri podružnicah ne zadostuje, ter za zidanje župnišč. Naj pa tudi za te izdatke najdejo gotovo in zadostno podlago, da bi

pri razdelitvi ne zmanjkala kongrua obema duhovnikoma (staremu župniku in novemu).

Odgovor sekovskega škofa 7. decembra 1772 je bil: Škof sam prav dobro pozna koristi iz razdelitve župnij in želi za povzdigo dušnega pastirstva nič manj, kakor da bi vsaka vas dobila svojega dušnega pastirja. Pa ne brez vzroka mu dela skrbi očitvidno pomanjkanje tozadevnih potrebnih pripomočkov, da ta njegova želja ostane vedno le želja. On je od svoje strani nezmožen najti zadostne zaloge, in to toliko manj, ker se na eni strani država ne more obremeniti s tolikimi stroški, ubogi kmetje pa nimajo zadostnih sredstev, da bi jim bilo mogoče, lastnega duhovnika dostojno vzdrževati. Na drugi strani pa pač lahko gubernij spozna iz predloženih župnijskih priznanc (fasi), da sicer uživajo nekateri župniki potrebno kongruo, mnogi pa izkazujejo precejšen primanjkljaj in žalostno vzdihujejo po sicer od cesarice obljubljeni dopolnitvi in postavni določbi župnijskih dohodkov.

Ako pa se razdeli ta ali ona župnija, katere župnik ima zadostne dohodke, in se novi kurat vzdržuje deloma z župnikovimi dohodki, je za gotovo župnik na svoji kongruji prikrajšan, in bi se moral primanjkljaj na drug način polkriti; za to pa manjka povsod potrebna zaloga. Tolaži pa ga v tem oziru dejstvo, da je pred kratkim v obširnih župnijah v poboljšanje dušnega pastirstva precej povišal število kapelanov proti prejšnjim časom; njim daja Bog v teh hudih časih čudežno živeti in se preživljati.

· Nekaj časa je bil zopet mir.

1774., avg. 1. piše štajerski gubernij sekovskemu škofu, da so se pri zadnji popravi kompanijskih knjig zasledili razni nedostatki. Škof naj izrazi svoje misli, kako bi se dalo temu odpomoči in če bi morda prišlo do ustanovitve novih vikarijatov, kako naj bi se župnijski dohodki razdelili in kako kongruo bi se naj dodelilo novim in starim dušnim pastirjem. Zraven je bila priloga sledeče vsebine:

Naznanilo se je, da je največ župnijskih okrajev tako nepripravno razdeljenih, da v mnogih župnijah večkrat celo leto premine, prej kakor se nekateri kmet prikaže v svoji župni cerkvi.

1777., 26. jul. je štaj. guverner grof Blümegeu poročal sekovskemu škofu, da cesarica želi natančno razpredelnico za razdelitev in mejno preureditev župnij. Škof je na to dne 19. avgusta t. l. posameznim arhidijakonom poslal posebna navodila z vzorčno razpredelnico, kjer pravi, da vlada želi, naj se v posebni razpredelnici vsa »beneficia curata«¹ natančno zaznamujejo in pri vsakem se naj zanesljivo pripomnijo sledeče točke:

1. Ali je dušni pastir posvetni duhovnik ali redovnik? Kdo nastavlja duhovnike na isto nadarbino in kako visoki so njeni skupni dohodki?

2. Koliko duš šteje župnija, vikarijat ali kuracija in koliko duhovnikov je pri njej nastavljenih?

3. Kateri župljani so čez eno uro od svoje župnijske ali vikarijalne cerkve, oziroma svojega duhovnika oddaljeni in kako bi se temu v dušnem pastirstvu odpomoglo? Ali se naj pridružijo bližnji drugi cerkvi, ali se naj razmerje poboljša po lastnem duhovniku in odkod bi se morda dobila zaloga zanj.

Ker želi vlada to nalogo v kratkem času izvršiti, naj arhidijakoni vladne odločbe svojim podrejenim dekanom takoj dpošljejo, da tudi oni svoje župnike, župne vikarje in kuratne beneficijate nemudoma obvestijo, ti pa potem vsak svojo župnijo oziroma dušnopastirski obseg v teku 14 dni po zahtevanih predpisih opišejo in dekanom pošljejo, kateri jih naj takoj z dostavki lastnega mnenja oddajo škofijski pisarni.

Zaradi potrebne enotnosti je škofijstvo samo razpredelnico sestavilo s posameznimi stolpci za zahtevane točke, po kateri naj vsak župnik in kurat sestavi podobno razpredelnico po resničnih razmerah in jo potem dpošlje.²

Posamezni dekani so na to prehodili svoje dekanije in nekateri manj, drugi bolj goreče predlagali celo vrsto novih kuracij. Od vladine strani so se jim pridejali posamezni okrajni komisarji.

Pa vse delo je za nekaj časa zastalo. Še le cesar Jožef II. se je na novo lotil ureditve župnij in sicer, kakor pravi dr. Rado Kušej,³ v zvezi z odpravo samostanov, ker mu je za pokojnino redovnikov kmalu zmanjkalo virov iz verskega sklada in je torej želel, da bi se redovniki nastavljali kot župniki, kurati in kapelani, ker bi s tem odpadla drugače potrebna pokojnina.⁴ L. 1782, 11. februarja je gubernij od škofijstva zahteval:

1. a) Kraji, za katere so nove župnije ali kaplanije potrebne, naj se naznanijo in sicer v času treh mesecev;
 b) tudi kraji, kjer za ta namen že cerkve obstojijo;
 c) taki kraji, ki že več let za lastne duhovnike prosijo.
 č) Naj se navedejo vzroki za potrebe takih novih ustanovitev; in
 d) Konečno vsi redovniki mendikanti, ki tam zbirajo ter posestniki desetin. Vsi redovniki se naj v preteku 3 mesecev izprašajo za dušno pastirstvo in se njih imena predložijo.

2. a) Kako se naj določi število potrebnih duhovnikov v mestih in trgih, to je na koliko duš naj pride en duhovnik?

b) Koliko cerkev je potrebno pustiti; in

c) Kako se naj služba božja dejanski (-praktično) uredi.

Prejšnji dvorni kapelan in takrat že župnik v Waltersdorfu je dobil nalog, da naj izrazi svoje mnenje, kar je tudi storil s tem, da je odgovoril: 1. a) po normalu iz l. 1777 ne čez eno uro; takih bi bilo (v sekovški škofiji in v so:nograškem generalnem vikarijatu okoli 20)

b) so itak poročila iz l. 1777.

c) od l. 1774 sem: 9 občin

ad č) ne odgovori ad d) pa se bode poizvedovalo.

K drugi točki (2.) bi naj arhidijakoni svoje mnenje podali. Za ustanavljanje novih župnij naj se ustanove iz ene cerkve prenesejo v drugo. Služba božja pa bi se naj tako uredila, da se zatrejo gotove pobožnosti, kar bi ljudi pri sedanji mlačnosti gotovo dosti ne razburilo. — Bržčas iz tega časa je tudi seznam župnij in novopredlaganih kuracij z občinami, katere bi naj k novi župniji pripadale. Za naš okraj so uvedene

Župnija	Nova župnija	za kraje
Lučane	{ Sv. Duh	Veliki Boč
Selnica	{ Sv. Duh v Luč. župniji	Boč, Vurmat
Ljutomer	Sv. Rok	Vogričevci, Vidovci, Kozaršak
(z opazko: Nihil)		Desnjak
Sv. Ožbald pri Ptuj	Sv. Marko	Stojpci, Zagajiči, Cunkovci, Strelci, Sobetinci, Bukovci, Nova ves, Sturmavci (Sturmau)
Kamnica	1. Zg. Sv. Kungota	Raztresene hiše ob Plaču Schan- kaberg (? Šober), Reka, Slemen.
	2. Sv. Križ	

1782., 12. maja je vlada na podlagi dvornega dekreta 29. aprila t. l. zahtevala od ordinarijata, naj se od cele škofije (in gen. vikarijata) predloži natančni obris z razpredelnim črtežem vseh krajev, kjer se naj ustanovijo župnije in lokalije. Vsak kraj naj se navede natančno s številom družin (hiš?) in duš. Za župnijski obris so znamenja za posamezne reči določena. — Cesar Jožef hoče namreč natančno sam spoznati ne samo meje, ampak tudi kakovost posameznih župnij.⁵

Ordinarijat je zahtevane obrise in razpredelnice že v teku junija vladi doposlal, a jih 9. julija zopet dobil nazaj, ker so bile nepopolne. Izpopolnjene razpredelnice je 21. julija 1782 zopet predložil.

Napis celi knjigi razpredelnic se glasi: „Tabellarischer Entwurf und genaues Verzeichniß aller in der Pfarr... in General Vikariat oder respective Salzburger Diözese] gelegenen Ortschaften als Städten, Märkten, Dörfern, und aus zerstreuten Häusern bestehenden Gemeinden, auch der in jeden derselben befindlichen Familien und Seelen.« Brez datuma.⁶ Podpisan je sekovski škof »Josephus Adamus Eppus Seccoviensis.«⁷ Tabele so v topografičnem in statističnem oziru važne, a se s poznejšimi večkrat ne vjemajo. Ena župnija, cmureška, je tudi tukaj v graškem (Viertel Vorau), vse druge so v arhidijakonatu Straßgang ali »med Muro in Dravo«.

I. Arhidijakonat Gradec.

Dekanat Straden.

a) V graškem okrožju: (občine cmureške župnije levo od Mure).*

b) V mariborskem okrožju:

14. Auen	14 družin	81 duš (Au)) Konjišče
15. Roßhof	14 družin	86 duš (Roßhof)	

* Štajerska je bila takrat razdeljena v pet okrožij. Od nekaj nad Lipnico do ogrske meje je mejila graško in mariborsko okrožje Mura, Cmureška in radgonska župnija ste se razprostirali v oboje okrožji; župni cerkvi sta bili v graškem okraju. Mi se omejimo le na kraje mariborskega okrožja.

16. Frattendorf	19 družin	99 duš	Vratja vas
17. Neuberg	18 družin	49 duš	Novi vrh
18. Frattenberg, Fialiakirche**	37 družin	130 duš	Vratji vrh
19. Wissenthal	46 družin	251 duš	Trate
20. Stänz	19 družin	105 duš	Ščavnica
21. Drossenberg	47 družin	209 duš	Dražen vrh
22. Wölling	138 družin	706 duš	Velka
23. Sügersdorf	11 družin	58 duš	Svečane
24. Süssenberg	28 družin	138 duš	Sladki vrh
25. Raabenberg	18 družin	95 duš	Ravni vrh
	<u>309 družin</u>	<u>2007 duš</u>	

II. Arhidijakonat Straßgang.

Vse naše župnije so v mariborskem okrožju.

A. Dekanat Lipnica.

1. Jarenina.

1. Unterjaring, župna cerkev	39 družin	227 duš	Sp. Jarenina
2. Jaringberg	40 družin	185 duš	Jareninski vrh
3. Strichovetz	1 družina	11 duš	Strihovec
4. Weigen	32 družin	169 duš	Vajgen
5. Känischaberg	32 družin	166 duš	Kaniža
6. Wolfsberg	22 družin	80 duš	Vučji dol
7. Pöllitschberg	39 družin	167 duš	Polički vrh
8. Pölitschdorf	15 družin	90 duš	Polička vas
9. Wolfsthal, Hauskapelle	37 družin	223 duš	Vučji dol
10. Oberjaring Kapellen,	17 družin	84 duš	Zg. Jarenina
11. Gatschnig	64 družin	329 duš	Gačnik
12. Wachsenberg	31 družin	156 duš	Vosek
13. Krupiufnik	27 družin	146 duš	Kropivnik
14. Pessnitzhof, Hauskapelle	20 družin	104 duš	Pesnički dvor
15. Jelentschenberg	57 družin	226 duš	Jelenče vrh
16. Oberjakobsthal, Filial (Lokalkaplany,) davon werden versehen :	73 družin	367 duš	Zg. Jakobski dol
17. Unterjakobsthal, Hauskapelle	47 družin	278 duš	Sp. Jakobski dol
18. Krupiufnik Gegend	22 družin	91 duš	Kropivnik raztr. hiše
19. Kuschernigberg	28 družin	130 duš	Vrh Kušernik
20. Flekusberg	20 družin	85 duš	Vrh Flekušak
21. Satelneggberg	20 družin	80 duš	Vrh Slatenek
22. Wolfsberg	5 družin	25 duš	Vukovski vrh
23. Drankovitz	19 družin	98 duš	Drankovec
24. Lillaberg	20 družin	105 duš	Lilaški vrh (Srobotje)
25. Schönwarth	31 družin	172 duš	Šambert
26. Untergradischberg	21 družin	115 duš	Sp. Gradišče
27. Bloderberg	31 družin	109 duš	Ploderšnica
28. St. Georgenthal	15 družin	96 duš	Jurjevski dol

** Stara cerkev Marije Snežne pri Cmureškem gradu.

29. Potschenberg	30 družin	152 duš	Počenic
30. Unter Klappenberg, Hauskapelle	46 družin	219 duš	Sp. Hlapje
31. Oberklappenberg	34 družin	151 duš	Zg. Hlapje
32. Rittersberg	21 družin	93 duš	
33. Obergradischberg	18 družin	65 duš	Zg. Gradišče
34. Klein Jakobsthal	9 družin	60 duš	Mali dol
35. Pölitschdorf*	17 družin	79 duš	Polička vas
86. Radschitzenberg	36 družin	199 duš	Ročički vrh
37. St. Aegydiberg und Thal Localcaplancy, davon werden versehen :	89 družin	455 duš	Sv. Ilj v Slov. gor.
38. Grassnitzberg	48 družin	209 duš	Kršnica
39. Weingegend ¹⁾	2 družin	10 duš	Vajgen. raztres. hiše
40. Pölitschberggegend	8 družin	36 duš	Polički vrh raztr. hiše
41. Strichowetz	34 družin	153 duš	Strihovec
42. Zirknitzthal	17 družin	109 duš	Cirknica
43. Doberenthal	39 družin	211 duš	Doarenje
44. Altenberg	22 družin	86 duš	Stara gora
45. Zierberg	20 družin	99 duš	Ciršak
46. Koßeggberg	32 družin	153 duš	Kozjak
47. Zellnitz	71 družin	431 duš	Selnica
48. Gradiskaberg, Filial,** davon werden versehen :	66 družin	300 duš	Gradiška
49. Dobrenthal ¹⁾ und Berg	29 družin	138 duš	Dobrenje
50. Renzenberg und Thal	65 družin	305 duš	Na Ranci
	1577 druž.	7827 duš	

Sv. Lenart v Slov. gor.

1. St. Leonhard, župna cerkev,	70 družin	389 duš	Sv. Lenart
2. Zenka)	34 družin	103 duš	Cenkova
3. Schützenberg)			(Ročički vrh
4. Ober Ratschützen	33 družin	177 duš	Zg. Ročica
5. Unter Ratschützen	27 družin	138 duš	Sp. Ročica
6. Hl. Dreifaltigkeit, Kloster der Augustiner	41 družin	194 duš	Sv. Trojica
7. Purgstall	126 družin	571 duš	Porčič
8. Ober Duorian	14 družin	79 duš	Zg. Verjane
9. Unter Duorian	8 družin	63 duš	Sp. Verjane
10. Unterschweindorf	29 družin	182 duš	Sp. Senarska
11. Oberschweindorf	20 družin	119 duš	Zg. Senarska
12. Unter Radach	16 družin	63 duš	Sp. Radehova
13. Ober Radach	11 družin	75 duš	Zg. Radehova
14. Schiltern	19 družin	134 duš	Šetarjeva
15. Armbstorf	26 družin	138 duš	Lormanje
16. Samörko	43 družin	203 duš	Zamarkova
17. Muetschen	37 družin	176 duš	Mučna
18. Schützensdorf	23 družin	131 duš	Žice
19. Ober Scheräpfzen	21 družin	112 duš	Zg. Žerjavci

* Občine, ki so dvakrat navedene, spadajo v dva dušoskrbna kroga; pri vsakem je navedeno toliko ljudi, koliko jih spada ravno v isto župnijo.

** Sp. Sv. Kungota.

20. Unter Scherriäfen	39 družin	198 duš	Sp. Žerjavci	
21. St. Georgen; Die Localkaplany oder Filial St. Georgen, davon werden nachstehende Ortschaften versehen als:	}	108 družin	541 duš	Sv. Jurij
22. St. Georgenthal				Jurjevski dol
23. Ober und Unter Mällenberg				Zg. in Sp. Malna
24. Raitza				?
25. Gradisch)	41 družin	167 duš	Gradišče	
26. Langenberg)			Dolgi vrh	
27. Pärtin)	88 družin	416 duš	Partinje	
28. Vardäperg)			Varda	
29. Sternschein)	54 družin	205 duš	Stojšina? (Sp. Partinje)	
30. Braittenberg)			Široka (Zg. Partinje)	
31. Gasterey	80 družin	379 duš	Gasteraj	
32. Velka	78 družin	366 duš	Velka	
33. Jurschitzberg)	60 družin	281 duš	Juršenca (Kremberg)	
34. Hatschnigg)			Hastnik (Kremberg)	
35. Kriechenberg)	50 družin	208 duš	Kremberg	
36. Kleinberg)			Mali vrh	
1193 druž. 5808 duš				

3. Svečina.

1. Witschein, Pfarrkirche	14 družin	81 duš	Svečina
2. Pessler	16 družin	70 duš	
3. Hoch Pessler	14 družin	79 duš	
4. Dobren	28 družin	150 duš	Dobrenje
5. Lindwurmwald	6 družin	33 duš	
6. Hochrasenstein	6 družin	57 duš	
7. Altenberg	18 družin	85 duš	Stara gora
8. Podigratz	23 družin	161 duš	Podigrac
9. Hoch Plätsch	11 družin	84 duš	Plač
10. St. Josef, Kapelle	4 družin	21 duš	
11. Huntsberg	33 družin	203 duš	
12. Schloß Witschein, Kapelle	5 družin	34 duš	Grad Svečina
13. Ziregg	5 družin	30 duš	Ciringa
14. Steinberg	14 družin	69 duš	Steinberg
15. Ratspach	18 dr. (?)	259 duš	
16. Koblwald	11 družin	53 duš	
17. Weissenstock	3 družin	13 duš	
18. Untersultz	24 družin	100 duš	Sp. Slatina
19. Kandriatsch	12 družin	89 duš	Koderjač
20. Hoppelberg	24 družin	111 duš	Coplje
21. Oberspeißnig	29 družin	169 duš	Zg. Špičnik
22. Unterspeißnig	20 družin	51 duš	Sp. Špičnik
23. Gruschenberg	30 družin	183 duš	Grušena
24. Schnellberg	26 družin	135 duš	
25. Himmelreich	31 družin	175 duš	
26. Lonnegg	15 družin	44 duš	Vrhovci
27. Georgenberg	17 družin	87 duš	Jurski vrh
28. St. Georgen, Filial	6 družin	41 duš	Sv. Jurij ob Pesnici
29. Mitter Rodowitsch	12 družin	68 duš	Srednji Rodovič

30. Wurschnitz	6 družin	31 duš	Vrtiče (?)
31. Unter Jedlonig	11 družin	69 duš	Sp. Jedlonik
32. Unter Rodowitsch	9 družin	28 duš	Sp. Rodovič
33. Jedlonig	22 družin	86 duš	Jedlonik
	<u>526 druž.</u>		<u>2949 duš</u>

Ostale župnije lipniške dekanije so v sedanji sekovski škofiji.

B. Dekanat Radgona.

Podatke o župnijah tega dekanata gl. zgorej str. 8—15.

C. Dekanija Ptuj.

1. Mestna župnija Ptuj.

1. Stadt Pettau: von Civilstand	253 druž.	1243 duš	(Cerkve :)
In dem hier stabilirten Militär-Invaliden-Insti- tute gehörigen Häusern	116 "	693 "	a) Župna
Von 2 hier in Garnison liegenden regulirten Compagnien	23 "	352 "	b) Dominikanska
	<u>392 druž.</u>		c) Minoritska
		<u>2288 duš</u>	d) Vseh svetnikov
			e) Sv. Duh
			f) Grajska

2. (Ptujška) župnija Sv. Ožbalda.

1. St. Oßwald	}	104 druž.	495 duš	Sv. Ožbald
2. Kanischa				Kaniža
3. Wudina				Budina
4. Werstiel				Brstje
5. Pichldorf		61 "	322 "	Spuhlja
6. Sabovzen		45 "	266 "	Zabovci
7. St. Marxendorf. Kirche ohne Geistlichen		36 "	229 "	Markovci
8. Sturmaw		27 "	123 "	Šturmovec
9. Neudorf		41 "	229 "	Nova ves
10. Puechdorf		52 "	324 "	Bukovci
11. Standort		60 "	307 "	Stojnci
12. Sagoitschen		7 "	48 "	Zagajiči
13. Sabotinzen		17 "	94 "	Sobetinci
14. Zunkovetz		7 "	31 "	Cunkovci
15. Strelzen		6 "	38 "	Strelci
16. Pervenzen		18 "	99 "	Prvenci
17. Worowez		12 "	65 "	Borovci
18. Meßgovec		45 "	249 "	Mezgovci
19. Dornau. Beneficalkirche sine cura		62 "	377 "	Dornova
20. Pazingdorf		23 "	155 "	Pacinje
21. Untervollovleg		27 "	144 "	Sp. Velovlek
22. Gerndorf	}	27 "	147 "	Grnci
23. Krottendorf				Žabjak
24. Podwinzendorf		44 "	244 "	Podvinci

25. Großkitzerberg	}	77 druž.	295 duš	Veliki Kicar
26. Kleinkitzerberg				Mali Kicar
27. Polleinschagberg				Polanjski vrh (?)
28. Podwinzenberg	}	18 "	108 "	Podvinski vrh
29. Patzingberg				Pacinjski vrh
30. Rogoßnitz	}	35 "	189 "	Rogoznica
31. Dominikanerdorf				Nova ves ?
32. Stattberg				Mestni vrh
33. Dristlberg	}	65 "	351 "	Drsteljski vrh
34. Grajenaberg				Grajenščak
35. Grajenadorf	}	19 "	109 "	Grajena
36. Karzhuvina				Krčevina
37. Humberg				Hum
38. Nußdorf	}	93 "	423 "	Orešje
39. Stuckis				Štuki
40. Rabldorf, Filial				Rabelja (Rabeltja ves
41. Weitschach				Vičava
<hr/>				
1028 druž. 4561 duš				

3. Sv. Andraž v Slov. gor.

1. St. Andrä. Župna cerkev	}	48 druž.	233 duš	Sv. Andraž
2. Wittmannsdorf				Vitomarci
3. Hvaletintzen	}	28 "	181 "	Hvaletinci
4. Gibina				Gibina
5. Schlafnitz				Slapšina
6. Kokolainschagg	}	8 "	31 "	Kokolajnsčak
7. Drebetnitz				Drebetinci
8. Drebetnitzberg	}	35 "	150 "	Drebetinski vrh
9. Ariefzen				Erjavci
<hr/>				
201 druž. 1016 duš				

4. Sv. Lovrenc v Slov. gor.

1. Jurschinnen. župna cerkev	17 druž.	108 duš	Juršinci
2. Mostie	10 "	71 "	Mostje
3. Gabernig	31 "	181 "	Gabrnik
4. Graduschack	6 "	29 "	Gradošak
5. Stermetz	8 "	31 "	Strmec
6. Peßiack	10 "	55 "	Pesjak
7. Gerlinzen	22 "	133 "	Grlinci
8. Dragovitsch	14 "	68 "	Dragovič
9. Oblaggen	20 "	116 "	Oblaki
10. Sagorez	10 "	76 "	Zagorci
11. Gibina	7 "	32 "	Gibina
12. Sagorez Berg	4 "	15 "	Zagorski vrh
13. Sagorez Neusaz	6 "	17 "	Zagorski Zasadi
14. Selatschack Berg	4 "	10 "	Sedlašek
15. Sentschack Berg	10 "	38 "	Senčak

16. Schakuschack	12 druž.	44 duš	Sakošak
17. Lipovez	9 "	45 "	Lipovec
18. Oblatschack	14 "	41 "	Oblačak
19. Reverniak	5 "	16 "	Revenjak
20. Wadkovez	7 "	42 "	Bodkovi
21. Leschnikovez	5 "	13 "	Lešnikovec
22. Hrastje Neusaz	5 "	31 "	Hrastje Zasadi
23. Wratišlovez Neusaz	3 "	11 "	Bratislovci Zasadi
24. Wratišlovez	16 "	119 "	Bratislovci
25. Rottenmann	8 "	46 "	Rotman
26. Vinschack	6 "	25 "	Vinščak
27. Jurschinnen Neusaz	4 "	12 "	Juršinski vrh
28. Saverh	3 "	17 "	Zavrh
29. Gabernig Berg. Filial	15 "	39 "	Gabrnski vrh
30. Dornauberg	6 "	26 "	Dornovski vrh
31. Kukova	8 "	45 "	Kukova
32. Prickelberg	10 "	30 "	Mostni vrh
33. Vodulberg	14 "	49 "	Vodol
34. Jurschinnenberg	8 "	34 "	Juršinski vrh
35. Treposchack	4 "	17 "	Trepošak
36. Wratišlovezberg	11 "	41 "	Bratislovski vrh
37. Kamentschak	5 "	10 "	Kamenščak
38. Pollinschak	15 "	70 "	Polenšak
39. Slom	16 "	88 "	Slomi
40. Streanzen	10 "	58 "	Strejanci
41. Salmonstorf	10 "	55 "	Zamanjci
42. Klappendorf	30 "	181 "	Klaponci
		438 druž.	2185 duš

5. Sv. Marjeta pod Ptujem.

1. St. Margarethen. Župna cerkev	3 druž.	21 duš	Sv. Marjeta
2. Moschganzen	52 "	314 "	Moškanjci
3. Gorischenzen	39 "	219 "	Goričnica
4. Formin	42 "	219 "	Formin
5. Platzern	14 "	90 "	Placerje
6. Gajofzen	26 "	151 "	Gajovci
7. Kleindorf	23 "	122 "	Mala ves
8. Meretinzen, Schloßkapelle	35 "	183 "	Maretinci (Muretinci)
(ni šesteto)		234 druž.	1319 duš

6. Sv. Rupert v Slov. gor.

1. St. Ruprecht. Župna cerkev	86 druž.	416 duš	Sv. Rupert
2. Oberwolitschina			Zg. Voličina
3. Uuterwolitschina	70 "	337 "	Sp. Voličina
4. Götsch	30 "	193 "	Gočova
5. Götschberg	33 "	352 "	Gočovski vrh
6. Wisch	48 "	290 "	Biš
7. Wischberg	27 "	92 "	Bišečki vrh

8. Skrinjerscheck	1 druž	4 duš	Skrinjershak
9. Tschermila	16 "	91 "	Črmla
10. Ober-Tschermenschag	33 "	198 "	Zg. Črmlenshak
11. Unter-Tschermenschag	6 "	23 "	Sp. Črmlenshak
12. Sowiack	15 "	89 "	Sovjak
13. Selza	80 "	374 "	Selce
14. Straschee	23 "	107 "	Straže
15. Langeracker, Kapelle zu Gutenberg (!)	20 "	91 "	Dolga njiva
16. Rogosnitz	28 "	156 "	Rogoznica
17. Schikerz	55 "	236 "	Žikerci
18. Straschische, Filial *)	29 "	103 "	Stražišče
19. Sauerberg	50 "	207 "	Zavrh
20. Nadwischetz	26 "	113 "	Nadbišec
21. Gradenscheg	8 "	34 "	Gradenshak
<hr/>			
684 druž. 3506 duš			

7. Sv. Urban pri Ptuj.

1. St. Urban. Župna cerkev	29 druž.	89 duš	Sv. Urban
2. Ivangendorf	29 "	172 "	Livanjci
3. Dollitschendorf und Berg	34 "	150 "	Dolič
4. Obervolvleg	21 "	112 "	Zg. Velovlek
5. Janschendorf und Berg	53 "	253 "	Janežovci
6. Platzendorf und Berg	35 "	167 "	Placar
7. Tristeldorf und Berg	34 "	170 "	Drstelja
8. Hirschendorf	50 "	247 "	Jiršovci
9. Stermetzberg	14 "	66 "	Strmec (vrh)
10. Kamenschagberg	39 "	180 "	Kamenščak
11. Skrinia Dorf und Berg			Skrinarje
12. Ternovez	49 "	298 "	Trnovska ves
13. Lotschitschdorf und Berg	72 "	333 "	Ločič, Ločki vrh
14. Suetinzen, Sagaiberg	30 "	177 "	Svetinci, Zagajski vrh
15. Neusatzberg	8 "	22 "	Zasadi
16. Destinzen	10 "	87 "	Destinci
17. Gomilzenberg	12 "	42 "	Gomilce
18. Winterdorf und Berg	48 "	218 "	Vinterovci in Vinterski vr
19. Wurmberg, Localcaplaney, davon werden versehen: } 30 "	30 "	181 "	Vurberg
20. Wumbach und Berg			Vumpah
21. Grajenadorf und Berg	52 "	249 "	Grajena in Grajenščak (občina Vurberg)
22. Patschendorf	85 "	451 "	Krčevina
23. Kertschowina			
24. Gamilenberg	16 "	67 "	Gomila
<hr/>			
183 druž. 948 duš**			

* Po Janischu (III 1400) je bila neki že 1639 tukaj kapela Sv. Barbare, ki je spadala v župnijo Sv. Peter pri Mariboru (po Orožnu I 72, prim tudi I 593.) Vendar pri Sv. Petru 1782 ni navedena tukaj v Stražišču podružnica.

** Tukaj je samo število rodbin in duš za podružnico Vurberg, ko se je na ostalo pozabilo. Cela župnija s podružnico je štela 850 rodbin in 3731 duš, oziroma samo Sv. Urban 667 rodbin in 2783 duš.

Č. Mariborski okraj.

1. Župnija Maribor.

1	Stadt Marburg, 1 Župna cerkev, 2. Špitalska cerkev, 3. Vseh svetnikov cerkev, 4. Grajska kapela, 5. Bianki dr. kapela, 6. Alojzijeva cerkev	363 druž.	2117 duš	Maribor notr. mesto
2.	Grazer Vorstadt und zerstreute Häuser im Lande, Filiakirche S. Ulrich	211 „	1055 „	Graško predmestje, Lajtersberg in Krčevina
3.	Kärntner Vorstadt und zerstreute Häuser. Kapelle S. Barbara und 1 detto	132 „	598 „	Koroško predmestje
4.	Mellingerdorf und zerstreute Häuser, Kapelle	150 „	774 „	Melje (Orešje)
		856 druž.	4544 duš	

2. Kamnica.

1.	Gambs. Župna cerkev	37 druž.	190 duš	Kamnica
2.	Tresternitz	54 „	326 „	Brestrnica
3.	Slemenberg	13 „	71 „	Sleme
4.	Mittelberg, Sredenber, Meditschberg	42 „	192 „	Srednji, Medičberg
5.	Lambach	31 „	147 „	
6.	St. Urban, Filiakirche	31 „	141 „	Sv. Urban
7.	Feichtern	7 „	35 „	
8.	Roßbach	41 „	180 „	Razpah
9.	Wienerberg	18 „	105 „	Vinarski vrh
0.	Bulach	9 „	40 „	
11.	Landstraßen	16 „	91 „	
12.	Gambser Gemeinde	17 „	95 „	Kamniška graba
13.	St. Luciae Gebirg	20 „	112 „	Lucijabreg
14.	Mayrgraben	20 „	110 „	
15.	Schober	21 „	108 „	Šober
16.	Reckagraben	8 „	62 „	Reška graba
17.	bey heil Kreuz, filial	29 „	154 „	Sv. Križ
18.	Werdaberg	16 „	91 „	Brda
19.	Sunkoberg	25 „	120 „	Sunkov vrh
20.	Bei dem Koltch und herab im Graben	10 „	60 „	Kolč in doli po grabi
21.	Geiberg	16 „	86 „	Gaj
22.	St. Kunigund *)			Zg. Sv. Kungota
23.	Geiberg		druž. duš	Gaj
24.	Poßbruck			Kozjak
25.	Wodela			Vodela
26.	Langenthal	173 „	892 „	Dolgi dol
27.	Landstraß			
28.	Wieden			Videm
29.	Skrillen- und Lambachberg			Škriljak in Lambaški vrh
		654 druž.	3508 duš	

* Tukaj je izostal pristavek: Filial; von hier aus werden versehen: — Število duš in rodbin je od vseh krajev z Zgornjo Sv. Kungoto pod enim navedeno.

3. Sv. Peter pri Mariboru.

1. Ober und unter Lendstaat. Župna cerkev . . .	18 druž.	75 duš	Zg. in Sp. Lenta
2. Lasach	11 "	56 "	Ložane
3. Rupersbach	28 "	133 "	Roperce
4. Tetitschen	10 "	46 "	Tetiče
5. Gruschen	19 "	103 "	Grušova
6. Venitschen	12 "	71 "	Veniče
7. Mettau	20 "	88 "	Metava
8. Tepsau	19 "	69 "	Trčova
9. Kraenichberg und Thall	22 "	93 "	Hrenca vrh in dol
10. Slatenberg	10 "	25 "	
11. Bernitzenberg und Thall. Filial	30 "	134 "	Pernica (podr. Sv. Marijeta)
12. Zellensteinberg	6 "	35 "	Celestrinski vrh
13. Lasachberg	18 "	51 "	Ložanski vrh
14. Zellensteinthal	23 "	87 "	Celestrinski dol
15. Ewenkreuz	42 "	150 "	Nebova
16. Rünberg	16 "	43 "	Požerina
17. Fuchsberg	14 "	29 "	
18. Stiblanberg	16 "	49 "	Štiblana
19. Gruschenberg	24 "	63 "	Grušovski vrh
20. Venitschenberg	25 "	79 "	Venički vrh
21. Globockenbergr	15 "	55 "	Globoka
22. Mettauerg	13 "	41 "	Metavski vrh
23. Sauerberg	23 "	69 "	Završki vrh
24. Baumgarten	7 "	25 "	
25. Maletschnigg	14 "	50 "	Malečnik
26. Koschak	19 "	80 "	Košak
27. Wodlperg	25 "	134 "	Vodole
28. Fraunamberg	9 "	34 "	Gorca
29. Tragutsch	11 "	122 "	Dragučova
30. Schloßberg	26 "	97 "	

551 druž. 2186 duš

Vikarijat Sv. Martin.

(Das in der Pfarre St. Peter gelegene Vikariat St. Martin.)

1. Wombach. Vicariat St. Martin	16 družin	68 duš	Vumpah
2. Oberteibling	13 "	49 "	Zg. Duplek
3. Unterteibling	17 "	81 "	Sp. Duplek
4. Seitendorf	15 "	66 "	Žitečka vas
5. Sauerdorf	11 "	49 "	Završka vas
6. Groß Wintersbach	18 "	104 "	Vel. Zimnica
7. Klein Wintersbach	16 "	99 "	Mala Zimnica
8. Jablandorf	15 "	47 "	Jablance
9. Oberwurz	13 "	51 "	Zg. Korena
10. Unterwurz	14 "	60 "	Sp. Korena
11. Dvorjanach	13 "	55 "	Dvorjane
12. Weschitza	12 "	39 "	Vešica
13. Stainberg	28 "	96 "	Stamberg

14. Wreskonje	19	druž.	67	duš	Brezkovje	
15. Kosomora	17	"	59	"		
16. Petschitzberg	21	"	80	"	Pečica	
17. Winzenberg	27	"	91	"	Vince	
18. Straschisberg	31	"	103	"	Stražišče	
19. Ziglizen	23	"	79	"	Ciglence	
20. Teiblingberg	35	"	105	"	Duplješki vrh	
21. Wombachberg	27	"	88	"	Vumpaški vrh	
22. Unterwurzberg	25	"	82	"	Sp. Korenski vrh	
			426	druž.	1620	duš

4. Selnica.

1. Zellnitz. Župna cerkev	55	družin	250	duš	Selnica	
2. Zerstreute Gegenden ze Anfluß	39	"	200	"	Raztresene hiše	
3. St. Johannes, Filial	27	"	129	"	Janževa gora	
4. Rein und Gerstorf	16	"	90	"	Breg in Gerečja vas	
5. Zerstreute Gegenden an der Freßnerpfarr	36	"	268	"	Raztresene hiše ob brezniški župniji	
6. Zerstreute Berggemeinde des sogenannten Wormuthsberg	40	"	186	"	Vurmat, raztresene hiše	
7. Schernitzgraben, einzig in zerstreuten Häusern bestehend	17	"	105	"	} Čermeniška graba, samo raztresene hiše	
8. Die Gegend Heil. Geist einzig in zerstreuten Häusern (Filial nach Leutschach gehörig)	20	"	61	"		} Sv. Duh, istotako
9. Waltzberg einzig in zerstreuten Häusern bestehend	10	"	92	"	} Boč, istotako	
10. Bachzellnitzer Rinka einzig in zerstreuten Häusern bestehend	10	"	78	"		} Ob selnički Rinki, istotako
11. Höchster Gipfel des Slemingberg in zerstreuten Gegenden bestehend	28	"	109	"	} Najvišji del Slemena, istotako	
12. Tresternitzer Gegend	35	"	182	"		Brestrniška okolica
13. Krottendorf und Schloß Wildhaus Filial ohne Geistlichen	49	"	208	"	Žabjak in grad Viltuš	
14. Dorf Feistritz	10	"	42	"	Bistrica	
			392	druž.	2000	duž

D. Okraj Nemškega viteškega reda.

1. Velika Nedelja.

1. Groß-Sonntag	21	druž.	115	duš	Velika Nedelja
2. Draxelberg	17	"	71	"	Drakšl
3. Dobrovshagberg	7	"	23	"	Dobrovščak
4. Haindlberg	14	"	71	"	Hajndl
5. Leßnitzdorf und Berg	40	"	211	"	Lešnica
6. Lunaberg	5	"	19	"	Lunovec
7. Michldorf	39	"	232	"	Mihovci
8. Runzenberg	29	"	101	"	Runeč
9. Klucharovetz	38	"	239	"	Ključarovci

10. Schärdingdorf und Berg	29 druž.	134 duš	Šardinje
11. Sodrneztag	32 "	191 "	Sodinci
12. Stanalgerdorf und Berg	26 "	109 "	Stanovno
13. Stermezberg	15 "	71 "	Strmec
14. Seneschitzdorf und Berg	31 "	174 "	Senežič
15. Tergovischdorf	35 "	210 "	Trgovič
16. Vitschanezdorf und Berg	47 "	209 "	Vičanec
17. Senig und Schwababerg	37 "	193 "	Senik in Žvab
18. Seanzdorf	15 "	87 "	Sejanci
19. Stresetinberg	14 "	66 "	Stresetin
20. St. Thomas. Vicariatskirche davon werden versehen: 20		105 "	Sv. Tomaž
21. Gradischenberg	15 "	48 "	Gradiše
22. Hueberberg	7 "	28 "	Hujbar
23. Hranigovec	16 "	93 "	Hranigovec
24. Karatschitschdorf und Berg	31 "	179 "	Koračice
25. Lochendorf	53 "	232 "	Lahonci
26. Malavefs	16 "	88 "	Mala ves
27. Mesgovzen	12 "	42 "	Mezgovci
28. Preschetenez	32 "	150 "	Peršetinci
29. Sakovez	27 "	127 "	Rakovci
30. Rittenberg	8 "	29 "	Ritmerk
31. Rusmanez	50 "	251 "	Rucmanci
32. Senschag	11 "	32 "	Senčak
33. Ragozzen	11 "	43 "	Zagorci
34. Savzen	52 "	277 "	Savci
35. Ternovzen	14 "	67 "	Trnovci
36. Boronechitz	18 "	123 "	Bratonečiči
37. Podgorezdorf. Filialkirche S. Leonardi, davon werden versehen:	26 "	136 "	Podgorci
38. Lafsigovez	12 "	57 "	Lasigovec
39. Osluschofzen	24 "	129 "	Oslušovci
40. Prerod	21 "	73 "	Prerad
41. Prezlava	10 "	37 "	Preclava
42. Pollanzen	29 "	142 "	Polanci
43. Samuscheg	43 "	212 "	Samožani
44. Tibalez	34 "	127 "	Tibolci
45. Bresovec	11 "	64 "	Brezovec
46. Brefsnitzzen	25 "	119 "	Breznica
47. Zuetkouzendorf	48 "	259 "	Cvetkovci
48. Zuetkouzenberg	14 "	55 "	Cvetkovščak
49. Sterjanendorf und Berg	14 "	69 "	Sterjanci
		1185 druž. 5919 duš	

2. Sv. Miklavž.

1. St Nikolai, župna cerkev	40 druž.	238 duš	Sv. Miklavž
2. Kaysersberg	49 "	173 "	Kajžar
3. Weinberg	70 "	228 "	Vinski vrh
4. Brebrobnigg	147 "	557 "	Brebrovnik
5. Wusmetincez	30 "	143 "	Vuzmetinci

6. Hermonetz	42	druž.	181	duš	Hermanci
7. Illovetz	50	"	169	"	Ilovci
8. Artschowina	15	"	75	"	Krčevina
9. Jerusalem. Filial	22	"	70	"	Jeruzalem
10. Michalowetz. Filial Allerheiligen, davon werden versehen :	45	"	183	"	} Mihalovci (Sve- } tinje)
11. Lubein	32	"	150	"	Libanja
12. Paulusberg	49	"	169	"	Pavlovski vrh
13. Welistchen	55	"	214	"	Veličane
14. Pleschowitz	29	"	118	"	Plešivec
15. Ivankowetz	40	"	118	"	Ivanjkovci
16. Zerovez	25	"	96	"	Cerovec
17. Scherawinetz	58	"	224	"	Žerovinci
18. Hueber	9	"	29	"	Hnjbar
19. Kaag. Filialkirch S. Wolfgang; davon werden ver- sehen :	75	"	269	"	} Kog { (Sv. Bolfenk)
20. Vitana	44	"	215	"	Vitan
21. Latschovetz	34	"	125	"	Lača ves
22. Jastrowez	33	"	131	"	Jastrebeci
23. Gomilla	44	"	206	"	Gomila
			1037	druž.	4081 duš

3. Ormož.

1. Friedau. Župna cerkev	84	druž.	483	duš	Ormož
2. Hardeck	18	"	115	"	Hardek
3. Dobrova	17	"	87	"	Dobrava
4. Löschnitzberg	12	"	39	"	Lešnički vrh
5. Lutrenberg	34	"	133	"	Litmerk
6. Paulofzen	23	"	135	"	Pavlovci
7. Puschendorf	30	"	181	"	Pušenci
8. Kulmburg. Filial	82	"	362	"	Hum
9. Lobertschitsch	28	"	163	"	Loperšice
10. Krenkendorf	28	"	186	"	Frankovci
			356	druž.	1884 duš

4. Središče (Polstrau).

1. Ober-Polstrau	27	druž.	163	duš	Zg. Središče
2. Markt Polstrau	18	"	110	"	Središče trg
3. Adrianzen	123	"	670	"	Vodranci
4. Gedeninzen	14	"	74	"	Godeninci
5. Schalovzen	44	"	266	"	Šalovci
6. Obrisch und Grabendorf	67	"	401	"	Obrež in Grabe
			293	druž.	1684 duš

Za lavantinsko škofijo, to je nekdanjo pražupnijo Dravograd in njene župnije žalibog ne moremo navesti enakega izkaza iz l. 1782. K r a j e sicer navaja skoraj povsod Orožen (I.), pa brez števila duš ali rodbin.

Vlada pa s temi izkazi ni bila zadovoljna. Jožef II. je 12. septembra 1782 (gub. 24. septembra) izdal nova natančna navodila, kako se naj spozna od okrožja do okrožja vsako krajevno razmerje. V to svrho morajo okrožni glavarji v teku 6 tednov doznati želje posameznih gosposčin in občin glede lastnega dušnega pastirja po danih pravilih, želje preizkušati in svoje mnenje v omenjenem času poslati na deželno vlado. Nato bode vlada stopila v stik z ordinarijati, da se tudi oni v teku nadaljnjih 6 tednov izjavijo o potrebi nove župnije ali lokalije. Pri novi razdelitvi se ne sme gledati na sedanje župnijske meje, ampak samo na potrebe prebivalstva in kraja. Tudi naj prenehajo vse dosedanje excurrando-kaplanije.

Dne 29. oktobra je določil gubernij, naj v popolnejšo dosego nameravane ureditve škofijsktvo dekanom zapove, da z okrožnimi glavarji sodelujejo, skupno razsojajo ali nasprotno mnenje na zapisnik dajo. Nato je sekovski ordinarijat dne 6. novembra 1782 izdal svojo »Instruction der zum neuen Pfarrs-Errichtungsgeschäft beyzuziehenden Commissarien.«

Z ozirom na cesarsko povelje z dne 12. septembra t. l. še je cesar 20. oktobra t. l. nadalje zapovedal, da naj okrožni glavarji po predpisanih pravilih skupno delujejo po od ordinarijata določenih dekanih pri poizvedbi krajev za nove župnije in določbi potrebnih klušnih pastirjev, ki bi se naj nastavili.

Naroči se torej po danem navodilu vsakemu dekanu za vestno in natančno izpolnitev najvišje volje sledeče:

1. Dekan naj z dotičnim okrožnim uradnikom župnije svoje dekanije prehodi in vse okoliščine natančno poizveduje;

2. naj naslednja navodila⁸ vsaki čas kot merilo smatra, namreč

A. Ustanovitev župnije ali krajevne kaplanije je potrebna, ako župljani zaradi vode, visokega gorovja, snega v zimi ali slabih potov svojo župno cerkev težko dosežejo ali so celo od nje ločeni.

B. Kjer je pot čez eno uro dolga.

C. Kjer šteje občina čez 700 duš, razen v krajih, kjer so katoličani mešani z drugoverniki; v tem slučaju zadostuje tudi manjše število, 500, tudi morda manj oseb. V takih krajih je pouk v veri in dušoskrbje zaradi nevarnosti odpada še potrebnejše.

Č. Oni kraji zaslužijo poseben ozir, ki imajo cerkev, in ki po dokumentih lahko izkažejo, da so v starejših časih že imeli župnika ali lastnega duhovnika, in kjer se nahaja že nekaj zaloge za prevžitek duhovnika.

D. Druga pridelitev ali predelitev župnij je potrebna, ako mora župnik pri oskrbovanju svojih župljanov hoditi skozi drugo župnijo, ali ako ima svoje župljane v kraju, ki ima itak svojega duhovnika, kjer se torej meša več župnij; ali pa, ako imajo župljani v drugo župnijo veliko bližje, v svojo pa daljšo in težavnejšo pot.

3. Po teh navodilih se naj zahteve gosposčin in občin po lastnem dušnem pastirju skupno s poverjenikom politične oblasti preiščejo in potem soglasna ali nesoglasna mnenja na zapisnik dajo; in

4. posebni preiskovalni zapisnik vodijo in ga po končani komisiji s popolnim svojim mnenjem predložijo duhovni oblasti;

5. Ker pa so take preiskave na podlagi najvišjega ukaza nekatera okrožja že zasebno v tej ali drugi župniji izvedla, mora dekan, da lahko svoj zapisnik popolnoma napravi, vsakega župnika, kjer se je omenjena komisija že dokončala, natančno izprašati, kakšna razdelitev ali ustanovitev župnij ali krajevnih kaplanij se je v njegovem župnem okrožju predlagala, kako in iz katerih vzrokov? Konečno

6. in zadnjič pričakujemo vso natančnost in vnemo, boljše pa še zapostavljenost vsake sebičnosti in strankarstva, kratkomašo tako postopanje, ki važnosti zadeve brez posebnega priporočila odgovarja.

V Gradcu, 6. novembra 1782.

Josephus Adamus, škof sekovski.«

Ker je lipniški dekan (Volbenk Inoc. Poß) obolel, je škof dne 14. novembra 1782 imenoval ivniškega župnika Ant. Ziegler-ja za duhovnega komisarja v lipniški dekaniji, kamor so takrat pripadale tudi župnije Svečina, Jarenina in Sv. Lenart v Slov. gor. Škofijstvo je namreč že 7. novembra vse dekane kot svoje duhovne komisarje vladi javilo, in 29. novembra gubernij naprosilo, naj ta duhovne komisarje naznani tudi svojim poverjenikom.

Posamezni zapisniki so kmalu prihajali. Pa vlada je spoznala, da bodo stroški za nove župnije in krajevne kaplanije velikanski. Zato je že 24. decembra 1782 (gub. na ordinarijat 3. januarja 1783) škofijstvom naznamila, da se bodo iz verskega sklada (ki se je v ta namen zložil iz premoženja odpravljenih samostanov) plačali samo župniki; za cerkve, poslopja i. t. d. pri novih župnijah pa mora skrbeti patron, bodisi da je država, študijski sklad (iz premoženja l. 1773. zatrttega reda D. J.) ali pa kak drugi patron.

Delo ni hitro napredovalo. Nekateri duhovni komisarji so bili precej počasni, zopet je manjkalo to ali ono — tako n. pr. pošlje gubernij razpredelnico 7. junija 1783 nazaj, ker so manjkale v isti župnije južno od Drave, ki bodo po novi ureditvi škofijskih mej prideljene sekovski škofiji.

Dotična razpredelnica nam podaja sledečo sliko: Popolnoma neprizadeta je samo župnija Mala Nedelja; samo povečane so tri župnije: Negova, Sv. Andraž in Sv. Marjeta pod Ptujem. Sedmim že obstoječim župnijam se pridelijo majhni kosi iz drugih župnij; deli pa se 29, oziroma 30 župnij. Najbolj prizadeti sta župniji Jarenina in Radgona (oziroma Sv. Peter), pa le navidezno, ker se že obstoječe lokalije ne smatrajo kot take, ampak še vedno kot deli župnije matice. Od izločenih delov bi nekateri prišli že k obstoječim župnijam, iz ostalih pa se naj ustanovi 28 novih župnij in 12 krajevnih kaplanij. Med župnijami in lokalijami pa je razlika samo ta, da ima župnija vsaj enega kapelana, lokalija pa samo enega duhovnika, zadnjemu je bila tudi nakazana manjša plača. Sčasoma so dobili tudi lokalni kurati ali krajevni kapelani formalno naslov: »župniki«.

Dvajset od na novo predlaganih tvorb je imelo nastati popolnoma v okviru, ostalih 20 pa je bilo sestavljenih iz dveh do petih župnij (zadnja: Sv. Marijeta ob Pesnici). V dveh nekdanjih pražupnijah so imele svoje dele: Sv. Jurij ob Pesnici, Zg. Sv. Kungota, Sv. Marijeta ob Pesnici, Sv. Trojica v Slov. gor., Sv. Ana v Slov. gor., Lahonščak, Polenšak, Sv. Martin pri Vurbergu, Stražišče (Sv. Barbara), Lajtersberg, Sv. Ožbald ob Dravi; dve župniji izven doseданjega okvira (Sv. Lovrenc nad Ivnikom, Sv. Duh na O. v.) Na osmih krajih bi bile potrebne nove cerkve.

To je bil prvi načrt. Spremenilo še se je marsikaj. Le tam, kjer so že vikarji in kurati bili nastavljeni, so postali samostojni, kakor hitro so bile meje popolnoma urejene.

Pisarjenja je bilo mnogo. Načrti političnih oblasti so bili predloženi ordinarijatu, načrti dekanov zopet guberniju.⁹ Spreminjivalnih predlogov je kar deževalo. Nekatere razpredelnice so se tudi zamudile. Zraven tega pa je vlada z ureditvijo župnijskih mej spravila v zvezo tudi redovniško vprašanje.¹⁰ Zato se moramo tudi s tem vprašanjem baviti, ker so bili s tem prizadeti tudi samostani našega ozemlja.

Z dvornim odlokom z dne 28. februarja 1782 je cesar določil, da se morajo samostanska posestva in glavnice v celoti porabiti za ustanovo verskega ali župnijskega sklada, iz katerega bi se naj posameznim redovnikom izplačevala pokojnina; kar pa je odveč in po smrti redovnih oseb-vpokojujencev pa se naj vsi dohodki verskega sklada samo in v celoti porabijo za prosih vere v dobrobit bližnjega.¹¹

Mesca julija istega leta se je ustanovila »duhovna dvorna komisija« (geistliche Hofkommission). Ravno ista je napravila iz prerejevanja župnij župnijsko in samostansko ureditev. Po njenem mnenju je bil edini in najvišji smoter vsakega samostana dušno pastirstvo. Škofje in deželne vlade so morali pri svojih predlogih za ureditev župnij tudi predlagati, kateri samostani se naj obdržijo za pomoč v dušnem pastirstvu.¹² Takojšnja odprava »nepotrebnih« samostanov pa bi verski sklad preveč obtežila, zato so jih počasi zapirali, v kolikor je bila priložnost, da so njih člane vporabili drugod. Novi kapelani (cooperatores) so se morali izključno, župniki in kuratje (krajevni kapelani) pa pred vsem izbirati iz mendikantov, ako so bili »zmožni« za dušno pastirstvo.¹³ Na ta način so se združile pokojnine in plače nastavljenih duhovnikov-redovnikov in varčevali izdatki iz verskega sklada. Poznejša zatiranje samostanov niso imela več toliko namena, da bi redovniki prenehali, ampak da bi se z njihovim premoženjem ojačil verski sklad.

1783. avg. 16. je poslala vlada gubernijem nalog, da se z ustanavljanjem župnij naj združi tudi občno urejenje redovnikov, ker so redovniki tudi z naprej potrebni za dušoskrbje. Kateri pa se lahko pogrešajo, se naj spojijo z drugimi samostani.

1. Po vpostavitvi novih župnij in kapelanij se dušoskrbje jako pomnoži, zato pa so redovniki že sedaj v pastirstvu izven samostanov. Taki samostani

naj se pustijo in se naj samo tam skrčijo, kjer so po ustanovitvi nove župnije ali po bližini drugih redovnikov nepotrebni.

2. V vsakem okrožju ene ali več ur, kakor tudi v mestih naj ostane en samostan v dušnopastirsko pomoč, ako prostori to pripuščajo.

3. Vsi samostani, ki imajo 30 ali več članov, se naj vprilodnjič v določenem številu («numers clausus») na polovico znižajo, pod 30 člani pa na dve tretjini. Še pri manjšem številu pa se naj nastavijo na župnije ali prestavijo v druge samostane.

4. V »numers clausus« se ne smejo všteti v pastirstvu nastavljeni redovniki.

5. V večjih samostanih, ako je tam obširnejše poslopje, se naj stari nezmožni duhovniki nastanijo in tam svojo pokojnino uživajo.

6. Starim župnikom (to se pravi: na starih župnijah) naj se dosedanje ustanove pustijo. Zato se naj tudi taki predlogi opustijo, po katerih bi bili taki župniki v svojih dohodkih prikrajšani in novi na škodo starih zalagani.

Ti predlogi naj se izvedejo po dekanatih ali škofijskih vikarijatih.

28. avgusta zahteva gubernij na podlagi tega naloga od škofijsstva

1. Natančni izkaz s krstnim imenom in priimkom duhovnikov, ki so v posameznih samostanih dne 1. septembra t. l.

2. Imena vseh redovnikov, ki so pri ordinarijatu napravili izpite za dušno pastirstvo in je tudi prestali.

3. Zapisnik vseh redovnikov, ki so res v dušnem pastirstvu, in

4. Kateri samostani naj se obdržijo za pomoč v pastirstvu.¹⁴

1783. sept. 25. omenja vlada dvorni odlok z dne 12. t. m., po katerem cesar zahteva, da se pri podeljenju župnij (beneficijev) mora gledati samo na zmožnost in vrednost duhovnika, ne pa na to, ali je posvetni duhovnik ali redovnik, akoravno se je na redovnike nemendikante (avguštince, benediktince, cistercijance) posebno ozirati; za novo ustanovljene župnije prositi imajo pravico redovniki in posvetni duhovniki.

1784. januarja 5. zahteva dvorni odlok seznamek vseh župnij, katere pripadajo in o z e m s k i m škofom; zato nalaga gubernij 9. januarja sekovskemu škofu, naj javi vse one župnije, ki so v dosednji solnograški škofiji na Štajerskem, 13. januarja pošlje ordinarijat zahtevani imenik; med njimi najdemo: Svečina, Jarenina, Sv. Lenart v Slov. gor., Radgona, Sv. Peter pri Radgoni, Sv. Magdalena pri Radgoni (Kapela, vikarijat ali l. kapl). Apače, Negova, Sv. Benedikt v Slov. gor., Sv. Anton v Slov. gor., Sv. Jurij na Ščavnici, Mala Nedelja, Sv. Križ pri Ljutomeru, Ljutomer, Ptuj, Sv. Ožbald pri Ptuj, Sv. Lovrenc v Slov. gor., Sv. Urban v Slov. gor., Sv. Andraž v Slov. gor., Sv. Rupert v Slov. gor., Sv. Marjeta pod Ptujem, Maribor, Sv. Peter pod Mariborom, Kamnica, Selnica, Vel. Nedelja, Ormož, Središče, Sv. Miklavž pri Ljutomeru. Razen predjožefinskih župnij se navažata tukaj samo Sv. Peter pri Radgoni in Kapela.

1784. januarja 29. naznani gubernij ordinarijatu dvorni odlok z dne 18. januarja, da se naj vsa »beneficia simplicia« (nadarbine brez dušoskrbja, kakor grajska in enaka) spremenijo v »curata« (z dušnim pastirstvom) ali pa porabijo

v zalogo novih župnij in krajevnih kaplanij. 12. februarja pa dvorni odlok z dne 16. januarja t. l., da se naj vsi predlogi glede ustanovitev župnij zapišejo v razpredelnice z zaznamovanjem okrožja, škofije, dekanata; katera »beneficia simplicia« se naj opustijo, kam pripadajo nove župnije ali lokalije, ali h kakemu samostanu ali posvetni župniji. Prve se naj utelesijo (inkorporirajo) samostanom. Ordinariji se naj pri tem ozirajo tudi na one dele, čez katere še nimajo jurisdikcije, pa bodo njihovi škofiji prideleni. Razpredelba se naj ravna po škofijah, ne po deželah. Ordinarijat pa odgovori, da je glede redovnikov že odgovoril 27. septembra 1783.

4. aprila 1784 vpošlje škofijstvo novo razpredelnico vladi in ob enem tudi imenik samostanov, ki so z ozirom na dušno pastirstvo nepotrebni. Med temi so:¹⁵

Avguštinci na Muti z 22 duhovniki
 Dominikanci v Ptujju z 22 duhovniki
 Frančiškani v Ormožu s 17 duhovniki
 Kapucini v Cmureku z 22 duhovniki
 Kapucini v Ptujju z 22 duhovniki
 Kapucini v Mariboru z 22 duhovniki.

1784. junija 27. izda vlada nov dvorni odlok (gub. 15. julija), po katerem se naj ustanovitev novih župnij ne izvede posamezno, ampak v vseh deželah ob enem. Ker je sekovska škofija svoje poročilo že oddala, še je samo potrebno dostaviti število duš onih mest, kjer so se predlagale nove župnije. To stori ordinarijat 23. julija in pravi, da ima v novoprideljenem delu svoje škofije samo tri večja mesta:

Radgona 1561 duš,
 Maribor 3770 duš in
 Ptuj 2288 duš,

kjer pa nove župnije niso potrebne zaradi števila duš, ampak zaradi dvojinega jezika, da bi se v eni cerkvi vršila služba božja nemški, v drugi pa slovenski.

Ker vlada (30. septembra 1784, gub. 7. okt.) zahteva, da novi župniki z dušnim pastirstvom prevzamejo tudi veronauk (v veri in nravi), se naj samo taki predlagajo, ki so kot preparandi takozvani »Normalschulkurs« končali in imajo zato dokaze (Atteste, spričevala).

1785. junija 18. ustanovi vlada na Štajerskem v celem 191 novih župnij in krajevnih kaplanij, za naš del blizu 60.¹⁶ Za natančno izvedbo pa določa sledečo »Allerhöchste Hofresolution in geistlichen Sachen« (štaj. gubernij 30. junija t. l.)

Po predlogi poročila o upostavitvi župnij in uravnavi samostanov na Štajerskem z vsestranskimi opazkami duhovnih in svetnih uradov po guberniju cesarju, je cesar zdej pod 18. t. m. o tem sklepal in guberniju sporočil za nadaljni uvod in izvod.

Pri celi zadevi se naj ozira na dve glavni točki: Prvič za ustanovitev novih župnij in krajevnih kaplanij v pridk dušnega pastirstva in v zvezi s tem za mnogotere natančnejše pridelitve občin, in drugič za ureditev samostanov z ozirom na sodelovanje v pastirstvu, za odstranitev nepotrebnih samostanov in za določitev osebja za one, ki ostanejo.

Kar se tiče prve točke, obsega v prepisu št 1 priložena razpredelnica kraje, v katerih se po cesarjevem povelju po znanih pravilih nastavijo lastni dušni pastirji kot župniki ali krajevni kaplani, ali se že obstoječim župnikom morajo prideliti pomočniki (cooperatores) v pomoč.

Užupnjenje onih krajev, ki se morajo od svojih dosedanjih oddaljenih župnijskih cerkva ločiti in prideliti bližnjim, je cesar po škofijskih razpredelnicah in po izjavah okrožnih uradov potrdil.

Ako se pri izvedbi pokaže, da bi ta ali drugi kraj, ki je bil prideljen že kaki obstoječi stari župniji, ali pa se taki, ki se bode ustanovila, lahko boljše priklopi, razume se samoobsebi, da se naj to zgodi po mnenju okrožnih uradov in dekanov; cesar namreč želi, da se občinam po krajevnih razmerah, kolikor mogoče v dušnem pastirstvu opomore.

Razmere sklada (»fundi«) vsaj točasno ne dovoljujejo, da se še večini občin, kjer bi nastava krajevnega dušnega pastirja bila dobra, takoj ustreže. Zato so se gubernijtu naznanile nekatere opazke, po katerih bi se takim, večinoma manjšim občinam, po krajevnih razmerah odgovarjajočim užupnjenjem opomoglo, in kako bi se naj postopalo, dokler se s časom moči zaloge ne zboljšajo in se tudi tem manje številnim občinam ne opomore.

Izvedba razpredelnic in seznamkov se po cesarjevi zapovedi naj vrši po istem načinu, kakor so se pozvedbe rešile, namreč skupno od gubernija in škofijstva po okrožnih uradih in dekanih.

Pri novih župnijah, krajevnih kapelanijah in pomočnikih gre za določitev oseb in njihovih plač ter za stavbo potrebnih poslopij. Osebe se naj vzamejo deloma iz redovnikov, deloma iz posvetnih duhovnikov. V razpredelnici št. 1 so večkrat oni kraji že zaznamovani, na katerih se naj župniki in krajevni kapelani vzamejo iz imenovanih samostanov, ki morajo potem obenem preskrbeti tudi mogoče potrebne pomočnike. Načelno se je sklenilo, samostanske duhovnike nastaviti na take kraje, ki pripadajo pod samostansko gosposko ali ki so, izločeni od samostanskih župnij, že bili nastavljeni. Ako je v razpredelnici še več takih krajev z enakimi razmerami, naj se tudi tam nastavijo redovniki istega samostana, četudi niso v razpredelnici omenjeni.

Ker so redovniki za dušno pastirstvo že izprašani, se morajo v sporazumu ordinarijata s samostanskim predstojnikom izvoliti samo taki, ki so po izpitu usposobljeni, in ti se naj takoj nastavijo. Glede svoje odvisnosti od samostana se novi župniki in krajevni kapelani naj enako smatrajo, kakor oni, ki so že v dušnem pastirstvu nastavljeni.

Ostala mesta se lahko potem spopolnijo z drugimi redovniki in posvetnimi duhovniki, pri tem pa se bode gubernij oziral posebno na duhovnike iz reduciranih samostanov, da se na ta način reši zaloga pokojnin, ob enem pa jih koristno porabi za državo in vero.

Pri svetnih duhovnikih se mora župnijski izpit ravnati po občinih predpisih, ki veljajo za vsa »beneficia curata«. Gubernij bode v sporazumu z ordinarijatom za razpis novih župnij in krajevnih kapelanij, takoj potrebno ukrenil in potem stavil svoje predloge za imenovanje z vednim ozirom na duhovnike zatrtih samostanov. Pri tem se škofijstvo opozarja, da naj določno naznani guberniju, katere nove župnije in krajevne kapelanije hoče zasesti z redovniki iz odpravljenih ali reduciranih samostanov, in katere s svetnimi duhovniki.

Beneficijatom, ki naj prevzamejo dušno pastirstvo in so zato sposobni, se naj takoj podeli jurisdikcija in naloži izvrševanje službe, kar je toliko lažje, ker na krajih beneficijatom so že potrebne cerkve in stanovanje in se njih spremenitev iz samih misarjev v redne dušne pastirje lahko uredi brez zadržka in mnogih stroškov. Ako pa bi nekateri bili nezmožni ali radi starosti in bolezni za dušno pastirstvo nesposobni, se naj smatrajo kot deficijenti, in če nimajo nobene druge strehe, naj se spravijo s primerno pokojnino v oskrbo v še ostale samostane, kjer bo itak dovolj prostora, ko se nekaj redovnikov nastavi v dušno pastirstvo; njihova mesta pa se naj preskrbijo s sposobnimi osebami po navadni poti predlaganja onih, ki imajo na to pravico. S tem se obenem opozori, naj se guberniju naznani, kateri beneficijati so že nastavljeni v pastirstvu in kateri so za to nesposobni in se naj ž njimi postopa po cesarski naredbi, in katere osebe bi se naj nastavile na mesto nesposobnih.

V guberniju doposlani razpredelnici večkrat zaznamovani izpostavljeni kapelani in kurati, ki so že v dušnem pastirstvu, stanujejo na svojih mestih in so od svojih župnikov preskrbljeni, se naj pustijo tam, ker že v svoji sedanji službi dejansko spolnjujejo določbe. V obče je samo treba določiti, da jim župniki dovolijo izvrševanje vseh župnijskih opravil na svojem mestu, da opravljajo božjo službo celo leto na svojih postajah in ne, kakor je tujatam v navadi, ob gotovih praznikih samo v oddaljeni župni cerkvi.

V razpredelnici št. 1 navedeni takozvani kapelani in pri župnikih nastavljeni kooperatorji se naj, kolikor niso mesta že zasedena po ustanovljenih beneficijatih, vzamejo samo iz redovnikov-mendikantov, seveda kolikor so po izvršenem izpitu sposobni, in sicer zaradi tega, ker je s tem dana priložnost, da se lažje izvede koncentracija njihovih samostanov. Za prvo nabavo potrebne obleke v njihovi novi službi je cesar dovolil za vsakega mendikanta 30 fl., ki se jim izplačajo iz verskega sklada, kakor hitro bodo nastavljeni. Za preskrbo novih dušnih pastirjev iz samostanov nemendikantov je cesar določil, da novim župnikom in krajevnim kapelanom da prelat toliko, kolikor je v svoji priznanici letno za njihovo hrano nastavil sam.

Tozadevni izkaz je bil vposlan guberniju pod št. 3 s pristavkom, naj se naznani predpostavljanim in izstavljenim dušnim pastirjem, da bodo prvi vedeli, koliko morajo dati, drugi pa, koliko morajo dobiti.

Za ostale nove župnike na deželi je plača določena s 400 fl., za krajevne kapelane 300 fl., za takozvane izpostavljene (eksponirane) kapelane 200 fl., za pri župnikih nastavljene kooperatorje pa 150 fl. iz verskega sklada. Samobsebi pa se razume, da beneficijat, ki je dosedaj imel večje dohodke, tiste tudi zanaprej obdrži, ker po občnem pravilu ne sme nihče v svojih ustanovnih dohodkih biti prikrajšan.

Akoravno imajo krajevni kapelani nekaj manjšo plačo, kakor župniki in imajo tudi manjši župni obseg, so vendar v duhovni jurisdikciji župnikom popolnoma enaki, imajo vsa župna opravila in so enako kot župniki podrejeni bližnjemu dekanu, na kar se posebno opozarja.

Potrebne cerkve in župnišča na krajih, kjer nastavljajo še ostali samostani svoje duhovnike in se jim prepusti patronat, morajo preskrbeti ti samostani po občnem pravilu patronatskih pravic.

Prežupnjenja iz bivše oddaljene župnije v bližnjo po odobrenih predlogih naj okrožni uradi in dekani takoj izvršijo, da bodo prizadete občine takoj deležne njim namenjenih dobrot. Ako pa bi se pokazalo, da razmere tu ali tam pri preiskavi niso resnično in pravilno bile določene, se dovolji okrožnim uradom in dekanom, da napravijo svoje opazke in popravijo prvotne mogoče nepravilne podatke. Potrebno pa je, da se take pridelitve občinam naznanijo, da vsaka ve, kateri župniji bo v bodoče pripadala. To se je že sporočilo okrožnim uradom in zapovedalo, da take preureditve župnij s soglasjem dekanov takoj izvršijo in izvršitev v teku 4 tednov poročajo. Ravnotako naj tudi v teku štirih tednov v soglasju z dekani predložijo svoje strokovno mnenje za izboljšanje razmer, ako bi se pri izvedbi izkazalo, da so se pri prvih poizvedbah glede krajev vrinile kakšne nepravilnosti.

Razentega še je bilo potrebno razglasiti:

1. da so nove župnije in krajevne kapelanije od starih neodvisne in v jurisdikciji z njimi popolnoma enake;

2. da nove župnije nimajo nobene pravice do štolnine, v kolikor še ta ostane, ampak morajo isto prepustiti in obračunati s starimi župnijami;

3. štolnina za sv. krst preneha z začetno ureditvijo za župnike in cerkvnike v celi deželi. Župniki, ki po njenem odpadu mislijo, da so pod kongruo, naj to naznanijo, da se jim v utemeljenem slučaju nakaže pristojna odškodnina iz verskega zaklada;

4. stari župniki ostanejo popolnoma pri ustanovljenih dohodkih, novi pa se naj zadovoljijo s svojo plačo;

5. podružnice in kapele na deželi, ki niso obenem župne ali samostanske cerkve, se v javni porabi v krajih z župno cerkvijo ali s podružnico presojajo po istih načelih, kakor veljajo za glavna mesta, ki jih je gubernij že pred ne-

koliko časom razglasil. To se naznanja za oddajo potrebne jurisdikcije, kar se je sporočilo tudi okrožnim uradom. Razume se torej, da se nobenemu kraju na deželi, ki ima samo eno cerkev, četudi samo podružnico, poraža iste ne sme odtegniti.

Ker je večina preostalih samostanov imela večje število redovnikov, kakor je bilo v bodoče določeno, se je naročilo, da se naj takoj znižajo na določeno število, da jim ne bode po izvedeni redukciji vzeta priložnost za preskrbo potrebnega prirastka dobrih duhovnikov. Vsi nadštevilni, najstarejši in naznezmožnejši, ki sicer naj tudi naprej ostanejo v samostanu do smrti in se po svoji moči pritegujejo redovnim duhovnim vajam, se naj zapišejo v posebni seznam z imenom in starostjo ter se njih odpadek od leta do leta sporoča. Po smrti takega dosluženca (emeritus) pa ne smejo drugega sprejeti, ampak naj se namenjena redukcija izvede. Ako pa iz določenega števila za samostan ta ali oni umrje ali se nastavi v dušno pastirstvo, smejo samostani druge sprejeti in po dokončanih študijah v generalnem semenišču pripustiti k obljubam, da bodo imeli vedno potrebni dorastek za samostan in za pastirstvo. Ako pa imajo drugi samostani in redovi kakšno spremembo, se jim sprejemanje novih članov nikakor ne sme dovoliti, dokler niso v drugih reduciranih samostanih istega reda sposobni nadštevilni člani preskrbljeni. Potrebni redovniki se naj vzamejo iz takih samostanov.

Samostani za koncentracijo ne smejo sprejemati novih članov razen iz odpravljenih samostanov, predstojniki naj sami določijo take samostane i. t. d. Sicer pa naj gubernij pri dopustljivih razmerah takoj začne samostane odpravljati.

Konečno še je govor o režu za službo božjo v manjših mestih, kjer se naj ravna po razmerah. Kjer pa so razni jeziki v rabi, tam se naj ozirajo na to razmerje z menjavo službe božje in pouka (pridige); sicer pa ni potrebno, da bi v takih malih krajih bila vsake pol ure maša in zato posebej nastavljeni duhovniki, ampak število maš se naj ravna po številu duhovnikov v dušnem pastirstvu in v primernih urah, da se lahko prebivalstvo vdeleži sv. maše.

V našem delu so razen že obstoječih vikarijatov in lokalij predlagani kraji bili sprejeti razen Sladkega vrha, Sp. Gradišča in Cezanjevec; tudi za Velko so se, kakor se vidi, še le pozneje odločili. Iz druge priloge zvemo, da je vlada za to, da se skuša za krajevno kaplanijo v Sp. Gradišču namenjenih 471 duš priklopiti eni ali drugi že obstoječi ekspozituri v jaremski župniji (so ostale do l. 1871. pri Sv. Jakobu, potem pa deloma bile užupnjene k Mariji Snežni). Za Radgono se je smatralo nepotrebno ustanoviti slovensko župnijo, slovenska služba božja se naj opravlja v Marijini cerkvi v Radgoni.

V marenberškem okraju bivše labodske škofije se naj Sv. Pankrac, Sv. Jernej in Sv. Ožbald (ob Dravi) z malim številom duš (369, 453 in 313) primernejše drugam prikljijo.

O Cezanjevcih pa tudi v drugi prilogi ni nič omenjeno, bila je torej tamošnja lokalija vendarle sprejeta?

1785. 31. julija vpraša škof gubernij, kako daleč je že uspela ureditev župnij; akoravno do sedaj še ni izvršena, bi vendar on rad sodeloval.

6. septembra je škofijstvo poslalo imenik duhovnikov, ki bi se naj postavili na novih župnijah in lokalijih; a ker še marsikje manjka župnišče ali cerkev, še se ne morejo takoj nastaviti. Od l. 1783. je v dušno pastirstvo nastavljenih 80 redovnikov v novi sekovski škofiji. Med sposobnimi redovniki so vsi Slovenci in večina nemških uporabljeni. 10. septembra pa omenja škofijstvo, da se predlogi z dne 4. aprila 1784 niso zgodili brez vzroka; zato je proti t. 3. 12. septembra 1782 izdanega regulativa in je nemogoče, da bi po cesarjevem odloku Sv. Ilj in Sv. Jakob po številu duš ne postali župniji z dvema kaplanoma; e n duhovnik ne more tam zmagovati pastirstva.

Na škofovo vlogo z dne 6. septembra odgovori gubernij 12. oktobra 1785. da se novi kurati še ne morejo nastaviti, dokler cesar ne potrdi predlogov in se ne nakáže njihova plača. Dan pozneje, 13. oktobra še dostavi, da se sicer vzame ožir na škofove želje, a župnij še vendar ne sme razpisati. 20. oktobra pa še naznanja, da se pred zasedanjem novih župnij

1. morajo vsa oblastva (gosposke) izreči, hočejo li pri navadnih obveznostih prevzeti cerkveno varstvo (patronat) čez nove župnije in krajevne kapelanije, pri čem bi dobili tudi pravico, predlagati nove župnike.

2. Na župnije, ki še nimajo cerkve ali župnišča, se pred izvedbo teh ne smejo župniki imenovati (in zastopj plačevati). Pač pa se naj v najkrajšem času napravijo načrti. Ako manjkajo samo župnišča, naj se vprašajo tozadevni duhovniki, bi se-li zadovoljili s kakim začasnim stanovanjem.

11. novembra 1785 predloži ordinarijat guberniju seznam onih župnij in lokalij, ki bi se lahko takoj zasedle, ker so tam že cerkve in za duhovnike vsaj začasna stanovanja — izvzeti so v seznamu vsi prešnji vikarijati in lokalije. Za naš obseg najdemo v seznamu:

Župnijo Sv. Trojica; pastirstvo prevzamejo tamošnji avguštinci.

Župnijo Sv. Ana na Krembergu (manjkata šola in župnišče). Predlagani: P. Placid Brunader, kapucin v Brucku za župnika; P. Adalbert Rindler, kapucin v Gradcu pri Sv. Antonu, kot kaplan. (Zadnji je prišel tja 9. marca 1786 za pomožnega duhovnika.)

Lokalija Steinhof (manjka vse! grajska kapela se mora razširiti). Za kurata je predlagan P. Bazilij Weneschegg (Benišek), kapucin v Ptujju.

Lokalijo v Ivanjšovskem vrhu (manjka vse!) Za kurata predlagan: P. Franc Korper, kapucin in pridigar v Ptujju.

Župnijo Sv. Duh na Stari gori (manjkata župnišče in šola). Župnik predlagan: P. Firmijan Syrko, gvardijan kapucinov v Radgoni; kaplan: Josip Wrezel (Brecelj), tačas kapelan v Svečini.

Lokalijo **H u m** (manjkata šola in župnišče): P. Kazimir Blatnik, frančiškan, ki je bil l. 1782 pri občnem izpitu v samostanu v Judenburgu, pozneje pa od vlade dne 5. oktobra 1784 dispensiran.

Lokalijo **S v. L e n a r t** pri Veliki Nedelji (manjkata šola in župnišče): P. Anton Kranner (Kranar), minorit v Brucku.

Lokalijo **L a h o n š č a k** (manjka župnišče?): P. Alipij Grabmann (?Grattmann), kapucin v Ptujju.

Lokalijo **K o g** (manjka samo šola): P. Oderik Mašek, minorit v Brucku.

Lokalijo **M i h a l o v c i** (Svetinje): Jurij Urbanič, kaplan v Straßgangu; je že pri enem konkurzu dobil prvi red.

Lokalijo **J e r u z a l e m** (manjkata šola in župnišče): P. Diogen Mayer, kapucin v Radgoni.

S l o v e n s k o župnijo v **P t u j u**: Tamošnji minoriti.

Župnijo **S v. M a r k a** (manjkata šola in župnišče): Tje se prestavita župnik in kapelan od Sv. Ožbalda, ker se župnija Sv. Ožbalda opusti.

Lokalijo **S v. D o r o t e j e** (Dornova): P. Gundislav Dernošnik, dominikanec v Gradcu.

Lokalijo **P o l e n š a k**: P. Reginald Primic, dominikanec v Gradcu.

Lokalijo **B i š** (Sv. Bolfenk): Simon Herič, kapelan v Lučanah, že izprašan in sposoben.

Lokalijo **L a j t e r š b e r g** (manjkata šola in župnišče [kje pa cerkev?]): P. Gal Gathej, frančiškan, tč. kapelan pri Sv. Katarini v Offenecku.

Župnijo **S v. U l r i h** izven Maribora, ali slovenska župnija v Mariboru: Josip Frauenburger, ki je že poldrugo leto provizor, ne da bi dobival župnikovo plačo; je že pri nekem konkurzu dobil 1. red.

Lokalijo **S v. K r i ž** pod (!) Kamnico (manjka župnišče): Franc Mayr, Siebenheimov beneficijant v Mariboru. Lokalija pa se je s 1. majnikom 1786 podelila P. Poliču, frančiškani.⁴⁷ Mayr je postal prvi župnik pri S. Marjeti ob Pesnici (Orožen I. 76).

Župnijo **S v. M a r j e t a** (ob Pesnici): Župnik: P. Ludovik Jakomini, bivši avguštinec-korar v Stainzu; kapelan: P. Lingl, kapelan pri Sv. Janžu v Sakovski dolini. Pripis: Kot kapelan Jakob Schein, ker razen kapelana v Birkfeldu ni med redovniki nobenega kapelana, ki bi znal slovenski in bi bil usposobljen.

Opomniti moramo, da so že tukaj nekateri poznejši pripisi; tako Sv. Ana, Steinhof, Ivanjšovski vrh, Sv. Duh, Hum, Sv. Marko, Lajtersberg in Sv. Ulrik pri Mariboru.

Sicer pa so še vedno bili razni zadržki pri izvajanju ureditve. Iz raznih poročil gubernij ni spoznal, so-li okrožni uradi pri urejevanju župnih mej, vžupnitvi, izžupnitvi skupno z dekani postopali ali brez njih. Zato je 24. novembra 1785. ukazal ordinarijatu, naj se vse izvede v sodelovanju okrožnih uradov in dekanov. Kjer se oba dela sporazumeta, naj se ureditev takoj izvede. Tuptam pa so tudi prizadeti župniki ugovarjali in nasprotovali, zato zahteva gubernij 9. decembra 1785, naj škof temu odpomore; in 15. decembra, naj se

župnikom zapove, da novo vžupnjene kraje kolikor mogoče prevzamejo s 1. januarjem 1786.

Večina novih župnij je začela takoj delovati. Že 15. marca 1787 so dobili vsi izstavljeni (ekspozirani) kapelani, vikarji i. t. d.) pravico krsta in pogreba, to je samostojnost župnika. Kjer pa je manjkala cerkev ali župnišče, tam je šlo seveda bolj počasi. Pozneje so začele samostojno uredovati tudi one župnije, kjer se je moralo cerkveno zavetišče (patronat) še le ugotoviti. Ta ali ona ustanovitev se je pokazala po prvi vniemi nepotrebna ali težko izvedljiva, posebno ako niso občine same prevzele potrebnih stroškov, drugih zavezancev pa tudi ni bilo; država sama pa je hotela skrbeti le za duhovniške plače.

Takoj po smrti cesarja Jožefa II. († 20. februarja 1790) so se sicer škofje pri vladi pritožili proti raznim naredbam cesarjevim, kakor je razvidno iz sejnega zapisnika duhovne dvorne komisije z dne 18. decembra 1790¹⁸ o »pritožbi radi nove župnijske razdelitve«. Zapisnik pravi, da se opravilo župnijske ureditve ni enostransko po političnih uradih izvedlo, ampak vedno skupaj z duhovniško oblastjo, to je po okrožnih uradih in dekanih, ter po deželni vladi in konzistorijih. Da se število novih župnij od vlade obče ni pretiravalo, ampak se samo na potrebo skušalo omejiti, se kaže iz tega, da se je povsod od svetnih in cerkvenih poduradov skoraj na polovico skrčilo.¹⁹ Ako se torej škofje pritožujejo o prevelikem pomnoženju župnij, morajo svoje lastne predloge obžalovati in še celo zadovoljni biti, da se je od predlaganih novih župnij smatralo precej nepotrebnih, izraženim glavnim pogojem neodgovarjajočih in se je njih izvedba odbila.

Sicer pa je bila zaukazana nadaljna preiskava, če niso nekatere nove župnije manj potrebne in bi se lahko odpravile. Ordinarijem in drugim prizadetim krogom je bila s tem dana priložnost, da stavijo svoje predloge in opazke glede misije zaradi pritožbe o razdelitvi župnij je izvrsten, ker je škofom na prosto dano, da s sodelovanjem deželnih vlad o dosedanji razdelitvi župnij ali za boljše razdelitve.

Kaj se je na to storilo, nam ni znano.

Opombe.

¹ To je, take duhovniške ustanove, s katerimi je v zvezi dušno pastirstvo. ² Grofu v Blumegen pa škof 18. decembra 1777 poroča, da bode po možnosti pri nameravanem vladnem podjetju rad sodeloval. ³ Joseph II. und die äußere Kirchenverfassung Innerösterreichs. Stuttgart 1908; str. 231 in nasl. ⁴ Str. 241. ⁵ V graškem škofijskem arhivu še je mnogo takih župnih obrisov seveda več ali manj idealnih in pravi legi posameznih krajev odgovarjajočih; med njimi pa se najde tuptatam krasna župna karta. ⁶ 1782, 21. julija, kakor sledi iz drugih virov. ⁷ Sek. škofijski arhiv. ⁸ Navedeni so le kraji, ki so sedaj v naši državi. ⁹ Gl. tudi Dr. Kušej st. 250—51. ¹⁰ Commissio aulica in geistlichen Sachen na sek ordinarijat dne 16. aprila 1783: Krazevni komisijonelni zapisniki ptujski, ormoški in središki se vpošljejo v mnenje. Ob enem se naj preišče, se li naj v cmureški župniji mariborskega okrožja nova župnija ali lokalija ustanovi na Velki in na Sladkem vrhu. (Ord.) ¹¹ Glej dr. Kušej str. 9. ¹² Na n. m. 238. ¹³ N. n. n. m. 239. ¹⁴ N. n. n. m. 245. ¹⁵ Na compelle vlade z dne 26. avgusta,

gub. 11. septembra 1783. da se naj dne 29. aprila 1782 izdani obrazci pospešijo, odgovori sek. ordinarijat 7. oktobra, da so isti že itak 21. julija l. 1782. oddani. ¹⁵ Seznam glej Kušej 261 op. 1) ¹⁶ Orožen I, 58, ima: P. Anzelm Belič. ¹⁷ Gl. Arhiv für Kunde öst. Gesch. Quellen l. 4. (1850) str. 27. dalje, pos. str. 70. in nasl. ¹⁸ Navajajo se številke za Češko in Kranjsko.

K str. 43¹⁵:

Na našem ozemlju so bili sledeči samostani:

V Cmureku: Kapucini, ukinjeni 24. aprila 1788. Ustanove in ustanovljeni darovi so znašali 5365 fl.

V Radgoni: Kapucini, so izumrli. Oba samostana sta bila sicer na levem bregu Mure, a njih delovanje je segalo tudi na desni breg, v Slovenske gorice.

Na Muti: Avguštinci eremiti, ukinjeni 6. okt. 1785. Takrat je bilo v samostanu 6 patrov in 3 bratje; čisto premoženje 26.606 fl.

V Mariboru: a) Kapucini. Njih samostan je bil oddan 10. aprila 1784 minoritom, minoritski samostan pa so nameravali porabiti v vojaške namene, kar se je tudi zgodilo; današnja dravska vojašnica

b) Minoriti, ki so l. 1784. nastopili dedščino kapucinov (sedaj frančiškani).

V Ptuj: a) dominikanci. Samostan ustanovljen 1230, ukinjen, 17. januarja 1786 5 patrov 3 bratje. Čisto premoženje: 66.558 fl.

b) Minoriti: imajo predmestno župnijo.

c) Kapucini, ukinjeni 6. marca 1786. Ustanove: 2932 fl.

V Ormožu: Frančiškani, ukinjeni 5. aprila 1786. Ustanove: Premoženje: 10.811 fl.

Pri Sv. Trojici v Slov. gor.: Avguštinci calceati; samostan se je ukinil l. 1787 na prošnjo konventualov samih, ker njihovo premoženje za prežitek ni izhajalo, darovi pa so bili redki. Cerkev je postala župna cerkev, prior in dva patra so postali dušni pastirji, 8 redovnikov je bilo vpokojenih. Verski sklad je dobil samo 15.511 fl.

Razuntega še sta bila dva ženska samostana:

V Marnbergu: dominikanke, ukinjene 21. marca 1782, 24 redovnic. Verski sklad je dobil 118.746 fl.

V Mariboru: celestinke; samostan ukinjen 2. aprila 1782, 17 redovnic.

Verski sklad je dobil 10.784 fl. (Po dr. Kušej-u str. 279—284.)

Pri za pastirstvo „potrebni“ samostanih bi se naj dosedanje število redovnikov znižalo:

Kapucini v Radgoni do sedaj: 30 zanaprej: 15;

Minoriti v Ptuj do sedaj: 19 zanaprej ostanejo;

Minoriti v Mariboru do sedaj 12 zanaprej ostanejo;

Avguštinci pri Sv. Trojici do sedaj 14 zanaprej ostanejo (sicer glej gori).

K str. 43¹⁶:

(Dr. Kušej str. 261 op. 1)

Z dvornim dekretom dne 18. junija 1785 se nove kuracije dovolijo.

A. Župnije:

1 Sv Trojica

2 Sv Ana v radgonski dekaniji

3 Sv. Duh (Sv. Jurij)

4 Ptuj - slov. župnija pri Minoritih

5 Sv. Marko

6 Sv. Ulrik pri Mariboru

7. Sv. Marjeta
8. Sv. Martin

B. Izpostavljeni kooperatori :

C. Krajevne kaplanije :

1. Völling-Velka (Marija Snežna)
2. Sv. Duh v dekanatu Lipnica (na Ostr. vrhu)
3. Steinhof
4. Eibersberg (Ivanjšovski vrh)
5. Kulmberg (Hum pri Ormožu)
6. Sv. Lenart (pri Veliki Nedelji)
7. Lahonščak
8. Kog (Sv. Bolfenk)
9. Mihalovci (Svetinje)
10. Jeruzalem
11. Sv. Doroteje (Dornova)
12. Polishak (! Polenšak)
13. Krischdorf (Biš, Sv. Bolfenk v Slov. gor.)
14. Leitersberg
15. Sv. Križ (nad Marib.)

in zraven vsi že obstoječi vikarijati in lokalije, ki tukaj niso v seznamu navedeni. Drude kuracije so bile še le poznej dovoljene ali povzročene.

NB. Navedene so samo nove župnije v bišem solnogračkem generalnem vikarijatu, ne pa v bivšem lavantlnskem delu. Sicer pa niso bile vse zgorej navedene tudi res izvedene.

Zgodovina slovenskega petja v Mariboru.*

H. D r u z o v i č, Maribor.

Doba čitalniškega mešanega zborovega petja (1884—1914).

1. Splošni pregled.

Živel so, ker so peli
in peli so, ker so živeli.

Z zgodovino mariborskega mesta je bilo zvezano zmiraj tudi obmejno vprašanje. Danes je to državnoobmejno mesto, pod staro Avstrijo pa je bilo narodnoobmejno mesto, ki je ležalo k temu še ob važni trgovski poti proti morju. In po posesti celega tega ozemlja je hlepela politika nemškega naroda. Nemškonacionalni pisatelj Bartsch se izraža o tem vprašanju sledeče: »Kdor nekaj resno in z vsemi silami hoče, ta more to tudi doseči. Mi Nemci na južni meji moramo v svojem ljudstvu staro domotožje po Adriji tako krepko buditi, da bodo postale te želje prave naravne sile. Če enkrat vsi hočemo imeti pristo pot do morja, potem si jo bomo priborili.« In v znamenju stalnega odpora proti označenim stremljenjem nemške ekspansivne politike je stalo vse slovensko

* Prim. Časopis 1924, str. 80—100.

kulturno delovanje v Mariboru, osobito od dobe takozvanega dualizma naprej in iz tega vidika se ga mora tudi presojevati.

Po izgubljeni vojni s Prusi (1866) se je ravnala avstrijska vlada po načelu: Razdvajaj in vladaj! V tostranski državni polovici se je ustvarila podlaga nemškemu nadvladju, v onstranski polovici pa madžarskemu. S tem so se začeli narodnostni boji, ki so v Sloveniji našli prvi odmev v taborih (1868—70), na katerih je narod jasno stavil svoje zahteve, ki so bile v bistvu obnove program iz l. 1848. Po končani nemško-francoski vojni l. 1870-71 je začel naraščati vpliv Nemčije in kot reakcija se je pojavljalo živo delovanje slovenskega življa na političnem polju. Uspeh ni izostal, kajti tekom dveh desetletij so si priborili štajerski Slovenci že vse državne in deželne poslanske mandate na kmetih in posrečilo se je tudi, zastaviti širjenje narodnega odpadništva po deželi. Narodnostni boj je bil med časom namreč že zelo narastel, kajti po sklenjeni Bismarckovi trozvezi (1879) je bila ustvarjena podlaga večjemu vplivu Nemčije na avstrijsko notranjo politiko. Izmed vseh avstrijskih Slovanov pa so trpeli pod vladno politiko izvestno največ Slovenci, kajti nemški valovi so stremili proti Adriji in treba je bilo, poslužiti se vseh sredstev, da se odpor malega slovenskega naroda uniči. In od vseh pokrajin slovenskega ozemlja sta spet Maribor in njegova okolica najtežje čutila vedno naraščajoči pritisk nasprotnika, ki je z vladno pomočjo hotel v prvi vrsti onemogočiti vsak slovenski kulturni pokret. Ko bi se enkrat to doseglo, potem tudi ne bi bilo več govora o kakoli odporni sili naroda. V takem razpoloženju so delovali torej vsi mariborski slovenski kulturni činitelji; stali so, rekel bi, v stalnem boju za življenski obstoj mariborskega in s tem tudi obmejnega Slovenstva. Pri tem je bilo treba še posebnega, metodiško-smotrenega postopanja. »Žrtvuјimo, postopajmo previdno, pogumno in vztrajno; če se ohranimo, prišli bodo boljši časi, drugače nas čaka »robstvo«, pravi »Slovenski Gospodar« leta 1897 in deset let pozneje spet: »Sila je tolika, da bodo trenutki, v katerih živimo, odločevali, ali se ohranimo ali pa začnemo umirati.« In ta sila je rodila v slovenskem mariborskem življu ono odporno moč, ki ga ni rešila samo pogina, ampak pripomogla celo k novemu, nepričakovanemu kulturnemu razmahu. In jasna priča tega napredka je baš zgodovina slovenske pesmi in slovenske glasbe v Mariboru. Uprav v dobi, ko je po posebni metodi izvršeno uradno ljudsko štetje ugotovilo nazadovanje slovenskega življa na bivšem spodnjem Štajerskem in osobito še v Mariboru, ravno v tej dobi se da na drugi strani ugotoviti bujni razmah slovenskega petja. Številčno razmerje Slovencev je bilo namreč v dobi zadnjih 30 predvojnih let v Mariboru sledeče:

Leta 1880 je mesto štelo zraven 16.000 Nemcev okroglo 2500 Slovencev. Leta 1890 se je naštelo že za 200 Slovencev več in l. 1900 je bilo število Slovencev okroglo 4000 (napram 20.000 Nemcem). Leta 1910 je bilo od 28.000 prebivalcev le 3825 Slovencev. V tej dobi je število Slovencev na bivšem Spodnjem Štajerskem v splošnem padlo za 1.8%, kar je bila posledica neprimerno

hudega navala na slovensko ozemlje in osebno še na Maribor ter njegovo okolico. (Splošni napredek slovenskega življa na celotnem slovenskem ozemlju je bil sicer navzlic temu večji napram prejšnjemu desetletju; razmerje je bilo 5% : 1%). Ta splošni, celokupni napredek, v zvezi s potrebo povečanega odpora slovenskega življa v Mariboru in sploh na spodnjem Štajerskem, je imel kot posledico **ojačenje političnega in kulturnega gibanja med mariborskimi Slovenci**. Ugodno je pri tem vplivala bližina Slovenskih goric, ki so dale Slovencev že toliko talentov; pa tudi premestitev škofijskega sedeža je bila v narodnostnem oziru odločujočega pomena.

Maribor je radi tega tudi v vseh dobah, od početka ustavne dobe pa tja do izbruha svetovne vojne, zavzemal vodilno mesto v političnih in kulturnih vprašanih spodnještajerskega Slovenstva. Kmalu po sklenjeni trozvezi je začelo delovati tukaj že Slovensko društvo za Štajersko (1882). Postavilo si je nalogo, potegovati se za državljanske pravice Slovencev ter širiti med narodom potrebno politično in gospodarsko izobrazbo. Nastala so društva gospodarskega značaja, ustanovile so se posojilnice in splošno društveno življenje se je vsestransko pomladilo. In tako je tudi **pevski pokret stopil v novo razvojno fazo, kajti pokazala se je potreba organizacije slovenskega petja na bivšem spodnjem Štajerskem**. Iz ptujskega čitalniškega zbora se je izcimilo **Slovensko pevsko društvo s sedežem v Ptuj**, ki je imelo svoj prvi občni zbor in pevski nastop v Mariboru (l. 1884). S tem se je pripoznala nekaka hegemonija tega mesta. Namen društva pa je bil, vzbujati Slovence iz narodnega spanja ter jih pozivati iz tujih taborov. In to posebno v trgih in mestih. Na ta način naj bi se okoli narodnega prapora zbirali in navduševali narodnjaki in narodnjakinje, tolažili prvoboritelji in krotili nasprotniki. (Iz oklica v »Slovenskem Gospodarju«.)

Da bomo lažje presojali pomen tega društva za Slovenstvo sploh, moramo predvsem poznati ovire, s katerimi se je morala boriti tudi ta pevsko-kulturna institucija ves čas svojega obstanka. Uprav v njenih pevskih prireditvah bomo našli nekako verno sliko celokupnega čustvenega razpoloženja slovenskega življa in ugotoviti bomo mogli neko notranjo gonilno silo, ki je našla svoj izraz baš v petju in kateremu je vsled tega podelila vso ono resničnost, prisrčnost in priprostost, katero so vselej občudovali tisti, ki so ga poslušali. Tudi nasprotniki so pripoznali, da Slovenci lepo in čustveno pojo. In ta lepota ni slo-nela toliko na umetniški ali pa tehniški dovršenosti, kajti k temu še niso bili dani predpogoji, pač pa je bila lepota utemeljena v iskrenosti čustvovanja. Če pa govori srce, potem mora najti tudi petje svoj odmev pri poslušalcih. In v čim večji meri se je hotelo zadušiti in onemogočiti nanovo vzbujeni slovenski pevski pokret, tem rajši so Slovenci popevali. Nemška pevška društva, katerih je bilo dovolj v vseh spodnještajerskih nemških postojankah, so imela svoj stalni dotok v uradništvu, učiteljstvu, pa tudi v trgovstvu in obrtništvu. Vsega tega pri Slovencih ni bilo. Slovenske uradnike se je premeščalo v južne kra-

jine in v nemško ozemlje in slovenskega učiteljstva v Mariboru in drugih mestih in trgih sploh ni bilo in to po skrbi deželne in mestne avtonomije. Medtem, ko so bili torej nasprotniki deležni vsake pomoči, se je dosegel pri Slovencih vsak napredek le po skrajnem in požrtvovalnem delovanju poedincev, torej po lastnem trudu in proti volji državne uprave, da, v vednem boju z njenimi predstavniki, ki nikoli niso smatrali slovenskega življa enakopravnega z nemškim. Pri tem so kaj radi kazali na relativno nižjo izobrazbo slovenskega ljudstva. Da pa je bila na tem kriva nemška uprava, ki je delila Slovencem kruh izomike tako skopo, o tem se je spet previdno in namenoma molčalo. »Položaj je pač tak, da čas zahteva v naših vrstah le junake« (»Slov. Gosp.« 1906), kajti od vseh strani so podpirala vlado in avtonomne mestne organe še razna nemškonacionalna bojna društva pri raznarodovalnem delu. Predvsem sta bila to Schulverein in Südmarka. Prvi je zgradil okoli Maribora cel obroč nemških šol in jih na vsak način podpiral; drugo društvo je pa zasledovalo bolj gospodarske cilje ter se bavilo s vprašanjem nemškega naseljevanja na našem ozemlju; obi društvi skupaj pa sta z vsemi sredstvi krepili nemški pevski element. Pridružil se je v teh stremljenjih še vsestransko organiziran Volksrat, ki je skrbel, da je prihajalo čimdelj več nemških uradnikov in učiteljev potom državne in deželne uprave v naše kraje. Na ta način so dobila tudi razna nemška pevska društva na našem ozemlju svoj izdatni in stalni dotok, slovenskemu petju pa je bil v tem razmerju otežkočen obstanek. O namenu nemškega petja pravi glasilo nemške štajerske pevske zveze (Mitteilungen des steierm. Sängerbundes 1896): »Die deutschen Gesangvereine Untersteiermarks gleichen einem Kranze trotziger Festen am vielumbrandeten Grenzwalde, deren Bewohner selbst bei Sang und Jubel des schweren Panzers nicht entbehren können.« In na drugem mestu: »Die Führer der steirischen Sängerschaft haben zu allen Zeiten und bei jeder Gelegenheit einen besonderen Ehrgeiz darein gelegt, im Kampfe um die Erhaltung* des Deutschtums stets in den ersten Reihen zu stehen.«** (1896). Da je vlada ta stremljenja podpirala, potrjuje tudi dotično glasilo samo, ko pravi: »Es wäre ungerecht und undankbar zu leugnen, daß die regierenden Gewalten in Steiermark dem deutschen Männergesange stets eine wohlwollende Haltung erwiesen (1896). Tudi l. 1902 v Gradcu prirejena velika 6. pevska slavnost celokupne nemške pevske zveze je imela predvsem politično ozadje.

Zraven nemških pevskih društev so bila še razna telovadna in druga društva, katerih udje so bili v pretežnem številu rojeni Slovenci in ki so na ta način otežkočala razvoj slovenskega društvenega življenja.

* Bi se moralo glasiti: um die Verbreitung.

** Pogled na vzporedne nemških pevskih prireditvev na našem ozemlju nas tudi o tem prepriča. Čedalje v večji meri se je proizvajala bojna pesem (Scharlied) in pesem nacionalne vsebine; v tem oziru se je razvila posebna literatura in nemška pevska društva so pri nas bolj zasledovala nacionalna, kakor pa pevsko-umetniška stremljenja.

Vsi ti faktorji so s svojim smotrenim delovanjem hoteli spraviti slovenski živelj v popolno nemško kulturno in gospodarsko odvisnost. Slovenci so pa v tej dobi pogrešali zlasti velikopotezne organizacije, akoprav bi je bili najbolj potrebni. Uspehi raznarodovalnega dela se torej ni javljal samo v Mariboru samem, temveč ravno tako ob vsej jezikovni meji, ki se je začela opasno pomikati globlje v slovensko ozemlje. Leta 1884 omenja »Slovenski Gospodar«, da je Maribor sicer »večinoma nemško mesto, a resnično je, da so le svoji narodnosti zavedni Slovenci še v manjšini, kajti povprek je ogromna večina prebivalstva vendarle slovenske krvi in poznamo hiše, kjer ni niti enega pravega Nemca. Ko bi naši nemškutarji postali narodnjaki, mesto bi bilo hipoma slovensko.« Skrajni čas je torej bil, da je l. 1899 dogradila mariborska Posojilnica svoj veličastni Narodni dom, ki je bil odslej zatočišče in središče mariborskega slovenskega življa. V tem hipu se je namreč začelo nepričakovano lepo razvijati prepotrebno domače društveno in družabno življenje. Pokazalo se je pri tem, da so uprav v Mariboru podani vsi pogoji za kulturni razmah, kakor tudi to, da se slovenski živelj čimdelj bolj utrdi in povzdigne. Pred preselitvijo v Narodni dom je imela Čitalnica, ki je bila dotlej edino shajališče domačih in zunanjih rodoljubov, stalne neprilike z nezadostnimi lokali.³ Za večje prireditve so bili čitalniški prostori premajhni in le s težavo so se našli v ta namen primerni lokali, ki so pa tudi bili v vedni nevarnosti, da se v zadnjem hipu odpovedo vsled nasprotnih spletkarij.⁴ Po odstopu Badenijevega ministrstva (1897), ki je poskušalo rešiti jezikovno vprašanje tudi pravično in v prid Slovanom, je namreč začela dobivati narodna nestrpnost uprav neznosne oblike. Da se tem odbije ost, je zahtevalo slovensko parlamentarno zastopstvo z večjim povdarčkom upravno ločitev slovenskega ozemlja od nemškega in pri tej zadevi je spet prišla v pretres pripadnost Maribora, kot obmejne postojanke. Vladno-upravni organi in mestni magistrat sta sedaj skušala zavirati društveni razvoj pri mariborskih Slovencih z raznimi šikanami. Čitalniške prireditve so se dovoljevale dolgo časa le v pogojni obliki, tako da so bile dostopne le za ude in od njih vpeljane goste, često celo proti posebni izkaznici;⁵ plakatiranje v mestu samem se je začelo prepovedovati, istotako se vsled prizadevanja mestne uprave ni dobila več vojaška godba, niti za plesne večere i. dr. Navzlic temu pa je vendarle rastle z neko nevzdržno silo slovensko društveno in družabno življenje, število obiskovalcev narodnih prireditev se je stalno večalo in celi kulturni pokret je stopil v nekalko novo razvojno fazo. Delalo se je

³ Čitalnica je bila v tej dobi nastanjena na Grajskem trgu št. 1 in na to v Slovenski ulici št. 13 (v posloju današnje Kreditne banke).

⁴ Večinoma je bila to Gambrinova dvorana in Gambrinov vrt, pa tudi gostilniški prostori na Aleksandrovi cesti 25.

⁵ L. 1902 naznanja n. pr. Dramatično društvo, da je dovoljen vstop k predstavam tudi neudom. (»Slov. Gosp.«)

vse bolj na tihoma, brez zunanjega hrupa, a tembolj z veliko vztrajnostjo in požrtvovalnostjo.⁶ Zraven drugih društev, ki so nastala, je osobito omeniti Dramatično društvo in Glasbeno društvo.

V kakem splošnem razpoloženju je bil ves slovenski živelj v Mariboru, nam na najlepši način pojasnjuje pesnitev, ki je bila zložena za otvoritveno slavnost Narodnega doma in katere konec se glasi:

»Ob stoletja resnem koncu zdaj,
ko narod naš obupen bije boj
za jezik svoj, prostost, pravico svojo,
svetinje, ki človeštva so najdražje,
objema naj dvorana ta nas vse
v okrilju svojem, kakor mati dete
v mehko naročje svojo jemlje varno,
kakor pod krilo svoje koklja zbira
piščeta, kadar jastreb jim pretj sovražni.
In naj ljubezen veže bratska nas
do domovine revne, v prah teptane,
da v duhu zrli jasnejše podobe
bomo v prihodnosti neznani, temni.
V to nam pomози Bog nebeški, mili,
trpinov nas Slovencev se usmili!«

2. Čitalniško petje.

Tudi spomin bo koristil.

S tem geslom je začel slavnostni govornik ob priliki slavlja dvajsetletnice obstoja mariborske Čitalnice (l. 1881) razvijati sliko prvega čitalniškega delovanja, ki je pomenil svoječasno velik razmah nacionalne misli v Mariboru. Hotel je poklicati s tem v spomin slavno dobo mladeniškega navdušenja in na ta način v rodoljubnih vzbuditi veselje do novega dela v smislu stare tradicije. In zares, nastopila je zopet doba živalnejšega delovanja in s tem tudi o b n o v e p e v s k e g a ž i v l j e n j a .

Neposredni povod k oživiljenju čitalniškega petja je dal prvi koncert Slovenskega pevskega društva v Ptujju, ki se je vršil v Mariboru l. 1884. Uspeh te prireditve je bil vsestranski; občinstvo je bilo navdušeno in kmalu so se našli tudi pevci in pevlke, katere je združil takratni učitelj na šoli Lajtersberg-Krčevinski, G a b r i j e l M a j c e n , v pevski zbor.

Po skoraj desetletnem odmoru se je začelo zopet z rednimi pevskimi vajami ter z vzgojo zborove discipline. Pevski zbor je v tej početni dobi brojil

⁶ Tako se n. pr. v lokalnih listih večinoma ni poročalo o društvenih prireditvah. Če se pa je poročalo, potem se spet niso imenovala imena prirediteljev, pevovodij, nastopajočih solistov i. dr. Kdor bi se hotel poučiti po teh podatkih, ne bi dobil točne slike takratnega delovanja.

16 do 20 glasov in je bil prvi slovenski mešani zbor v Mariboru. Kmalu je z uspehom nastopal in to pred vsem pri domačih prireditvah, ki so bile še pretežno družabnega značaja. Priljubljeni so bili družabni večeri z mešanimi vzporedi, kakor: predavanji, pevskimi in instrumentalnimi točkami i. dr. Prirejali so se tudi izleti v okolico, kakor je to delal 20 let poprej prvi čitalniški moški zbor pod Miklošičem. Kakor takrat, tako je bila ta uvedba še bolj potrebna sedaj, ko pač »nihče, kdor pozna razmere v mariborski okolici, si ne bo upal trditi, da slovenska zavednost v njej raste, ampak nazaduje. Valovi nemškega morja se razlivajo iz Maribora po okolici in treba jih je zajeziti.« (»Slov. Gosp.«) Taka vrlo uspela pevska izleta sta se priredila v Ruše (1887) in v Št. Ilj (1888). V Rušah je sodelovala pri proizvodbi koncertnega vzporeda tudi vojaška godba, v Št. Ilju pa domači »Polaki«.

V celi dobi čitalniškega petja, od ustanovitve njenega mešanega zbora pa do nastopa svetovne vojne, moremo v splošnem razločevati tri razvojne perijode. V prvi perijodi, od l. 1884 pa do konca stoletja, se opazuje pri mariborskem čitalniškem petju isto stremljenje, ki ga je zasledovalo tudi ptujsko Slovensko pevsko društvo. Petje je imelo namen, vzbujati rojake k narodni zavesti in k ljubezni do slovenske pesmi. V petju so dajali rodoljubi duška svojim narodnim težnjam⁷ in okrog petja se je nekako sukalo družabno življenje. So sicer bili tudi časi, ko je petje vsled neprilik prenehalo ali pa delj časa hiralo, a vedno se je zopet vzbudilo k novemu življenju. Pevske prireditve so prav kmalu začele dobivati obliko koncertov in sčasoma se je tudi izcimil običajni vsakoletni čitalniški koncert, ki je bil često posvečen spomenu kakega narodnega veljaka, kakor n. pr. Vodnika (1888, 1890, 1894), Prešerna (1892) in Slomška (1893, 1900). Na vzporedih takih prireditev so bili mešani in moški zbori, solo-spevi in druge muzikalne točke. Zraven vsakoletnega velikega plesa na dan 2. februarja, s katerim je bil združen še navadno instrumentalni koncert, ki ga je proizvajala v ta namen najeta godba, je bil zlasti priljubljen Silvestrov večer, kot družabni večer s sodelovanjem pevskega zbora. Kot solisti pa so v tej dobi nastopali pri čitalniških prireditvah: prof. dr. J. Bezjak, dr. B. Stuhec iz Ptuja, Antonija in Marija Stupčevi⁸ in Šunkova. Po vzpodbudi tamburaškega zbora Triglavanov v Gradcu se je l. 1893 ustanovil čitalniški tamburaški zbor in l. 1894 se je osnoval pevski klub Vandrovčkov.⁹ Pevovodje so bili v tej prvi perijodi: Gabriel Majcen (1884 do 1889), Jožef Čížek (1889—1890) in Miško Nerat (1892—1898).

V novi tir je prišlo mariborsko čitalniško petje takrat, ko se je začel širiti sloves ljubljanskega Matičinega zbora pod Hubadom. Tudi tukaj se je uvidevala potreba smotrenega pevsko-umetniškega delovanja. Vsled propadanja

⁷ Pele so se kaj rade domoljubne pesni, kakor: Ipavec: Slovenec sem; Hajdrih: Jadransko morje; Vilhar: Domovini; Foerster: Slava Slovencev; Ipavec: Kdo je mar? Volarič: Eno devo i. dr.

⁸ Tudi v solističnih mešanih kvartetih izven Maribora.

Slovenskega pevskega društva so se začeli ojačevati lokalni pevski zbori in ti so se lažje prilagodili novim umetniškim zahtevam časa. In tako je nastopila tudi za mariborsko čitalniško petje nekaka druga perijoda razvoja. Ko je prevzel l. 1899 vodstvo čitalniškega zbora Em. Beran, novoimenovani učitelj glasbe na državnem moškem učiteljskišču, je občinstvo prvič spoznalo krasoto slovenskih narodnih pesmi, ki so se dotlej vse premalo uvaževale pri sestavi koncertnih vzporedov. Poročevalec v »Slov. Gospod.« piše o tem: »Pesni, ki so se pele, so bile večinoma narodne. Odkar imamo novega pevovodjo, strokovnjaka prve vrste, nenavadno nadarjenega mladega umetnika, neguje naš lepi mešani zbor narodno pesem s posebno vnemo. Pa ve te pesmice tudi tako peti, da brez baharije rečemo: devet mest prepotovavši ne najdeš takega petja.« Pevski zbor, ki je narastel na 30—40 glasov, je sčasoma začel nastopati pri obširneje zasnovanih koncertih, ki so se prirejali osobito v poletni dobi v prid družbe sv. Cirila in Metoda in ki so se razvili v prave narodne slavnosti. Zabeležili so često obisk do 2000 oseb in to zlasti iz bližnje in daljnje okolice. Pevovodje v tej zadnji predvojni dobi so bili: Emerik Beran (1899), Alojz Čížek (1900—1906), Ivan Zemljič (1906—1909) in Hinko Družovič (1909—1914).

V letih 1903—1904 je priredil Em. Beran še dva komorno-glasbena večera. Na vzporedu so bili med dr.: Beethoven-kvartet op. 18, Schubertov postrvkekvintet, Mendelssohn-kvartet op. 12, Dvořak-kvintet op. 77. Za intimno glasbo pa še občinstvo ni bilo dovolj vzgojeno in tako so morali ti večeri zopet prenehati. Poročevalec v »Slov. Gosp.« piše o tem: »Nam poštenim kritikom se dozdeva vedno, da so ti unetniki v višinah, mi pa grozno v nižavah. Pa to nič ne de, treba je pri nas gojiti pravo umetnost in občinstvo vaditi v tem oziru.«

Petje, ki se je gojilo v začrtanih smernicah, je stopilo v novo razvojno fazo, rrekel bi v tretjo perijodo, ko se je osnoval l. 1909 posebni čitalniški pevski odsek. Bila je to nekaka samostojna pevska združitev (v društveni obliki), pa še pod okriljem Čitalnice. Pobudo k tej preosnovi je dal notarski kandidat Ivan Ašič, ki je bil tudi ves čas predsednik pevskega odseka. Število pevcev in pevk je vidno rastlo, udomačevati se je začelo redno pevsko-društveno življenje in pri poedinih koncertih je nastopilo že 60—80 pevcev in pevk. Pevski odsek je l. 1911 otvoril svojo posebno šolo za pevce-začetnike, kakor tudi l. 1912 pevsko šolo za otroke, v katero je pohajalo stalno 30—40 otrok. Poučevala jih je učiteljica Antonija Štupca. Otroška pevska šola je tudi prirejala vsakoletne sklepne pevske nastope. V zvezi z novoustanovljenim Glasbenim društvom je pevski odsek s svojim moškim, ženskim in mešanim

* Klub Vandrovčkov je bil jedro čitalniškega moškega zbora ter je nastopal pri raznih domačih prireditvah, gledaliških predstavah i. dr., osobito tudi v bližnji in daljni okolici, tako n. pr. na Koroškem. Prvi muzikalni vodja je bil M. Nerat, člani pa so bili vselej najboljši pevci. Glavno zadačo pevske združitve je izvrševal kvartet, ki je obstojal v tej obliki do izbruha svetovne vojne.

zborom prircjal vsakoletne koncerte večjega obsega¹⁰ kakor tudi slavnostne večere, kakor: Gregorčičevo (1907), Vrazovo (1910), Ipavčevo (1912) in Slomšekovo slavnost (1912). Istotako se je l. 1911 na slavnostni način slavila čitalniška petdesetletnica. Kot solisti, oziroma solistinje so v tej perijodi nastopali: Mira Devova, Foedransbergova, I. Ašič, M. Druzovičeva in pianist Trost.

In kaj se je pelo v celi dobi čitalniškega petja, ki obsega več nego petdeset let obstoja? Na podlagi seznamka bivšega čitalniškega arhiva se da ugotoviti, da se je podala v tem času mariborskemu slovenskemu občinstvu malodane vsa sodobna slovenska pevska literatura in še znaten del drugih slovanskih skladb. Največkrat najdemo zastopane skladbe dr. G. Ipavca (26), Foersterja (25) in dr. B. Ipavca (18). Z večjim številom skladb so še zastopani: H. Volarič, D. Jenko, A. Nedved, H. Sattner, Fleišman, F. S. Vilhar, K. Mašek, G. Rihar, J. Miklošič, A. Leban, F. Gerbič, Haidrih, Dr. Schwab, razen teh še: Beran, Hudovernik, Aljaž, Ferjančič, Adamič, Prohazka, A. Lajovic, G. Krek, Risto Savin, dr. Jos. Ipavec, Vogrič, Stegnar, Tribnik, Kocijančič, Klinar, Klaič, Juvaneč, V. Krek, Ig. Hladnik, M. Vilhar, A. Sachs. Od drugih slovanskih skladateljev so bili na vzporedih: Bendel, Bardl, Lisinski, Hvatek, Skraup, Slavik, Glinka, Kuchač, Zajc, Stöckl, Walczynsky, Surzynsky, Čeh, Grečaninov, Malat, Smetana in Mokranjac.¹¹

Spomladi l. 1914 se je vršila slavnost v proslavo 500letnice ustoličenja zadnjega korotanskega vojvode. Bila je to zadnja večja prireditev v predvojni dobi in na katere vzporedu so bile zastopane tudi glasbene točke. Združena so bila pri tej znameniti in pomenljivi manifestaciji vsa slovenska narodna društva mariborska, pod okriljem »Zgodovinskega društva«. Nastopajoča velika zgodovinska doba je našla mariborske Slovence torej v političnem in kulturnem oziru že dokaj pripravljene. In med faktorji, ki so pomagali ustvarjati ta položaj, ne zavzema slovenska pesem baš zadnjega mesta.

3. Slovensko pevsko društvo s sedežem v Ptujju.

Med mariborskim in ptujskim pevskim pokretom je vladal vedno najožji stik. Mariborski čitalniški pevci so sodelovali pri ustanovitvi ptujške čitalnice l. 1864 in l. 1884 so ptujski pevci nekako dali izpodbudo k ožvilenju mariborskega petja, ki je bilo pred to dobo skoroda zamrlo. Ugodne pevske razmere, ki so se po l. 1880 začele razvijati v Ptujju, so dale povod ustanovitvi Slovenskega pevskega društva. Rodila je to pevsko organizacijo tudi časovna potreba, kakor smo to videli že v splošnem pregledu.

¹⁰ Obširneje strokovne ocene teh vsestransko uspehli koncertov se nahajajo v »Slov. Nar.« 1911 (17. marca) in 1913 (št. 89).

¹¹ Razen domačih prireditev moramo še dodatno omeniti gostovanje ruskih pevskih zborov pod vodstvom Nadine in Dimitrija Slavjanskega ob priliki turnejev po kontinentu (1903, 1908).

V letih 1880—1883 je namreč Božidar Raič prirejal vsakoletne slavnosti z namenom, vzbujati in najširjih krogih narodno zavednost. Take slavnosti so bile: Stanko Vrazova v Cerovcu (1880), Modrinjakova v Središču (1881) in Fran Miklošičeva v Ljutomeru (1883). Pri teh slavnostih je bilo petje že važen faktor in so se te slavnosti radi tega bistveno razlikovale od starih taborov. Zbiral pa je pevce za sestavo vsakokratnega zbora učitelj v Ptujju, dr. Tomaž Romih (* 1853), ki je že bil priznan kot organizator ptujskega pevskega življenja.¹² Ob priliki vrlo uspelega pevskega nastopa v Ljutomeru (1883) se je pa rodila misel združitve vseh slovenskih pevcev v celokupno pevsko društvo. Doba naj bi spominjala na prvo dobo čitalnic, ko se je tam veliko in navdušeno popevalo in s tem vzbujala narodna zavest. Pač pa bi bilo treba, prilagoditi ves pevski pokret novim zahtevam časa in radi tega bi bilo tudi treba posebne organizacije. Kjer so podani v to potrebni pogoji, naj bi se ustanavljala lokalna pevska društva; raztreseni pevski elementi pa naj bi se s temi vred združili v veliko, celokupno pevsko društvo. Na ta način bi se narod vzgojil k petju in pri večjih narodnih svečanostih bi bil na razpolago tudi večji zbor, ki bi odgovarjal podanim razmeram in zahtevam.

Pevske slavnosti (ozir. koncerti) Slovenskega pevskega društva so se kaj hitro udomačile. Razvile so se v nekake tabore v prenovljeni obliki, ter so bile vsakoletna shajališča slovenskega razumništva in dijaštva. Bili so to uprav narodni prazniki in dolgo časa najodličnejše slovenske slavnosti po bivšem Spodnjem Štajerskem. Da se je tudi omogočil velik obisk, so se prirejali koncerti v poletnem času in to v dobi velikih počitnic, najrajši ob nedeljah ali praznikih. Zbralo se je takrat na stotine, da, na tisoče poslušalcev. »Prijetelji, katere je usoda ločila pred leti, so se shajali na tem svetem mestu slovenske vzajemnosti. Pri petju so se radovali, med saboj navduševali in zajemali novih moči za narodni boj. Slovenska pesem je v njih srcih vžigala novo ljubezen do slovenske domovine. Pesem je združevala vse one, ki so sicer bili v javnosti različnega mnenja.« (»Sl. Gosp.« 1902). Pevske nastope Slovenskega pevskega društva je torej danes presojati predvsem z vidika nacionalne vzgoje in manj iz umetnostnega stališča. Pevci so nastopali večinoma v masah (100—200 glasov) in poedini pevci so prihajali iz vseh vetrov; in te je bilo treba na podlagi generalne vaje strniti v celoto.¹³ To se je seveda le deloma moglo doseči in zaradi tega so se izbrale predvsem take skladbe, ki so se lahko izvajale z večjim zborom. Razpisale so se v ta namen vsakoletne nagrade za najprimernejše in najboljše zborove kompozicije. Na ta način so dobivali skladatelji vzpodbudo k ustvarjanju, pevoljubnemu občinstvu pa je bila podana prilika, spoznavati najnovejše prikazni na polju slovenske zborove literature.

¹² Pozneje ravnatelj meščanske šole v Krškem.

¹³ Potrebne pripravljalne vaje so se včasih vršile v večjih krajih, kjer se je nahajalo v obližju več pevcev.

Tekom več kot dvajsetletnega delovanja tega društva so se proizvajale skladbe naslednjih skladateljev in sicer po številu skladb: A. Foerster (19), A. Nedved (14), G. Ipavec (14), Volarič (9), D. Jenko (8), F. S. Vilhar (4), Hajdrih (4), Sattner (3), Vogrič (3), Zajc (2), Leban (2); z eno skladbo so bili zastopani: Kocijančič, Gerbič, Juvanec, Pahor in Adamič. Od obsežnejših zborov s spremeljevanjem orkestra so omeniti: Foersterjev Ave Marija in Venec Vodnikovih pesmi ter B. Ipavčev Kdo je mar? in Na Prešernovem domu. Kot dirigenti so nastopali: F. Gerbič, St. Pirnat, dr. G. Ipavec, F. S. Vilhar, dr. Gros, Fel. Stegnar, H. Vogrič, F. Jurkovič in I. Zemljč.

Pri prireditvah je sodelovala često vojaška godba in ko so se v tem oziru začele javljati težkoče, je bilo treba najeti druge godbe. Prvotna namera, združiti sčasoma vse slovenske pevce in vsa pevška društva v celokupno zvezo, se ni mogla izvršiti, ker lega ptujskega mesta ni bila pripravna za izvedbo tako dalekosežne organizacije in časovne razmere še za to tudi niso bile dozorele.

Po velikem početnem razmahu je začelo tudi to važno društvo hirati in l. 1904 je sklenil občni zbor, prirejati odslej pevske slavnosti le še vsako tretje leto. Pešati je pa začelo društvo vsled prevelikih izdatkov, neprilik z orkestri, kakor osobito vsled izpremenjenih časovnih razmer. Umetniški okus, ki se je razvijal tekom časa, je zahteval pač čedalje večjega naglaševanja tega momenta pri pevskih podavanjih; tej nalogi pa društveni ustroj ni mogel zadostiti.¹⁴ Leta 1911 je torej društveno vodstvo sklenilo, da odslej ne bo več prirejalo velikih koncertov ter se bo preustrojilo v društvo lokalnega značaja. Formelno se društvo sicer ni razpustilo, ker bi ne bila vlada nikoli več potrdila pravil v takem obsegu, v kakršnem so bila dotlej.

Od svojih 16 večjih pevskih nastopov je Slovensko pevsko društvo priredilo v Mariboru štiri.¹⁵ Dokaz, kako tesno je bilo zvezano delovanje tega društva z mariborskim pevskim življenjem, je še ta, da se je vršil — kakor smo že omenili — prvi občni zbor s pevskim nastopom, kakor tudi slavlje društvene dvajsetletnice v Mariboru.

V kronološkem redu so bile v Mariboru naslednje prireditve Slovenskega pevskega društva: L. 1884: Koncert v gostilniški dvorani na Aleksandrovi cesti št. 25. Zbor je vodil dr. Gros, sodnik v Ptujju in pelo je okoli 60 pevcev in pevk. Sodelovala je vojaška godba. Poročilo govori o zmagovitem nastopu pevcev ter pripominja, da se tako petje v Mariboru še ni slišalo. (Kakor omenjamo na drugem mestu, je ta koncert še dal povod ustanovitvi mariborskega

¹⁴ Ustanovila so se med tem časom že lokalna društva, kakor v Celju, v Ljutomeru, na Vranskem i. dr. in oživelci so čitalniški zbori. In s tem je Slovensko pevsko društvo tudi zadostilo svoji nameri, dajati vzpodbudo k snovanju pevskega društva tam, kjer so podani za to potrebni pogoji.

¹⁵ Ostali koncerti (pevske zbori) so se vršili v Celju (1885), Ptujju (1886), Slovenjgradcu (Trstenjakova slavnost, 1887), Krškem (1888), Celju (1889), Ptujju (1891), Šoštanju (1892), Ptujju (1895), Brežicah (1896), Celju (1898), Ptujju (1902) in v Rušah (1907).

čitalniškega zbora). L. 1890: Veliki koncert pri Gambrinu. Zborovodja Jurkovič, nadučitelj v Šmarju pri Jelšah. Sodelovala je železničarska godba. Poročilo omenja, da je mestni svet sicer zabranil, da bi vkorakali udeleženci z godbo in z zastavami v mesto, da pa je bil navzlic temu zabeležiti velik uspeh in veselo razpoloženje. L. 1893. Veliki koncert istotam. Zborovodja F. Gerbič. Sodelovala je ptujška mestna godba. Poročilo razmotriva m. dr.: »Mi Slovenci imamo obilo pesem, lepih glasov, pa za nekoliko olikano uho malo prijetno donečih glasov; vzrok temu je ta, ker nimamo pevovodij, ki bi razumeli dovolj muzike. Ako ve kdo mahati s taktirko in pevcem prvi akord podati, misli, da je že mojster, zdaj pa naj zbor drdra naprej, naj pevci kriče, kakor jim ljubo, da se le pri zadnjem taktu zopet najdejo. Zbor slovenskega pevskega društva pa je pokazal, da je dobro izvežban, muzikalično olikan kor, ki je vso čast delal svojemu pevovodji. Še bolj kot moški zbor dopadel nam je mešani.« (Slov. Gosp.) L. 1904. Koncert v veliki dvorani Narodnega doma. Proslava dvajsetletnice. Zborovodja H. Vogrič. Sodelovala je celjska narodna godba. Od posameznih društev je nastopilo ljutomersko in pevci Glasbene Matice v Ljubljani. Poročilo se dotakne nedostatkov in omenja glede proizvajanja m. dr.: »V tem oziru ni bilo vse posrečeno, če pomislimo, da pri takih slavnostih nastopajo moči, ki pridejo od vseh strani in katere ena edina vaja ne more strniti v celoto.« (Slov. Gosp.)

4. Glasbeno društvo.

Ko se je začetkom novega stoletja začelo razvijati slovensko društveno življenje v Mariboru, so osnovali v okviru Trgovskega društva prijatelji instrumentalne glasbe posebni godbeni klub. Med ustanovitelji sta bila trgovec M. Berdajs in Fr. Bureš, kakor tudi učitelj na šoli moške kaznilnice Fgl. Stegnar. Gojila se je pred vsem salonska glasba v zasedbi za francoski orkester. Ko so postajale razmere zastran sodelovanja tukajšnjih godb pri narodnih prireditvah čimdalje bolj neugodne in se vojaška godba sploh ni več dobila, je bilo treba misliti na organizacijo lastne večje godbe. Osobito je potrebovalo tako godbo Dramatično društvo za svoje predstave. Iz domačih slovenskih in čeških diletantov se je sestavil orkester na lok, ki se je pomnožil pri večjih prireditvah še z zunanjimi godbeniki, zlasti s člani železničarske godbe.

Leta 1910 se je preosnoval godbeni klub v Glasbeno društvo, ki je odslej nastopalo tudi še v samostojnih koncertih. Pri teh so se proizvajale često skladbe za velik orkester in na vzporedih so bili komadi iz slovanske kakor iz svetovne literature.¹⁰ Zaznamovale so te prireditve pod vodstvom

¹⁰ Tako n. pr. Mozart: Don Juan-ouvertura; Weber: Oberon-ouvertura; Smetana: Uvod in kraljevi prihod iz »Daliborja«; Wagner: Bojna himna iz »Rienzi«; Offenbach: Barkarola iz »Hoffmannovih pripovedk«; Meyerbeer: Koračnica iz »Preroka«; Parma: Intermezzo iz »Ksenije«; Beethoven: Larghetto iz 2. sinfonije i. dr.

svojega predsednika in kapelnika I v. Koudelke lepe uspehe in časten obisk. Poročilo iz l. 1912 omenja, da je to »edina narodna godba v Mariboru, ki se je tako izvežbala, da se lahko kosa z vsako mariborsko godbo.« (Slov. Gosp.) Prirejali so se še ljudski koncerti po gledaliških predstavah (pri pogrnenih mizah) in v poletni dobi vrtni koncerti v Narodnem domu. Sodelovalo je društvo tudi pri drugih prireditvah, zlasti čitalniških, in l. 1911 je skušalo še otvoriti posebno instrumentalno šolo.

5. Cecilijino društvo za lavantinsko škofijo.

V dobi l. 1877, ko se je ustanovilo v Ljubljani Cecilijino društvo in je začel izhajati njen organ »Cerkveni Glasbenik«, je tudi v Mariboru sprožil škof dr. J. Stepišnik ustanovitev Cecilijinega društva za področje svoje škofije. Razmere pa še v Mariboru niso bile toliko dozorele, kakor v Ljubljani, kjer sta že dalj časa orala ledino Foerster in Nedved. Vsled tega je ideja preosnove cerkvenega petja zopet zaspala, ker prevladovala so še v tem oziru preveč nasprotna mnenja. Uspehi smotrenega delovanja za povzdigo cerkvenega petja v sosednih škofijah, osobito v ljubljanski in graški, pa so vendar sčasoma dali ponovno pobudo, da se je ustanovilo l. 1887 to prepotrebno društvo tudi v Mariboru.

Njegov ustanovnik je dr. Avgust Kukovič (1849—1889), profesor teologije. Namen društva je, gojiti in povzdigniti cerkveno glasbo po tozadevnih določbah. Ker se je društveni delokrog raztezal ne samo na mesto Maribor, temveč na celo škofijo, je bil poslovni jezik nemški in slovenski, tako da so se mogli posamezni udje in društveno vodstvo posluževati enega ali drugega poslovnega jezika. Med mariborskimi društveniki so se zbirali najboljši pevci obeh narodnosti in sodelovanje slovenskih pevcev je pomagalo posredno dvigati umetniški nivo čitalniškega petja. Društveno, kakor muzikalno vodstvo pa je bilo ves čas v slovenskih rokah in radi tega mora delovanje tega društva priti v poštev v okviru naše razprave.

Kmalu po ustanovitvi Cecilijinega društva se je osnovala društvena pevska šola (1888). Učni jezik je bil z ozirom na lokalne prilike nemški. Uspehi sistematičnega delovanja se je javil prav kmalu. Petje v stolnici se je povzdignilo in z njim vred ljudsko petje, kakor tudi petje pri šolarskih mašah. Da bi se vzbujalo zanimanje za povzdigo cerkvenega petja še med duhovništvom cele škofije, je kn. šk. ordinarijat postavil vprašanje o »vzrokih poje-manja ljudskega petja pri službi božji« med razprave pastoralne konference. Da se pridobe organisti za gojitev cerkvenega petja po novo izdani cerkveni pesmarici Foersterjevi (»Cecilija«), so se razpisala v ta namen posebna darila. Dr. A. Kukovič sam je pa napisal v Cerkveni prilogi »Slov. Gosp.« (1886) posebno »Kratko in lahko pevsko šolo«, kot navodilo, kako je poučevati petje po notah.

Nepričakovan razmah je doživelu petje v stolnici po nastopu Lud. Hudovernika kot stolnega pevovodje (1891). Z redko vztrajnostjo in z vsestranskim umevanjem svoje naloge je dosegel s prenovljenim zborom uprav sijajne uspehe. Cecilijin zbor je kmalu slovel kot prvi mariborski pevski zbor ter je štel okoli 60 najboljših pevskih moči. Redne tedenske vaje so trajale skupno 5—6 ur. Oživela je zopet pevska šola za vzgojo naraščaja, v katero je pohajalo okoli 30 dečkov in 20 deklic. Poučeval jih je Hudovernik sam. Nameravala se je ustanoviti tudi šola za organiste, do izvedbe tega načrta pa ni prišlo in se je taka šola ustanovila v Celju (l. 1899).

S svojim stolnim zborom je Hudovernik nastopal tudi v koncertih in to v kazinski, kakor tudi v grajski dvorani (1895, 1898). Na vzporedih so bile odlične cerkvene, pa tudi posvetne skladbe. Ob priliki občnega zbora l. 1900 je proizvajal v grajski dvorani Hallerjev oratorij sv. Cecilije in v novi frančiškanski baziliki v obliki cerkvene prireditve vrsto znamenitih cerkvenih skladb starejše in novejše dobe. (Palestrina, Stehle, Mitterer, Bruch i. dr.)

Po smrti Hudovernikovi (1901) je nastopil službo stolnega kapelnika Franc Tropa. Nadaljeval je započeto delo zlasti v organizatoriškem pogledu. Nanovo je vpeljal tradicionalni koral, vežbal pevski naraščaj s tem, da je oživil pevsko šolo, proizvajal novejše cerkvene skladbe, vodil tri poučne tečaje za organiste¹⁷ (1904, 1907, 1909) ter l. 1906 izvedel preosnovo Cecilijinega društva na ta način, da se je za okoliš mariborske stolne župnije ustanovila posebna podružnica tega društva, ki ima prevzeti skrb za cerkveno petje in glasbo v stolnici, medtem ko se more glavno društvo posvetiti svojemu pravemu namenu in delovati za celo škofijo. Po njegovem prizadevanju so se zgradile l. 1907 tudi nove orgle v stolnici. Zraven tega je priredil več cerkvenih koncertov in to zlasti ob priliki poučnih tečajev za organiste. Pri tej priliki so se proizvajale vokalne in instrumentalne skladbe znamenitih starejših in novejših mojstrov, kakor: Palestrina, Bach, Brahms, Haller, Rheinberger, Thiel, Reger, Mitterer, Müllerhartung i. dr. Sodelovalo je pri teh prireditvah do 100 pevcev in pevk ter do 30 godbenikov. Dosegle so splošno priznanje in kronika v uradnem šematizmu poroča o eni teh prireditvah: »Prostrana cerkev je bila v vseh svojih delih napolnjena z izbrano publiko, ki je bila o podavanjih uprav presenečena.«

Leta 1913 je nastopil službo stolnega kapelnika dotedanji koralist Jožef Trafenik. Vsestransko priznanje si je pridobil s proizvajanjem obsežnejših skladb in to povodom pontifikalnih maš kakor v posebnih cerkveno-muzikalnih

¹⁷ Predmeti teh tečajev so bili: Korralno petje, liturgika, nauk o harmoniji, zborovo in ljudsko petje, orgle in orglanje, klavir in klavirski pouk, in to v teoretski in praktiški obliki obravnane. Predavatelji so bili razen voditelja, stolnega kapelnika F. Tropa še: organist mestne župne cerkve in vodja orglarske šole v Celju K. Bervar, prof. teologije dr. Somrek in dr. Lukman, kn. šk. rač. revident F. S. Spindler ter H. Druzovič.

prireditvah. Proizvajale so se m. dr. slovite Haydnove in Mozartove orkestralne maše (tako n. pr. Mozartova Venčanostna maša). Na vzporedih cerkvenih koncertov (1914 in 1915) so pa bila sledeča dela: Haydn: Sedem besed na križu; Cherubini: Requiem; Fr. Nagler: Junaški requiem; Mendelssohn: Hymnus; J. B. Foerster: Stabat mater; Lassen: Domine salvum fac. Pri teh prireditvah je nastopalo do 100 pevskih moči ter popolni vojaški simfoniški orkester, ki je proizvajal še Beranovo Žalobno simfonijo in Elegijo. Kot solisti so nastopali v raznih cerkvenih koncertih Cecilijinega društva: Stolni organist Wagner, organist mestne cerkve v Gradcu Kofler ter H. Druzovič (orgle); ravnatelj filh. društva Klietmann in učitelj vijoline na istem zavodu Schaub (vijolina) ter notar Ašič, dr. Stuhec iz Ptuja, Druzovičeva i. dr. (petje).

6. Delavski izobraževalni društvi.

a) Bralno in pevsko društvo »Maribor«.

Namen temu, l. 1894 ustanovljenemu društvu je bila gojitev družabnega življenja v delavskih krogih, pospeševanje vsestranske izomike društvnikov in gojitev umetnega petja. V to svrhu je Čitalnica prepustila društvu svoje prostore. Slovensko razumništvo je kazalo mnogo umevanja za stremeljenja tega društva ter je rado obiskovalo društvene prireditve. Ustanovitelj je bil St. Skerbinšek, sprevodnik južne železnice. Društveniki so marljivo gojili petje, katero so vodili M. Nerat, Stegnar, Čirič i. dr. Gojilo se je mešano in moško zborovo petje kakor tudi tamburanje. Prirejale so se domače zabave s pevskimi nastopi, vrtno veselice, gledališke predstave, pa tudi izleti v okolico, kakor v Hoče, Ruše, Št. Ilj, Fram, Kamnico i. dr. Korporativno se je društvo tudi udeležilo pevskih prireditev Slovenskega pevskega društva v Ptuj in v Rušah ter imelo ves čas stik s čitalniškim pevskim zborom. Ko so se društvene pevske razmere poslabšale (od l. 1906 naprej), je društvo začelo prirejati poljudna predavanja za delavske in kmetske kroge.

b) Katoliško delavsko društvo. (Katholischer Arbeiterverein.)

Ustanovljeno l. 1895 v pospeševanje vsestranske izobrazbe delavskih slojev obeh narodnosti. V društvu se je osnoval tudi mešan zbor, ki je brojil do 30 članov. Gojil je slovensko in nemško pesem ter nastopal pri društvenih prireditvah in zletih v okolico. Kronika zabeležuje mnogo prireditev, tudi igrokaze s petjem, ki so vzbujali pozornost, in arhiv vsebuje mnogo slovenskih, osobito narodnih pesmi, pa tudi pesmi raznih slovenskih skladateljev. Pevski zbor je vodil do leta 1912 Ivan Markošek, za njim pa Jan. Bogovič, oba profesorja verouka na državni realki.

7. Dramatično društvo.

Gledališka odseka Čitalnice in društva Maribor sta se združila l. 1902 v Dramatično društvo. Zraven dramatskih del brez glasbe so se proiz-

vajala še taka z glasbo, kakor tudi operete. Omeniti so: Divji lovec, Lumpacij vagabund, Legijonarji, Rokovnjači, Županova Micka, Čevljar baron, Graničarji, Revček Andrejček in od operet Mam'zelle Nitouche in Tičnik (Ipavec). Priljubljene so bile otroške igre s petjem (kakor Snegulčica, Trnjučica, Rdeča kapica i. dr.) Predstave so se vršile v veliki dvorani Narodnega doma in sicer ob nedeljah popoldne ali pa zvečer; v nekaterih sezonah po trikrat, v drugih po dvakrat na mesec. Muzikalni del je oskrbovalo Glasbeno društvo, ki je tudi igralo med odmori in po predstavah. Obisk je bil navadno zelo poveljen, osobito popoldanske predstave so bile priljubljene pri preprostem ljudstvu. Gostovalo je društvo v Celju, Ptuju, Ljutomeru, Slovenski Bistrici in Celovcu. Velike zasluge si je pridobil za društvo v dobi, ko je vsaka vprizoritev slo-nela navadno na ramah enega samega človeka, Fel. Stegnarja, kateremu je občni zbor l. 1913 tudi podelil v priznanje častno članstvo.

8. Šolstvo.

Na mariborskih šolah, ki so bile podrejene avtonomni mestni in deželni šolski upravi, je bilo vsako slovensko petje izključeno. Slovensko se je popevalo zraven nemškega edinole na državni gimnaziji, na državnem moškem učiteljskišču, kakor i v zavodu šolskih sester. Državna realka in deželno žensko učiteljskišče, ter tudi vinorejska šola niso poznali slovenskega petja. Pa tudi na gimnaziji je bila slovenska pesem pastorka in ko so se l. 1889 otvorili utrakvistični razredi, se je gojila za učence teh razredov le slovenska cerkvena pesem. Učni jezik za ta predmet je ostal nemški in petje so poučevali nemški učitelji. Na kako skupno javno nastopanje ni bilo pri obstoječih razmerah niti misliti in poročilo iz l. 1882 omenja n. pr., da so se ob priliki šolske slavnosti v grajski dvorani, kjer se je pred četrstoletjem poprej oglasila prvič slovenska pesem, hoteli nemški dijaki pri slovenskem govoru odstraniti, kar je moral ravnatelj zabraniti. Pri takem celoskupnem razpoloženju so bili slovenski dijaki torej navezani na lastno moč in so gojili medsebojno zborovo petje in to zlasti v dijaškem semenišču, kakor tudi v bogoslovju.¹⁸ Slovenski abiturientje so pa tudi večkrat prirejali počitniške veselice izven Maribora, tako m. dr. leta 1887 v Št. Juriju ob južni železnici, leta 1888 v Žalcu in 1892 v Ptuju. Glede šolskega petja na gimnaziji se je obrnilo na bolje, ko je l. 1911 nastopil ravnateljsko mesto dr. J. T o m i n š e k. Pri pouku petja v nižjih razredih so se delili nemški in slovenski razredi in še le ta uvedba je pripomogla, da je tudi slovenska pesem prišla do veljave. Število učencev, ki je obiskovalo pouk v petju, je narastlo na 200. Na državnem moškem učiteljskišču so v tem oziru bile razmere v toliko ugodnejše, ker je pevski pouk obvezen in na vzporedih domačih šolskih prireditev so bile tudi vselej slovenske zborove skladbe.

¹⁸ Prirejale so se tukaj m. dr. tudi muzikalno-retoriške akademije intimnega značaja.

Javne prireditve večjega obsega pa niso bile mogoče radi nestrpnega razpoloženja nasprotnega časopisja.

9. Življenjepisne črtice.

Majcen Gabrijel. Rojen l. 1858 pri Mariji Snežni. Kot učitelj na šoli Leitersberg-Krčevinski je bil l. 1881 med ustanovniki in prvimi učitelji filharmoničnega društva. V letih 1884—1889 pevovodja čitalnice ter ustanovitelj njenega mešanega zbora. Bil je to prvi slovenski mešan zbor v Mariboru. V letih 1886—1889 je poučeval klavir na učiteljskišči. L. 1889 je priredil svečanost v spomin bitke na Kosovem polju, ki mu je povzročila mnogo neprilik od strani vladnih organov. Od l. 1891 vadniški učitelj in na to profesor na učiteljskišči. Nabiratelj slovenskih narodnih pesmi za zbirko, katero je nameravalo izdati naučno ministrstvo. Poleg šolskodidaktičkih spisov je še sestavil Šolsko pesmarico v treh delih (1888—1889). Zaloga Th. Kaltenbrunner, Maribor.

Čížek Jožef. Rojen l. 1864 v Pilštanju. Kot kapelan predmestne župnije Sv. Magdalene se je udeleževal na polju cerkvenega in posvetnega petja. Vodil je več let čitalniško petje. Sodobno poročilo pravi, da se »mora ugotoviti, da naša čitalnica z malimi močmi dosega uprav odlične uspehe.« (Sl. Gosp. 1890.) Za njegovo »neutrudno in vsega priznanja vredno vodstvo čitalniškega petja« mu je izrekel čitalniški občni zbor l. 1896 posebno zahvalo. Od l. 1898 kot duhovni svetovalec in dekan v Jarenini.

Nerat Miško. Rojen l. 1872 v Mariboru. Kot pravnik in poznejši sodni avskultant organizator mariborskega pevskega in glasbenega življenja. Vodil petje v Čitalnici in pri bralnem društvu »Maribor«; ustanovitelj tamburaškega zbora. Umril l. 1900 kot sodnik v Litiji, kjer se je istotako udeleževal na muzikalnem polju.

Korel Henrik. Rojen l. 1848 v Kosmonosu na Češkem. Absolviral l. 1867 konzervatorij v Pragi. Soločelist na gledališču v Gradcu. L. 1880 mestni kapelnik in organist v Chrudimu. Prišel v Maribor l. 1881 kot ravnatelj novoustanovljenega filharmoničnega društva.¹⁰ Po odstopu je od leta 1885 naprej vodil zasebno pevsko in glasbeno šolo ter v letih 1886—1890 tudi poučeval glasbeno teorijo in orgljanje na učiteljskišči. L. 1894 je bil kratko časa čitalniški pevovodja in vglasbil je Gregorčičevo »Soči« (za moški zbor s spremljeva-

¹⁰ Filharmonično društvo se je ustanovilo l. 1881. Vzdrževalo je pred vsem lastno glasbeno šolo, a stavilo si tudi nalogo, proizvajati v rednih (3) vsakoletnih koncertih skladbe najznamenitejših mojstrov, kakor: oratorije, simfonije i. dr. Ker so bila stremljenja tega društva umetniška in vzgojna, najdemo med podpornimi in izvršujočimi člani tudi Slovence. V dobi največjega razmaha je štela šola okoli 300 učencev. Ko pa je v zadnji predvojni dobi tudi v tem društvu, osobito v društvenem vodstvu, začela odločevati nacionalna struja, je bil to začetek propadanja in l. 1917 je bilo društvo, vsled pojemajočega števila učencev prisiljeno, ustaviti svoje delovanje. Društvena imovina je po prevratu prešla v last Glasbene Matice.

njem), ki pa se menda ni nikjer proizvajala. (Rokopis je bil vposlal Glasbeni Matici v Ljubljano.) Korel je užival velik ugled kot strokovnjak in učitelj. »Südsteir. Post« piše l. 1894 ob priliki sklepnega letnega nastopa njegove šole sledeče: »Iz produkcije šole je sklepati, s kako vnemo se trudi g. K., povzdigniti napredek pri svojih učencih, tako, da doseže čim največ uspehov. Sad tega njegovega delovanja vidimo povsodi v mestu, kjer se muzicira in poje. Povsodi naletimo na učence Korelove, ki slove kot najboljše in najuporabnejše moči. Ugotoviti se mora, da se opazuje muzikalni napredek od tega časa, odkar je g. K. v Mariboru.« Umrli je l. 1909 v Kosmonosu.

Hudovernik Ludovik. Rojen l. 1859 v Zatičini. Njegov muzikalni talent sta razvijala sorodnik, župnik Hinek, ki je bil dober glasbenik, osobito pa v dobi obiskovanja novomeške gimnazije, takratni učitelj petja, skladatelj o. Hugolin Sattner. Pod njegovim vodstvom si je pridobil lepo spretnost v orgljanju. Že kot bogoslovec se je l. 1881 udeležil poučnega tečaja za cerkveno glasbo na Dunaju, kakor tudi pozneje v Regensburgu. Od l. 1882 do 1891 je služboval v Celju kot mestni vikar, ter slovel kot organizatoričen talent, duhovit govornik in vsestransko izobražen glasbenik, osobito na polju cerkvene glasbe. Radí tega je bil l. 1891 poklican za kornega vikarja in kateheta v Maribor, kjer je našel lepo polje nadaljnemu delovanju. L. 1893 imenovan stolnim kapelnikom, je posvetil vse svoje moči in svojo železno voljo povzdigi cerkvenega petja v stolnici. Sodobni poročevalec piše o tem (v »Slov. Gosp.« 1895, 1896): »Odkar je petje preosnovano, se prostori v cerkvi ob nedeljah vedno bolj in bolj napolnjujejo; med pevci je navdušenje veliko. Pevovodja pri svoji zaposlenosti v šoli žrtvuje vsako urico za blagor ideje, katero je sprožil.« In na drugem mestu: »Cecilijino društvo vkljub neugodnim muzikalnim razmeram kaj veselo napreduje ter se vsi krogi prebivalstva zanj zanimajo. Ima mnogobrojni zbor pevk in pevcev, kakoršen je malokateremu glasbenemu društvu na razpolago.« Kot čitalniški odbornik se je H. tudi zavzemal za povzdigo ondotnega petja, s svojim Cecilijinim zborom pa je prirejal koncerte v kazinski in grajski dvorani. Slabotnega zdravja, je dolgo časa bolehal in l. 1901 podlegel velikim naporom, sredi najuspešnejšega dela in v najlepši življenjski dobi. Veličasten pogreb je pričal o vsestranskem spoštovanju, ki si ga je pridobil s svojim delovanjem.

Hudovernik ni bil kot skladatelj plodovit, pač pa so si njegove skladbe priborile kmalu priljubljenost. Kdo ne pozna njegove »Naša zvezda«? Uglasbil je še Gregorčičeve pesnitve: Nazaj v planinski raj, Mojo srčno kri škropite in V celici. Zadnjo skladbo je izdala Glasbena Matica v Ljubljani (1907). Nekaj cerkvenih skladb je priobčenih v muzikalnih prilogah Cerkvenega glasbenika in l. 1878 je izšla v tisku, kot početno delo, Brillantna polka za klavir (v samozaložbi). Za priliko Slomšekove slavnosti (1900) je zložil tudi Kantato Slomšek. (Obširnejši življenjepis izpod peresa o. Hugolina Sattnerja se nahaja v Cerkvenem glasbeniku, 1901, št. 6).

Čižek Alojz. Rojen l. 1869 v Pilštanju. Kot kapelan je na raznih službenih mestih gojil z verno zborovo petje, kakor tudi že poprej kot dijak in bogoslovec. V dobi svojega službovanja kot veroučitelj na deški meščanski šoli v Mariboru je bil v zvezi z delovanjem Hudovernikovim ter je nastopil kot čitalniški pevovodja ob priliki Slomščekove slavnosti in pri narodnih slavnostih v prid Družbi sv. Cirila in Metoda. O njegovem nastopu povodom Slomščekove slavnosti (1900) poroča »Südsteir. Post«: »Otroški, moški in ženski zbor so ubogali s preciznostjo neutrudljivemu dirigentu; pevski del je bil uprav umetniški užitek. Mariborska Čitalnica je ta večer doprinesla sijajen dokaz, kar zmore. V vrsti njenih članov so lepi umetniški talenti.« Od l. 1907 je mestni župnik v Slovenjgradcu.

Zemljič Ivan. Rojen l. 1877 v Vidancih pri Ljutomeru. Kot sodni avskultant je bil v letih 1905—1908 čitalniški pevovodja ter je sodeloval pri komorno-glasbenih prireditvah. Nato je bil sodnik in predstojnik okr. sodišča v Ormožu in od l. 1923 je sodni svetnik v Mariboru in prvi namestnik zborovodje Glasbene Matice.

Beran Emerik. Rojen l. 1868 v Brnu. Absolvent ondotnega konzervatorija pod vodstvom skladatelja Levša Janačka. Učitelj na istem zavodu in na drž. učiteljski šoli. Od l. 1898 učitelj in od l. 1917 profesor glasbe na drž. učiteljski šoli v Mariboru. Od njegovih skladb so objavili Novi akordi: Madrigal, Vesna krasnaja in Podoknico; dve pesni za alt in klavir je založil J. Höfer v Mariboru. Večina skladb je v rokopisih, kakor: Meluzina (opera v treh dejanjih), simfonija za velik orkester, dva godalna kvarteta, tri slovenske maše za mešan zbor in orgle i. dr. Proizvajale so se doslej, večinoma pod vodstvom skladateljevim, sledeče skladbe za velik orkester oz. za zbor: Tri legende za velik orkester (Brno, Maribor, Ljubljana, Zagreb), Idila (Maribor, Celje), Danka in scherzo (Maribor), Žalobna simfonija (Maribor), Hymnus, za soli, zbor in velik orkester (Brno), Kantata za zbor in orkester (Brno), Madrigal (Maribor), ter manjše instrumentalne skladbe, zbori in pesni. Strokovne ocene se nahajajo v listih: Nova doba 1920 št. 36, Marburger Zeitung 1920 št. 109, 57; 1914 št. 185, 1909 št. 142, Grazer Volksblatt 1914 št. 628. Untersteier. Volkszeitung 1912 št. 32 in v Brnskih listih.

Trop Franc. Rojen l. 1871 v Ormožu. Leta 1902 je bil na cerkveno-glasbeni akademiji v Frieburgu (v Švici). Od l. 1901 do 1913 stolni kapelnik in vodja Cecilijskega pevskega zbora. Priredil je nadaljevalne tečaje za organiste ter sodeloval pri poučnih tečajih v Gorici, v Ljubljani in na Trsatu. V priznanje njegovih zaslug ga je imenovallo Cecilijsko društvo l. 1913 za častnega člana. Od tega leta naprej deluje kot župnik pri Sv. Marjeti pri Rimskih toplicah.

Stegnar Feliks. Rojen l. 1842 na Brdu. Se udeještoval kot učitelj na rudniški šoli v Idriji (1863—1872) ter na moški kaznilnici v Ljubljani (1872 do 1897) vsestransko, tako na pedagoškem, šolsko-organizatorskem, društve-

nem in glasbenem polju. V Ljubljani je bil v stiku z Glasbeno Matico in s Cecilijinim društvom ter bil pevovodja društva »Slavec«. Kot učitelj v moški kaznilnici v Mariboru (1897—1908) se je istotako uveljavljal na različnih panogah narodno-kulturnega življenja. Vodil je često čitalniški zbor ter zbor društva Maribor pri veselicah in zabavnih večerih, ter bil odbornik in izvršujoč ud Glasbenega društva ter Cecilijinega društva. Mnogo zaslug si je pridobil za muzej Zgodovinskega društva ter za Dramatično društvo. Zadnjemu društvu je bil opora v režijskih in muzikalnih zadevah ter v letih 1909—1914 predsednik in častni član. Istotako vsestransko je bilo literarno delovanje Stegnarjevo. Sodeloval je pri učiteljskih, mladinskih in drugih listih, objavljala spise didaktiške vsebine, sestavljal učila in izdal l. 1878 ljudskošolsko pesemsko zbirko »Šopek mičnih napevov za šolo in dom« (R. Milic, Ljubljana). Zložil je še sledeče moške in mešane zборе: Pevska radost, Slavec in pevec, Oblakom, Nagrobnica, Plemstvo, Naš mešan zbor, Dneva nam pripelji žar. Razen tega še priložnostne skladbe in pevske vloge za igre. V šolskem letu 1897—1898 je tudi poučeval petje in orgljanje na učiteljišču. Za svoje zasluge je bil odlikovan s papežkim redom Pro Ecclesia ter z zlatim zaslužnim križcem. Umrl je, neumorno delaven do zadnjih dni, leta 1915.

Trafenik Jožef. Rojen l. 1871 v Št. Florijanu pod Bočem. Od l. 1913 stolni kapelnik, zborovodja Cecilijinega društva ter organist stolne cerkve.

Družovič Hinko. Rojen l. 1873 v Št. Juriju ob Pesnici. L. 1898 do 1899 čitalniški pevovodja v Ptuj, 1899—1902 na konzervatoriju v Gradcu, 1904 glasbeni učitelj in 1917 profesor glasbe na mariborskem moškem učeljišču. Učitelj petja na gimnaziji (1905—1918). Zadnji čitalniški pevovodja v letih 1909—1914.

10. Završetek

Mariborski muzikalni pokret je prehodil od svojega početka (1858) pa tja do nastopa svetovne vojne, torej v dobi več nego pol stoletja, rekel bi, vse razvojne stopnje, katere opazujemo tudi v razvoju glasbene umetnosti sploh. Razvijalo se je vse naravnim potom, pod vplivom podanih okoliščin. V dobi prvega ustavnega življenja je bilo petje nekak izraz vseobčega razpoloženja, torej v službi oživljanja narodnostne ideje. V hipu, ko so nastopale narodnostne borbe in je bila pozornost rodoljubov usmerjena na politično stran, je moralo stopiti petje v ozadje. Prišla je doba splošnega družabnega in pevskega mrtvila (1870—1880). Ko je čas dopuščal, da se je začelo razvijati družabno življenje, je stopilo petje zopet v prenovljeni obliki na dan. Razvijalo se je odslej iz družabnega faktorja v umetniško smer in v tem oziru najdemo v Mariboru zastopano malodane vso sodobno slovensko literaturo in v instrumentalni glasbi zopet vse oblike, od enostavnega diletantskega ansambla pa do komorne glasbe in velikega simfon. orkestra. V celotnem muzikalnem udejstvovanju se opaža torej neko nevzdržno hotenje in v celem ustroju zopet neka notra-

nja organizatoriška sila, ki je takorekoč vzrastla iz podanih lokalnih okoliščin. Vse muzikalično življenje je zadobilo s tem nekak značilni domači kolorit, vsled česar ugotovimo že lahko danes, da je povojna doba v svojem novem ustvarjanju le tam ubrala najuspešnejšo pot, kjer se je držala podanih smernic in kjer je započeto pot kratkomalo nadaljevala.

In ta zanimiv in samobiten del slovenske glasbene zgodovine poklicati v spomin, je bil namen tega spisa.

Literatura in viri:

- Zapisne knjige Slovanske čitalnice (od l. 1884 naprej).
 Zapisne knjige Slovenskega pevskega društva v Ptuj.
 Zapisna knjiga Bralnega in pevskega društva Maribor.
 Zapisne knjige Cecilijinega društva.
 Slovenski Gospodar (1882—1907), Straža (1908—1914), Südsteirische Post in Südsteirische Presse (od 1881 naprej).
 Cerkevni Glasbenik (Organ Cecilijinega društva v Ljubljani, 1887—1914).
 Novi Akordi (Glasbeno-književna priloga).
 Diecezanska kronika v Personalstand des Bistums Lavant (1898 do 1916).
 Marburger Zeitung, razni letniki.

Zemljevid arheoloških najdišč v Sloveniji.

Dr. Balduin S a r i a, Beograd.

Iz oklica, ki je tiskan na drugem mestu, je razvidno, da namerava »Unio academica«, mednarodna zveza akademij znanosti v Bruslju, izdati zemljevid arheoloških najdišč po vsem antičnem svetu. Tega zemljevida ne bo izdala ena sama akademija ali pa kakšna posamezna država, kakor je svoj čas n. pr. berlinska akademija izdala ogromno zbirko grških in latinskih napisov (Corpus Inscriptionum) ali pa lat. slovar (Thesaurus linguae Latinae), temveč izvršitev tega prevažnega zemljevida se je naročila posameznim v Uniji zastopanim državam za njih ozemlje. Tudi obe akademiji kraljevine SHS, Akademija nauka v Beogradu in Jugoslavenska Akademija v Zagrebu, sta včlanjeni in tako je prvoimenovana akademija v Beogradu prevzela izdelavo zemljevida za Jugoslavijo. Najprej izidejo zemljevidni listi onih pokrajin, kjer je doslej relativno največ gradiva nabranega, namreč Solin z okolico in severna Slovenija s Ptujem kot središčem.

V omenjenem oklicu smo se obrnili do širših krogov, da nas pri delu podpirajo s poročanjem o najdiščih in najdeninah. V naslednjem hočemo nekoliko pojasniti cilj in namen takega zemljevida in z nekaterimi zgledi osvetliti do-

sedanje delo. Tu bo treba nekoliko globlje poseči in pokazati vsaj glavne smernice, kako v novejšem času raziskujejo pred- in zgodnjezgodovinsko dobo.

Kdor hodi danes po naših muzejih, dobi mnogokje vtis, kakor da so že zdaj ali vsaj do nedavna to za pravo zbirke posebnih paradnih predmetov, da se lahko muzej ž njimi postavlja. Zato so skupaj spadajoče najdenine, posebno iz grobov po navadi razkosane in posamezni komadi urejeni po obliki ali po snovi. Od srede preteklega stoletja so začeli vsaj predzgodovinske najdenine urejati po onih znanih treh dobah (kamenena, brončena in železna), vendar se niso brigali za okolščine, v katerih so se starine našle. G. Wolff je nekoč dovtipno ožigosal to vedo, češ, da je bolj *Altertümerforschung* ko *Altertumsforschung*. Upoštevanje treh razvojnih dob pa vendar pomeni prvi poskus, starine po njih lastnih znakih kronološko urediti. Utemeljitelj predzgodovinske kronologije, uspešni raziskovalec razvoja posameznega orožja, orodja in okrasja, početnik takozvane tipološko-kronološke metode pri prazgodovinskem izsledovanju je bil nedavno umrl švedski prahistorik Oskar Montelius, ki nam je v obeh svojih osnovnih delih: »La civilisation primitive en Italie depuis l' introduction des métaux«, Stockholm 1895 in 1904 sqq. in »Die vorklassische Chronologie Italiens«, Stockholm 1912 pokazal metodo, ki je danes postala skupna last znanosti. Izhajajoč iz Almgrenovih raziskovanj o fibuli je nemška veda izdelala na podlagi tipološko-kronološke metode postopek, čigar cilj je dognati, kod so bili posamezni tipi razširjeni.

Res da je kulturna zgodovina baš z uporabo te nove metode mogla napredovati za ogromen korak, vendar takšno, rekli bi, samo antikvarično pojmovanje vede, ki sledeč edino mednarodno-prirodoslovni smeri, ne gleda pravi nič na narode, ki so vendar nosilci posameznih kulturnih vrednot. — Tako pojmovano starinoslovje, pravimo, ne more in ne sme biti končni smoter pokrajinske arheologije. Lahko je pač sredstvo v dosego smotra, toda nikdar samo zase smoter. Prava veda mora posamezne kulturne pomnike spraviti v zvezo z nosilci takratne kulture, postati mora zgodovina v pravem pomenu besede. In tako so na podlagi tipološko-kronološke metode v zadnjih treh desetletjih nemški učenjaki izgradili novo metodo, ki nam omogoča, da porabimo predzgodovinske starine za rešitev zadnjih in najtežjih vprašanj.

Pred vsemi so trije možje, ki so kot končni cilj najstarejši domači zgodovini postavili naselitveno zgodovino oz. arheologijo (*Besiedlungsgeschichte* oder *Besiedlungarchäologie*) in izpopolnili tozadevno metodo: K. Schuchhardt, K. Schumacher in G. Kossina. Ta nova naselitveno-arheološka metoda obstoji bistveno v tem, da združuje rezultate jezikoslovno-historičnega raziskovanja z arheološkimi izsledki, in G. Kossina je v svojem leta 1895. objavljenem predavanju: »Die Herkunft der Germanen« prvi porabil novo metodo in programatično na njo pokazal, češ da se je lotil poskusa, domačo arheologijo spraviti v zvezo z zgodovino in mnogoštevilnim v našem stoletju iz domače grude izkopanim stari nam odvzeti takorekoč njihovo brezosebnost (*Subjektlosigkeit*). Ta nova me-

toda, ki so jo glasoviti učenjaki, kakor znani zgodovinar Eduard Meyer ali dunajski prahistorik M. Hoernes pobijali kot preuranjeno in še nedozorelo, si je končno priborila priznanje in šteje posebno med mlajšo generacijo izključne pristaše. Pomagala je tudi pri raziskovanju zemlje same. Kajti ko se je ugotovila tesna zveza med posameznimi naselitvenimi oblikami in predzgodovinskimi kulturnimi stopnjami ter med geografsko-topografično kakovostjo najdišč, lahko iz popolnoma drugih vidikov preiskujemo zemljo. Zato so tudi problemi, kako naj pri delu postopamo, danes drugačni kakor nekoč. Saj že tudi izkopavanje samo zahteva danes vse kaj drugega kakor še nedavno. Zato imajo pa tudi izkopine, ki so dozdevno neznatne in bi po prejšnjih nazorih morebiti niti ne zaslužile, da jih postavimo v muzej, če smo jih po omenjeni metodi ugrabili materi zemlji, mnogo višjo znanstveno vrednost, kakor premnogi več ali manj paradni predmeti, ki so stali drag denar in so prišli v muzej takrat, ko se je pač začelo zbirati »starine« brez ozira na to, odkod prihajajo. Težko je upati, da najdemo v naših krajih predmete izredne umetniške ali materialne vrednosti; dobro vemo, da imamo po navadi samo skromne stvari, ki pa imajo vendarle svoj pomen, če jih opazujemo v zvezi z materjo zemljo, kjer so bili najdeni.

Jasno je, da ta način raziskovanja domače grude ne sme ostati pri najdeninah iz predzgodovinske in rimske dobe. Tudi doba preseljevanja narodov, o kateri glede naših krajev literarni viri skoro popolnoma molčijo, sme od naselitveno-arheološke metode, ne bomo rekli preveč, vse pričakovati. Saj se bo dalo menda samo na ta način pojasniti, kedar in kako so Slovani zasedli to ozemlje, kako so se naseljevali bajuvarski kolonisti, pred vsem pa, kakšna je bila nadaljna usoda prejšnjih romanskih prebivalcev.

Dopsch je v svojem epohalnem delu: »Wirtschaftliche und soziale Grundlagen der europäischen Kulturentwicklung von Caesar bis Karl dem Großen« (I. zv. 2. izd., Dunaj 1923, II. zv. Dunaj 1920) ponovno poudaril kontinuiteto (nepretrganost) zgodnje srednjeveške in rimske kulture. Da velja to načelo dovršen del tudi za naše kraje in da torej med antično in srednjeveško kulturo ne zija noben tak prepad, bomo dokazali pozneje ob zgledu, ki smo ga dobili iz našega zemljevida. Zato je obžalovati, da od Unije nameravana arheološka karta ne bo več označevala srednjeveških najdišč. Marsikatera točka v kulturni kontinuiteti v naših deželah bi se dala morda pojasniti. Kakšen uspeh ima lahko naselitvena arheologija, nam dokazujejo premnoga dela berlinskih zastopnikov te struje. Razen obeh razprav o staroslovanski keramiki, kakor sem poročal v zadnjem letniku našega »Časopisa«, opozarjam še na inenitno delo Georg Krügerja »Die Siedlung der Altslaven in Norddeutschland.«

Kot najbližji in najvažnejši cilj naselitveno-arheološkega raziskovanja, obenem pa tudi kot izhodišče za nadaljnje delo moramo smatrati sestavo zemljevida arheoloških najdišč. Tak zemljevid s svojimi pojasnili bo tvoril podlago in oporo naselitveni in kulturni zgodovini, najboljše po načinu,

kakor je to pokazal K. Schumacher v svojem velikopoteznem delu: »Siedlungs- und Kulturgeschichte der Rheinlande«, Mainz 1921—1923. Temu poglavitnem pomenu, ki ga ima zemljevid, bi moral po mojem mnenju biti pridružen še drug namen. Na zemljevidu bi namreč ne smela biti označena samo tista mesta, kjer smo se z lopato dokopali do starin, torej več ali manj slučajna mesta, zemljevid naj marveč kaže tudi vse skoro brezštevilne sledove na zemeljski površini, sledove starodavnih naselbin, cest i. t. d., ki ginevajo vedno bolj in bolj pod plugom, ne da bi jih moglo znanstvo prej še zajeti. Sistematično preiskovanje vsakega kraja bo nedvomno prineslo še lepih rezultatov, toda to je delo, ki presega moči posameznika. Tukaj bi bilo treba organizirati neko krajevno službo, ki bi dovajala vse vesti o najdiščih kakor delovni centrali. V deželah, kjer imajo organizirane službe konzervatorjev zgodovinskih spomenikov, ne bo v tem oziru nobenih težav. Drugače pri nas. Res da smo v Sloveniji v primeri z drugimi pokrajinami naše države še precej na dobrem, ker imamo tozadeven deželni urad, toda manjka nam še tozadevnega zakona o čuvanju starin, da bi se pokrajinski konzervator mogel pri svojem delu nanj sklicevati. Zato se bo vse naše raziskovanje moglo opirati pač le na dobro voljo in prostovoljno sodelovanje posameznikov.

Kakšen torej bodi zemljevid arheoloških najdišč? Da res doseže svoj namen, je jasno, da njegova podlaga ne more biti samo kak zemljevid v glavnih obrisih z navedbo rek in krajev, kakršen je n. pr. P. Schlosserjev o najdiščih vzhodnega Pohorja, objavljen v »Deutsche Rundschau für Geographie«, XXXV. letnik, 12. zvezek.

Če hoče zemljevid, kakor smo zahtevali, podati posamezna najdišča v zvezi z morfologijo pokrajine, mora biti predvsem teren z vsemi podrobnostmi kartografično označen. In tu je pač najpripravnejša podlaga stara avstrijska špecijalka 1 : 75.000. In te smo se tudi mi poslužili, ko je bilo treba na mestu zunaj v terenu kaj označiti ali pa na podlagi objavljenih poročil. Seve je še vprašanje, ali pa bo špecijalka tudi tvorila podlago za končno redakcijo zemljevida, ali pa če ne bo bolje kazalo, porabiti karto generalko, ki ima večje merilo (1 : 200.000), posebno ker bi na špecijalki ostali premnogi, zlasti zelo gorati kraji, popolnoma prazni. Odločitev ne bo tako preprosta in bo padla šele tekom izvrševanja.

Za štiri zemljevidne liste s Poetovijem kot središčem pa se nedvomno priporoča vsled gostejše naseljenosti, da vzamemo špecijalko, samo bi morala biti bolj blede, da bi se posamezne označbe bolj videle. Nekateri pomembnejši kraji, n. pr. Poetovio, Celeja i. t. d. morajo dobiti podrobne (detajlne) karte s spremljajočim besedilom. Toliko zadostuj, kar se tiče kartografične podlage!

Označbe bi morale z ozirom na razne kulturne periode biti napravljene v raznih barvah. V splošnem se bomo pri predzgodovinskih najdeninah smeli držati onih treh dob, h katerim pride kot četrta rimska doba. Da bi posamezne neolitske kulture še nadalje razločevali po načelu, da se ostro omejena kul-

turna ozemlja krijejo s popolnoma določenimi narodi ali plemeni, to pri nas za sedaj ne prihaja v poštev. Znanje o tukajšnjem neolitiku je še premajhno. Pač pa bo po mojem mnenju treba v eni točki iti preko onega trodobnega sistema, in sicer v železni dobi. Halštatska in laténska perioda, torej starejša in mlajša železna doba, dobiva v naših krajih vedno bolj plastične oblike, v kolikor se tiče paleoetnologije. Sprememba kulture je prinesla tu obenem spremembo prebivalstva ali vsaj novo gornjo plast z naselitvijo novega naroda. Ilirski Panonci so se morali umakniti Keltom. Ta za naše kraje tako važna sprememba mora dobiti svoj izraz tudi na zemljevidu. Važnejša je kakor morebitno razlikovanje med mlajšo kameneno in brončeno dobo. Zato sem vzel sledeče barve:

kamenena doba: rumeno,
 bronasta in halštatska doba: zeleno,
 laténska doba: modro,
 rimska doba: rdeče.

Marsikateri novi spoznatki o etnografskih razmerah v predzgodovinskih časih se bodo dobili iz takega zemljevida, samo da imamo enkrat izdelan ves bivši spodnještajerski del. Tako se bo dala določiti meja med Panonci in Kelti, oz. močnejša ali slabejša plast ilirskega življa med Kelti, seve pod pogojem, da prinese ponovno preiskovanje zemlje še nadaljnjih rezultatov. Kajti da je bil panonski jezik različen od keltskega, za to imamo zadosten dokaz v Tacitevem spisu *Germania* c. 43. Pa tudi za točnejšo razmejitev rimskih provinc *Noricum* in *Pannonia* ne bo ločitev posameznih predzgodovinskih kultur brez pomena, kajti meje rimskih provinc so se vsaj prvotno prav gotovo ozirale na etnografske razmere. Ko so Rimljani zasedli *Regnum Noricum*, ki se je gotovo raztezalo samo tako daleč, koder je keltska plast prevladovala, so pustili stare razmere in meje nedotaknjene. Res da so to šele problemi in objektivni znanstvenik mora biti pri vsem problematičnem oprezen. Toda če hočemo priti preko našega današnjega znanja, se moramo vendar približati tudi tem problemom. Če hočemo pri svojih izkopinah samo to najti, kar se je spoznalo že na drugih najdiščih, bomo pač le redko našli kaj res novega in pičel bo dobiček, ki ga odnese zgodovinska veda.

V naslednjem bi rad na nekaterih zgledih iz zemljevidnega lista, ki ga imam baš v delu, pokazal, kako se nam ob zemljevidu vsiljujejo nova vprašanja, ki utegnejo naša raziskovanja navrniti v popolnoma določeno smer. Pred vsem neolitsko naselitev Ptujkega polja in njegovega obrobja. Iz zemljevida se nam pokaže na robu doline vzdolž terciarnega gričevja Slovenskih goric na eni in Haloz na drugi strani cela vrsta neolitskih najdišč. So to le posamezno najdene kamenite sekire, ne da bi mogli doslej odkriti še druge sem spadajoče kulturne ostanke: keramiko, grobove, sledove hiš. Zelo verjetno je, da so se pač našle črepinje i. t. d. Toda kdo bo shranjeval take ničvredne stvari! Vrgli so jih v stran. Na spodnjem Ptujkem polju niso razen na treh krajih (Sv. Mar-

jeta niže Ptuja, Formin, Oslušovci, kjer je mogoče Pesnica naplavila posamezno najdene starine) doslej našli nobenih kamenitih sekir. Iz tega bi se dalo sklepati, da smemo na robu doline, ki je bila v neolitski dobi še močvirna in še večkrat ko danes poplavljenjena, iskati naselbine na kolih (mostišča). Take stavbe so bile na ljubljanskem barju, tudi na Ogrskem, kjer je še malo preiskanega, v zadnjem času so se našle tudi ob spodnji Savi; zato je omenjena domneva prav verjetna. Navesti hočem, kaj pravi K. Schumacher v svoji knjigi: »Siedlungs- und Kulturgeschichte der Rheinlande«, I., stran 29: »Auch an und für sich möchte man die Urheimat der Pfahlbautendörfer eher in einem Ueberschwemmungsland suchen, wie etwa in jener großen Ebene am Donauknie, als an den Alpenseen und am Oberrhein. Von Ungarn aus läßt sich ihr frühes Auftreten im östlichen Oberitalien bis zum Varese-See am leichtesten erklären.« Ali so bile v naših krajih poleg stavb na kolih še tudi naselbine na suhem, to se dandanes niti kot domneva ne da trditi.

Tudi material, ki ga imamo v naših krajih iz brončene dobe, je premalenkosten, da bi se dalo o njej kaj več povedati. Bolje zastopana je pri nas halštatska doba. Za sedaj imamo pač samo še grobove. Naselbino, h kateri spada obsežno grobišče pri Hajdini, moramo šele najti. Da se to še ni posrečilo, ni pripisovati neugodnemu slučaju, pač pa dejstvu, da so Rimljani polagali za svoje stavbe tako globoke temelje, da so pri tem izginila prejšnja bivališča. Tudi na levem dravskem bregu je morala biti predrimska naselbina, na katero že kaže ime Poetovio, ki vendar ni rimsko. Če bomo pri izkopavanjih postopali s še večjo natančnostjo, utegnemo nemara vendar nekoč priti do vidnih rezultatov. Isto velja za najdenine iz laténske dobe v Skorbi.

Najbolj znana nam je seve, kar se Poetovia tiče, rimska doba. Toda tudi to naše znanje je omejeno le na ožje mestno ozemlje. Kar se nahaja izven mestnega območja, je zelo malo znano. Res da kaže zemljevid vrsto najdišč, ki so znanstvu še neznana in ki so nanizana ob rimskih cestah, toda naše znanje, kako je bila dolina naseljena, je še jako nepopolno. Znatno pa se utegne razširiti z natančnim proučevanjem rimskih gomil (tumuli), posebno v okolici Ormoža. Žalibog jih je večina že izravnanih, ne da bi poklicani veččaki dobili kakšne vesti o morebitnih najdeninah. Baš te bi mogle rešitev zgoraj omenjenega vprašanja o razmejitvi panonskih in keltskih plemen bistveno pospešiti.

Drugo, istotako važno vprašanje, ki bi ga mogel rešiti v prvi vrsti zopet le arheološki zemljevid, se tiče kontinuitete rimskih in zgodnj srednjeveških naselbin. Da je kontinuiteta vsaj za glavne naselbine nedvomna, smo že omenili. Za Poetovio je v tem oziru najboljši dokaz ne le, da se je ohranilo staro ime, temveč posebno še današnja stavbna zasnova. Važnost Ptuja je bila v starem kakor v sedanjem veku v tem, da leži ob najugodnejšem prehodu od desnega na levi breg. Če je temu tako, bi morali domnevati, da se da cesta,

ki se začenja pri dravskem mostu in drži skozi mesto proti vzhodu, tudi v osnovi celega mesta zasledovati, kakor je to n. pr. v Mariboru i drugih krajih. Ravno tega pa v Ptujju ne najdemo. Tujec, ki pride, recimo, čez dravski most v mesto, vidi najprej pred seboj fronto hiš in ne ve, ali naj pojde na levo ali desno. Današnji dravski most pohaja torej, in sicer tudi v najstarejšem svojem delu, očitno iz poznejše dobe, iz časov, ko je bilo mesto v glavnem že sezidano. Kdor pogleda načrt mesta Ptujja, kakršen je n. pr. v Ferd. Raispovi »Geschichte von Pettau«, bo kot glavno prometno žilo, okoli katere se ostalo mesto osredotočuje, spoznal Prešernovo ulico (Herrng.), Glavni trg, Krekovo ulico, Panonsko ulico (Ungarthorg.), Ormožko cesto. Ta črta v mestnem načrtu naravnost sili k domnevi, da je bila nekoč najvažnejša in ustvarila današnjo mestno sliko. Danes so razmere drugačne. Vzhodni del, Panonska ulica, je pač še danes važnega pomena za promet, zapadni del pa, začevši z Glavnim trgom, znatno zaostaja. Je to skoro mrtva prometna žila, razentega je na zapadni strani z dominikanskim samostanom nekako zamašena, se nadaljuje v loku okoli njega in se izgubi v Vičavi. Ta v mestnem načrtu tako markantna črta (proga) je dandanes prav podrejenega pomena. To ne more biti goli slučaj. Kje pač tiči vzrok? Razne posamezne najdenine pri novih zgradbah v Prešernovi ulici so pokazale, da je podlaga za današnjo Prešernovo ulico rimska cesta, ki so jo na obeh straneh spremljali grobovi in ki sledi poteku zgoraj imenovanih ulic proti vzhodu ter so jo zunanaj mesta pred leti res odkrili v hmeljišču drja. Sadnika. Najdba delov rimskega dravskega mosta je nadalje pokazala, da je bila ta cesta zvezana z mostom. Vidimo torej, da teče današnja Prešernova ulica tam, kjer je bila prvotno rimska cesta. Naselbina je torej vsaj deloma kljubovala viharjem ob preseljevanju narodov. Tudi rimski most čez Dravo je moral še v zgodnjem srednjem veku služiti prometu. Kako dolgo, tega ne vemo. Ko je bil okoli l. 1230 zgrajen dominikanski samostan, je bil most že gotovo davno propadel, kajti samostan se prav nič več ni oziral na to prometno progjo. Iz kakšnih razlogov so na to novi most zgradili nižje dol, sem v drugi zvezi namignil na koncu svojih »Arheoloških istraživanj u oblasti starog Poetovio«, Starinar, 1922, str. 192 in sledeče.

Iz takih razmišljanj smemo sklepati, da tudi za naše kraje ne velja oni izraziti laatus, kakor ga učijo pristaši takozvane katastrofne teorije, čeravno so se baš tod valile vojne ceste Germanov, Hunov in Avarov in pri tem naše kraje huje oškodovale kakor katerekoli druge. Kakor za Poetovio, se bo dal tudi za Celejo dognati nadaljnji obstoj, treba je samo, da imamo karto najdišč. Rezultati, ki jih na ta način dobimo, bodo zadobili splošnejši pomen in marsikako temno točko iz domače zgodnjersrednjeveške zgodovine pojasnili. Nadaljno zvezo starega in srednjega veka nam je pokazal VI. Levec v svojih »Pettauer Studien«, III., poglavje VII. pod »Nauernsendorf«, ko dokazuje, da se da stara rimska cesta iz Celeje v Poetovio še spoznati na gornjem ptujjskem polju v poznejši sestavi zemljišč. Taki stiki starega in novejšega časa se na-

hajajo bolj pogosto, ko smo vajeni misliti. Ljudsko sporočilo še ve, kakor je pokazal P. Schlosser v svojih »Bacherer Sagen«, o mnogih neznanih ostan-kih. Bilo bi zaslužno delo, ko bi kdo zbral take pripovedke na ptujskem polju. Marsikako jedro bi se našlo. Toda to ne spada k arheološkemu zemljevidu. Tudi stara imena zemljišč se za sedaj še ne bodo v zemljevidu označevala. Vendar je skrajni čas za njih zbiranje. Koliko imen, kakor gradišče, gradiš-njak i. p. kaže na stare naselbine, deloma seve tudi na srednjeveške branike! Nazivi »Na gomili« i. p. zopet kažejo na izravnane tumule.

Že ta kratki pregled dosedanjega dela in še odprtih vprašanj nas uči, ko-liko dela nas še čaka. Sodelovanje najširših krogov je tu nujna potreba, da doseže delo trajno vrednost. In to delo je nujno. Kajti sedanje življenjske za-hteve se ne ustavijo spoštljivo pred starimi pomniki. Edino, kar je možno, je, te častitljive starine natančno opisati, njih prejšnje opise, dokler je še mo-goče, ponovno pregledati, potem pa prepustiti usodi, kar se na noben način ne da dalje ohraniti.

Koliko se je v tem oziru že izgubilo, pokazati hočem končno na izpisih iz župnijske kronike Velike Nedelje, kjer je dekan Peter Dajnko točno zabilježil pomnike svojega okraja. Podajam torej znanstveni javnosti njegove zapiske o gomilah (tumuli) pri Ormožu, ki jih je svoj čas poslal odboru Zgodovinskega društva za Štajersko v Gradcu, ki jih pa ta ni objavil. Danes so vsi tam opi-sani tumuli izginili.

Dajnko najprej pripoveduje o mnogoštevilnih gomilah v okolici Radgone in Ljutomera, o negovskih čeladah i. t. d. Pri tem skuša v daljšem ekskurzu te starine razlagati kot slovanske. To je pač bil vzrok, da ni razprava zagledala belega dne. Na to začne opisovati »poganske gomile« (heidnische Grabhügel) svojega ožjega okrožja:

»In der Pfarre Großsonntag zwischen den drey Ortschaften Scharding, Vitschanetz und Lunaberg, in einem tiefen sehr schmalen Waldthale nächst ei-nem Gehwege und Quellenbächlein, sieht man auch einen etwas kleineren sof-chen Grabhügel. Diesen durchschnitt auch Herr Kaplan Franz Verbnjak anno 1830, fand aber darin nichts als Kohlen und Scherben eines Topfes.

Nahe an der Stadt Friedau ostnördlich in der Ortschaft Hardegg an der einstmaligen antoninisch-römischen Strasse, gibt es auch noch einige übrig gebliebene heidnische Grabhügel. Mehrere derselben wurden schon vor vielen Jahren abgegraben und niemand weiss uns anzugeben, ob in denselben etwas namhafteres als Kohlen und zerbrochene Tongeschirre vorgefunden worden seien.¹

¹ Največjo gomilo v tej skupini je odprl leta 1899. prof. Ferk in izročil najdene predmete ptujskemu muzeju.

Auch nordwestlich ausser Friedau an der einstmaligen antoninisch-römischen Strasse und Grundstück des jeweiligen Friedauer Stadtpfarrers sieht man noch drei solche Hügel. Die übrigen aber wurden schon in den Jahren 1822 bis 1837 durch den damaligen Stadtpfarrer Georg Wagner zur Herstellung eines Ackers planiert. Bei der Abgrabung derselben fand man teils Kohlen, teils zerbrochene Tongefässe, in einem auch eine länglichn grubartige (?) kleine Mauer, einige verrostete, noch erkennbare Kriegswaffen nebst eisernen Resten von Pferdezeug und eine Münze vom Kaiser Maximinus 235—238 n. Chr. Diese Stücke übergab der gedachte Stadtpfarrer dem Bezirkskommissär Herrn Wenzeslaus Kada in Friedau und Kada überschickte die erwähnte Münze nach Graz ins Joanneum.

Der schönste und grösste heidnische Grabhügel befindet sich aber in der westlichen friedauer Vorstadt nächst der jetzigen Strasse auf dem Grunde des dortigen bürgerlichen Lederermeisters Herrn Matthias Sainkowitsch.* Dieser Grabhügel ist der grösste in der ganzen Bezirkshauptmannschaft Luttenberg und dürfte den grössten derartigen Hügeln bey Sittich und Wirr in Krain vielleicht nicht weit nachstehen. An demselben befindet sich eine über tausend jährige breitästige noch vollkommen gesunde Eiche. Ob übrigens dieser Hügel das Grabmal der einstmaligen Ortsdynasten oder eines berühmten Kriegshelden sei, wird man vielleicht beim seinerzeitigen Durchgraben einige Kennzeichen auf finden können.

Končno naj objavim še notico Danjkovo o rimski cesti, ker poroča o dveh sedaj izgubljenih milliarikih.

»Untern Kulmberge verdient vorzüglich erwähnt zu werden die alte römische Strasse. Sie ist noch sehr kennbar, nimmt ihren Lauf von der Stadt Friedau über die Felder und schlängelt sich beim Kulmberg vorbei durch die Waldungen über den Murfluss in den Salader Comitatus des benachbarten Königreiches Ungarn. Es sind im Jahre 1880 an der erwähnten Römerstrasse auch zwei Steine römischer Milliarien vorgefunden worden. Allein da man die Schrift an denselben nicht entziffern konnte, legte man an dieselben keinen Wert und zerschlug sie zur Anschotterung der jetzigen dortigen benachbarten Strasse.«

Primož Lavrenčič in njegova cerkvena pesmarica.

(Iz predštudij za zgodovino slov. cerkvene pesmi.)

Fr. Kidrič, Ljubljana.

Lavrenčič je v evidenci v zvezi s pesmarico l. 1752. že izza Čopovih časov. Kar pa kroži o njegovi knjigi in o njem po slov. lit. zgodovini, v prvem slučaju ni mnogo več od naslova ali splošnih Čopovih opazk in ene Grafenauerjeve ugotovitve,

* Danes stoji tam vila Urh.

v drugem ne mnogo več nego to, kar je povedal o sebi pisatelj sam v pesmarici l. 1752., kjer pravi, da je „en pater Misionarius Segnerianski iz Tovarštva Jezusoviga“ in da se piše „Primus Laurenčič“. — Za moj članek so dali razen Lavrenčičeve pesmarice gradivo še: ljubljanska jez. drama „Ovinus“ iz l. 1725, ki prinaša razen imen igralcev tudi imena ljubljanskih gimnaz. odlikovancev v dobi od l. 1725—25. (lic.); graška bakalavreška disertacija „Epitome chronologica scriptorum ecclesiasticorum“ iz l. 1732 (lic.; prim. tudi Pohlin, Bibl.); tiskani „Catalogus personarum et officiorum provinciae Austriae soc. Jesu“ za 1753 (lic) in 1758 (muzej); jezuitsko gradivo (Sommervogel, Bibliothèque de la compagnie de Jésus, t. IV., str. 1564; se nahaja v univ. knjiž. v Zagrebu). Za zgodovino nemške cerkvene pesmi sem rabil: Bäumker, Das kath. deutsche Kirchenlied (v konzistoriju v Ljubljani).

Primož Lavrenčič je rojen 3. junija 1703 (Sommervogel) in sicer v Vrhpolju (Epitome: Oberfeldensis) pri Vipavi (Sommerv.). Študiral je pri jezuitih v Ljubljani gimnazijo menda od l. 1721.—26. (v Ovinusu je med odlikovanci 1723. v sintaksi, 1724. v poeziji, 1725. v retoriki) in odšel nato v Gradec, kjer je obiskoval predavanja na bogoslovni fakulteti, bil okoli l. 1732. ordiniran, postal že po ordinaciji 10. junija 1732 bakalavrej teologije (Epitome), 27. oktobra 1735 pa jezuit (Sommerv.). Pri jezuitih je opravljal v prvi vrsti službo pridigarja in misijonarja. Tako je bil proti koncu l. 1752. v celovškem kolegiju pridigar in slovenski misijonar (Catal. 1753: Conc. et Mission. Wind., hab. cur. Carc. Oper.), proti koncu l. 1757. jutranji pridigar in slovenski misijonar v rezidenci v Mariboru (Catal. 1758: Conc. Mat. Mission. Vind.), kjer je 10. avgusta 1758 umrl (Sommerv.).

Redu jezuitov na slovenskih tleh je služil v času, ko so vplivale na porast slovenskega cerkvenopesemskega repertoarja poleg starih inštitucij, h katerim je treba prištevati v prvi vrsti romarske in druge ljudske pobožnosti in pa navado petja v narodnem jeziku pred pridigo ali po njej, že tudi nova gesla. Katehetična pesem v narodnem jeziku, ki se je že prej rahlo oglašala (nemška pesmarica s katehetičnimi pesmimi se je natisnila n. pr. l. 1599. v Kölnu, 1605. v Mainzu, 1675. v „Echo“, 1696. v Paderbornu, 1721. v Würzburgu), je dobila nov pogon l. 1725. na koncilu v Rimu, kjer se je radi ugotovitve velikega neznanja v krščanskem nauku predpisalo, naj se pojejo katehetične pesmi v narodnem jeziku, katerim bodi vsebina znamenje križa, skrivnosti sv. Trojice in včlovečenja Kristusovega, apostolska vera, očenaš, angelsko češčenje, 10 božjih in 5 cerkvenih zapovedi, 7 sakramentov in akt pokore, med svečano veliko mašo, eventualno tudi pri drugi maši, takoj po pridigi. „Christatholisches Gesangbuch“, ki je izšel l. 1726. v Paderbornu ter prinesel med drugimi tudi katehetične pesmi v označenem zmislu, se izrečno poziva na rimski predpis; take pesmi se nahajajo tudi v Parhamerjevem katekizmu, ki je izšel prvič l. 1750. Misijonske pesmi, ki so jih izdajali jezuiti v raznih nemških krajih (l. 1717. v Heidelbergu, 1721. v Inomostu, 1725. v Mainzu, 1740. v Bambergu i. t. d.), so bile sploh plod pojačenega misijonarskega udejstvovanja jezuitov, ki ga je zvaloval s svojimi

velikimi uspehi italijanski jezuit Segneri († 1717). Obenem so se udomačevale tako zvane nemške maše, t. j. teksti, ki so se oslanjali po razporedu in vsebini na glavne dele maše; osnova tekstom za to liturgično cerkveno petje v narodnem jeziku, ki ni bilo v skladu s cerkvenimi predpisi, se nahaja že v münsterski pesmarici iz l. 1677., največ pa je pripomogel v tej dobi ojačenju omenjene izjeme paderbornski „Christcatholisches Gesangbuch“, ki se je natisnil prvič l. 1726.

Slovincem so prinesle prvi tiskani odmev teh novih gesel Steržinarjeve „Catholish Kershanlkiga Vuka Peiffme, Per Kershanskimo vuko, Boshyh potyh, per svétimu Missionu“, kjer je objavljena tudi prva slovenska peta maša. Ker se je natisnila pesmarica l. 1729. v Gradcu, jo je mogel tem hitreje Lavrenčič opaziti.

Za pritrtilen odgovor na vprašanje, ali ni bil Lavrenčič morebiti udeležen pri prirejanju 2. izdaje Megiserjevega slovarja, ki je izšla v Celovcu l. 1744. ter je prvi oficijalni dokaz, da so v celovškem jezuitskem kolegiju že začeli računati s potrebo, misliti v interesu ideje lastnega reda tudi na slovenska pomagala, mi manjka vsakršna gotovost. Verujem pa Lavrenčiču samemu, da je že l. 1748. zložil večino pesmi, ki jih je izdal 4 leta pozneje v Celovcu pri dedičih tiskarja Friderika Kleinmayrja: „Missionske catholish karshanske pejsme“. Ni mam tudi vzroka dvomiti o jezuitskem poročilu, da so Lavrenčičeve tudi „Mifionske Peleme inu Molitve“ (Sommerv.). O tej pesmarici sem že dokazal, da je tiskana v Ljubljani v času od l. 1757.—60. (Časopis za slov. jezik, knjiž. in zgod. III, 110—11). Nova ugotovitev avtorja nam kaže, da je knjiga izšla najbrž l. 1757. ali 1758., torej pri Ani Elizabeti vdovi po A. F. Reichardt. Razlike v pravopisu in jeziku obeh knjig so neznatne in morejo biti posledica Lavrenčičevega poznejšega globljega razmišljanja, ali pa tudi tujeročne ljubljanske korekture (n. pr.: tvoj nam.: toj).

Vseh Lavrenčičevih cerkvenopesemskih tekstov v obeh knjigah je 41 (tisti, ki imajo svoje note, so opremljeni z zvezdico).

Izmed teh jih je prevzel 16 iz Steržinarja: * *Častimo te, živi kruh angelski* (Pred Shegnam: 1752, 35; 1757, 1); * *Častito vsaki čas bodi* (Pred inu po pejmah: 1752, 35; 1757, 1); *Miserere, miserere, Bog se usmili čez mene* (Od pokore: 1757, 17); *Ne zapusti nas nikdar* (Po Shegnu: 1752, 35; 1757, 1); *O Bog, Gospod no oče* (Od zila inu konza tega Zhloveka: 1757, 25); *O Bog, jaz te ljubim* (Od Boshje lubesni: 1752, 110; 1757, 39; Pešem ali Sdihvajne Svetiga Franc. Xav.); *O Marija, polna gnade* (pruti Divizi Materi Marij: 1752, 82; 1757, 36); *O moj sveti angel varuh* (1757, 27); *O svet' Francisk Ksaverius* (1752, 84; 1757, 41); *Oko jokaj, srce spokaj, od velike žalosti, kaj more Jezus trpeti* (Od britke martre Jezusove: 1757, 20); *Poslušajte Kristijani* (Od te ferdamane Dufhe: 1757, 13); * *Prid' sveti duh s tvoj'mi darmi* (Od Svetiga Duha: 1752, 35; 1757, 1); * *Prid'te verni kristijani*

(Na ufe stuke Svete mafhe: 1757, 5); * *Ta noč (dan) nam sedaj noter gre* (od grevenge: 1752, 80); * *Tebe Boga mi hvalimo* (Te Deum laudamus: 1752, 78; 1757, 43); *Večni božji resnici* (Od S. Reshniga Telefa: 1757, 31).

Eden tekst dela vtis, da je prireditelj rabil ali vsaj poznal Klapšetov tekst: * *Kdor v nebesa hoče priti, ta prav ima verjeti* (od S. Catholshke Vjere: 1752, 102; prim. Synopsis catechetica 1743, 88).

Ostalih 25 tekstov je priredil Lavrenčič sam: *Ah vselej, vselej nesrečen* (od Jesizhnih grehou: 1752, 52); *Bog sveti Duh nas vse uči* (od Smerti: 1752, 62; 1757, 10); *Bog te ljubim* (Sdihvajne Svetiga Ignatia od Loyole, Pruti Bogu: 1757, 37); *Čas je že začel prihajat'* (Sa Slovu svetiga Missiona: 1757, 44); * *Dokler Bog je po vseh plateh* (od nezhište inu ipokorne Magdalene: 1752, 54); * *En angelski mladen'č 'zvoljen* (od Svetiga Aloysiufa: 1752, 98; 1757, 55); *Grešne duše Vaše djanje* (od pakla: 1752, 67; 1757, 12); * *K svet' mu misjonu tecite* (od Starhou inu mlajshou: 1752, 71; 1757, 3); *Kristijani, spregledujte ta krvavi križev pot* (od Krishouga Pota: 1757, 22); * *Moj človek, če priti želiš* (od nebeskiga Paradysha: 1752, 59; 1757, 19); *Moje dušice zvoljene* (sa prihodnu shjuleine: 1752, 76; 1757, 40); *O duša ranjena ležiš* (od vezh fort grehou: 1752, 17; 1757, 8); * *O prežlahtna moja duša* (od vrednoti zhloveske dushe: 1752, 62; 1757, 2); *O prežlahtni deviški stan* (od divilhtva: 1752, 105; 1757, 26); * *Oko jokaj, srce spokaj, od velike žalosti. Grešni ljudje . . .* (od pokure: 1752, 69); * *Prav zamerkaj ti človek moj* (od smertniga greha inu potrebne pokure: 1752, 44; 1757, 16); *Prid'te moji ljudje brumni* (Od S. Ifidorufa: 1752, 108; 1757, 29); * *Prid'te verni kristjani, Da pri sveti maši* (Od Svete Mafhe: 1752, 37; nov prevod istega teksta, ki ga je prevedel tudi Steržinar, čigar prevod je prevzel L. 1757); *Še več ljudje zastopite* (od najprejvsetje inu sadofti sadoftifturjanje: 1752, 48); *To je Jezusovo trpljenje* (od Jesufa inu Marije te sprave: 1752, 74); *Veruj ti moj pravi kristjan* (od fodbje: 1752, 65; 1757, 11); *Zamerkajte moje duše* (od zhište inu zgrevane spoudi: 1752, 46); *Zdaj se naprej Vam ponese* (od sakona inu karfta: 1752, 50).

Pesmarica iz l. 1752. ima napotke o napevih. Toliko melodij kolikor pesmi pa tudi v njej ni: 15 tekstov (med njimi pa tudi litanije) ima svoje melodije; pri 14 se pove, da se pojejo tudi one po tej ali drugi izmed omenjenih melodij; 2 teksta sta brez vsake oznake, kako se naj pojeta (.O Bog, jaz te ljubim", ki ima note v Steržinarju, in pesem o Izidorju: Prid'te moji ljudje brumni). Pesmarica iz l. 1757.-58. je sploh brez vsakršne opombe o melodijah. Izmed Steržinarjevih je prevzel Lavrenčič le 3 melodije (Prid' sveti Duh; Ta noč; Tebe Boga), vse druge so v zvezi s slovenskimi teksti prvič tiskane. Zdi se, da je imel izrečno namero, tudi v tem oziru izpopolniti Steržinarjevo knjigo.

Na narodno slovensko cerkveno pesem se tudi tam ni oziral, kjer bi bilo to mogoče. Tako je pesem „O veri“ (Kdor v nebesa hoče priti) priredil

rajši po Klapšetu, oziroma prevedel na novo, nego da bi bil upošteval stari slovenski dekalog v verzih, ki so ga že bili objavili protestanti in sprejeli tudi mnogi katoliki (Alasia 1607; Ev. 1715 in 1730; Tobijeve bukve 1733; Paglovčeva rokop. pesmarica; Ev. 1741). Duh časa je že tudi v cerkveni pesmi zahteval hladno razumnost ter odklanjal starejše tekste, iz katerih veje pogosto toplo čustvo, naivnopriskno pojmovanje in zmisel za drzno sliko. Razen tega se je čutil Lavrenčič seveda vezanega na posebni namen „misijske pesmarice“ in svoje predloge.

Kar velja o Steržinarju, velja o Lavrenčiču morebiti še v večji meri: verjetno je, da je melodije prepisal iz nemških pesmaric in vsaj večino tekstov posnel po nemških predlogah. Vprašanje moram pustiti odprto, dokler ne dobim prilike, primerjati slovenskih tekstov s starimi nemškimi pesmaricami, ki sem jih omenil v teku razprave (Bäumker je za take podrobne študije nezadosten, izmed ostalih nemških pesmaric te dobe pa mi je v Ljubljani na razpolago le graška izdaja Parhamerjevega katekizma iz l. 1756. Da je pa res treba raziskovati v tej smeri, dokazuje par poskusov: „Častimo te“, „Častitobodi“ in „Ne zapusti nas nikdar“ so posneti po nemški predlogi, ki jo imajo nemške pesmarice še mnogo pozneje; „Miserere“ je narejen po nemški pesmi, ki jo ima tudi graška izdaja Parhamerja.)

Lavrenčič ni niti verzifikator, še manj pesnik. V njegovi metriki, kjer mu je učitelj Steržinar (prim. Grafenauer, Čas 1916, 315), se ponavljajo vse slabosti učiteljeve (zlogi se sicer v glavnem štejejo, toda brez upoštevanja naglasa; v rimah te vedno zopet iznenadijo zanemarjenja naravnega naglasa, nadomeščanja z asonancami in aliteracijami in vsakojake druge nepopolnosti). Za poetičnost izraza, lepoto slike, uglajenost dikcije mu manjka vsak čut. Njegov literarni nivo je ostal isti, kakor je Steržinarjev, to se pravi, da je globoko pod sodobnim nivôjem slovenske cerkvene pesmi, kakor se nam kaže v rokopisni pesmarici Paglovčevi (glej moje poročilo v Časopisu za slov. jezik, knjiž. in zg. III, 125), „Treh duhovnih pejsmah“ iz l. 1748. (tudi tam 108), ali v narodnih cerkvenih pesmah slovenskega lekcijonarja. Vendar pa mu pritiče v zgodovini slovenske cerkvene pesmi častno mesto, ker je aktualnost vprašanja časovne potrebe novih tekstov v veliki meri pojačil.

Njegove prireditve tekstov so se ponatiskovale nad 20 let. Ko so namreč prirejali ljubljanski in celovski jezuitje slovensko izdajo Parhamerjevega katekizma, njegovih pesmi niso iznova prevajali, ampak se zatekli k starejšim tekstom, predvsem tudi Lavrenčičevim (Bog sveti Duh, En angelski mladen'č, Grešne duše, K svet' mu misjonu tecite, Kdor v nebesa, Moj človek, če priti želiš, O prežlahna moja duša, Prav zamer kaj, Prid'te moji ljudje brumni, Veruj ti moj pravi kristjan).

Drugače pa sta zapustili Lavrenčičevi pesmarici v slovenski cerkvenopisni literaturi malo sledov, Paglovec je tudi izdajo l. 1757.-8. še poznal.

ker si je iz nje prepisal (in jezikovno popravil) „Križev pot“ (Kristjani spregledujte). Tudi Repež kaže l. 1770. poznanje te pesmi, ko pravi k 1. pesmi: „Na visho, koker je Pefen, kir so Molitve sa Krishou pot v'bukvizah: O Christiani spregledujte“; vendar ni gotovo, da meri to na pesmarico iz l. 1757.-8. Redeskini je izdajo l. 1757.-8. poznal, ker je bil primerek, ki je danes v državni knjižnici v Ljubljani, njegova last.

V dobi terezijanskih slovenskih cerkvenih pesmaric so se pozabili tudi Lavrenčičevi teksti. (Lavrenčič je izdal 1728 v Gr. tudi „Mensis chronologicus“, ki je bil 1901 še v dež. muz. v Ljubljani, prim. Dežmanovo por. o Erbergovskem arhivu in Koblarjev Kat.)

Izvestja.

Krajevna imena v Ljutomerski okolici.

Slamnjak. Kresovčak.

1. **Slamnjak.** Slamnjak se v nemškem jeziku imenuje Kammersberg. Oboje ime je že marsikom delalo preglavico in je res zanimiva uganka, ki krije v sebi dobršen del zgodovinskega razvoja te občine. Dav. Trstenjak je izvajal slovensko ime od slame, bodisi da se je nekdanji lastnik imenoval Slamnjak, bodisi da je slama znamenje nerodovitnosti in bi torej slamnjak bil kraj, »kjer je malo kruha, pa veliko lakote.« Potem bi tudi nemško ime pomenilo isto (Kummer = moreča skrb, nadloga.)

Da pridemo do neke jasnosti, je treba pred vsem dobro ločiti med krajevnim imenom, lastnim čisto določenemu kraju, in imenom, ki je od tega kraja prešlo na celo politično občino. Slednje se je zgodilo po gosposki, ki je določevala upravne in davčne občine ter jim dajala imena. Za nas pride v poštev le prvo. Slovensko ime Slamnjak se zgodovinsko žalibog ne da nasledovati. Ljutomerske župne matrice iz 17. stoletja omenjajo »Kumersberg ali Szlamnyak«, pa zopet »Brefie ali Szlamniak.« Krajevno ime Brezje je dandanes v tej okolici čisto neznano. Svet je hribovit in vinograd pri vinogradu, vendar v davčni občini Slamnjak šume in pašniki znatno nadkriljujejo vinogradniške parcele (od obdačenega zemljišča je šum in pašnikov 33.53%, vinogradov le 26.82%). Celotne njive skoraj dosežajo vinogradniške parcele. To razmerje nam podaja vpogled v preteklost teh krajev. V starodavnih časih so te vinorodne griče pokrivala šume še v veliko večji meri. Ko so nemški graščaki dobili našo zemljo v last, so bolj in bolj širili vinograde, tudi ljudstvo se je množilo ter moralo gledati, da dobi iz zemlje svoj živež.

Z novimi obdelanimi parcelami in njih lastniki so se spreminjala, množila ali omejevala tudi krajevna imena ali spodrivala starejša; kjer je n. pr. prej cel hrib imel le eno ime, so posamezni vrhovi dobili posebna imena. Tako je tudi umevno, da je izginilo med vinogradi staro ime Brezje.

Prvotno se **Slamnjak** in **Kummersberg** nista nanašala na eno in isto zemljepisno enoto, še dandanes domače ljudstvo pač pozna veliko in malo »Kummersko grabo«, ne pa Kumerskega brega, ki se imenuje le **Slamnjak**. Izvajanje tega imena od slame ni verjetno. Ime je gotovo zelo staro; če bi se bil prvi lastnik imenoval **Slamnjak**, bi to ime bilo nastalo zopet le po kraju ali opravihi, taka imena so se pa razvila precej pozno in v zgod. virih zastoj iščemo takega lastnika-zadruharja ali feudalca. Da bi se bila slama vzela kot znamenje revščine in tako dala kraju ime, je prazna in fantastična trditev. Na strmem hribu v onih starodavnih časih ni bilo toliko slamine, da bi hrib po njej dobil ime. In kjer raste toliko slame, da kraj dobi po njej ime, tam v navadnih letinah zraste tudi kaj kruha. Veliko verjetnejše je torej, da **Slamnjak** prihaja od besede **slom** — **sleme**. Krajevna imena od besede **slom** imamo na Spod. Štajerskem štiri, od besede **sleme** pa osem. Sprememba **Slomnjak** v **Slamnjak** ni nič čudnega. **Slom** pri Šmarju se l. 1400 imenuje **Salman**, pri Ponikvi okoli l. 1500 **Selmon**, **Slom** pri Celju okoli l. 1500 **Slaun**, **Slomi** v ptujskem okraju 1492 **Schlam**, okoli l. 1495 pa **Slam**. Znano je, da se v gornji ljutomerski okolici še dandanes dolgi in naglašen a izgovarja kot o, ljudje pravijo tam še dandanes **Slomnjak**, mesto **Slamnjak**, **Bobinci**, mesto **Babinci**. Vendar inteligentni krogi so opazili, da je tak zategnjen o zapravo glas a, zato se v matrikah in drugih starih pismih piše a ne o. Ker je beseda **slom** sčasoma prišla iz rabe, dandanes okoli Ljutomera poznajo pač **sleme** ne pa **slom**, zato se je ta o v **Slomnjaku** smatral kot napačno izgovorjen a, mislilo se je na bolj znano **slamo** kakor na zastareli **slom**. Ob času velikih pomorov in napredujoče urbarizacije so se semkaj naselili ljudje iz drugih krajev, ki so v opreki z bližnjimi sosedi izgovarjali dolgi a kot čisti a ter so temu primerno spremenili **Slomnjak** v **Slamnjak**, ko se je prvotni pomen **sloma** že zbrisal.

Za nemški **Kummersberg** so znane naslednje historične oblike: L. 1333 **perg** ze **Guemiren** ze **Luetenberch**, 1399 **der Gremarerperg**, 1405 **Guemern**, 1461 **Guemrarerperg**, 1467 **der Gawmbranberig** ze **Lutenberg**, 1468 **Gamrerperg**, 1474 **Gommererperg**, ok. 1480 **Gumerperg**, 1496 **der Guemraer** (**Zahn**, OB). Iz dčbla **Gum-**, **Guem-**, **Grem-**, **Gamr-**, **Gomm-** se ne da izvajati nobena nemška beseda. **Kummer**, ki je najbližji sedanjí obliki, se v stvnm. imenuje **cumber**. Nemumljivo je, zakaj bi se bil b dosledno izgubil v vseh naštetih oblikah. Ravno ta nedoslednost v starih oblikah je znak, da si Nmec ni bil na jasnem glede pomena in je torej vzel besedo od Slovencev po svojem sluhu ter jo potvoril. **Dolina** ob vzhodu **Slamnjaka** je precej močvirnata, vsled česar je tu veliko **komarjev** in je torej lahko umljivo, da so ta dol imenovali **Komarska graba**. Nmec pa je po njej imenoval tudi breg: o v besedi **komar** zveni visoko skoraj kakor nenaglašeni samoglasnik u in se v ondotnem narečju rad spremeni v u (n. pr. kuča, mesto kočá), zato je ga je Nmec slišal kot u in napravil svoj gum. Slovenski k se v nemških ustih večkrat zamenja z g, tako je n. pr. nastalo iz **Konjic** **Gonobiz**, v 12. stol. **Gumiwiz** in **Gunewiz**. Po historičnem pravopisu bi bilo torej pisati **Komarska graba**, po ljutomerskem narečju in na-

glasu se izgovarja Kúmerska graba. V starih časih so razločevali Malo in Veliko Kumersko grabo, slednja se vleče ob zahodnem vznožju Kresovščaka.

2. **K r e s o v š č a k.** Ta davčna občina se je v uradni avstrijski statistiki imenovala v nemškem jeziku Grüsserschak, slovenski pa Greserščak, med ljudstvom pa se sliši tudi Grizovčak. Končnica -šak pri nemškem imenu nam kaže, da imamo tu opraviti s potvorjenim prvotno slovenskim imenom. Dandanes nosi to ime le hrib, ki se kakor jeziček vleče od hribovja »Mrzlo polje« v vzhodni smeri med Malo in Veliko Komarsko grabo, meja obeh davčnih občin pa se vleče prav po klancu, ki gre po vrhu Kresovščaka, tako da polovica tega hriba spada pod davčno občino Slamnjak. Razen »Mrzlega polja« in Velike Komarske grabe so še v davčni občini Kresovščak ti kraji: Pekel (ob vznožju Kresovščaka), Železne dveri, Mali in Veliki Cuber, Abtov zid, dostaviti bi še bil Lambergov breg, nižji in krajši breg, ki se nalik jeziku spušča z Mrzlega polja ter loči Kresovščak od Velike Kumerske grabe. Imena Železne dveri, Cuber, Abtov zid, Lambergov breg so očitvidno pozneje nastala imena posameznih vinogradnih okolišev ter so izpodrinila starejše ime, ki je bilo najbrž skupno vsem tem vrhovom. Ime »Železne dveri« je nastalo, ker so na kleti stavb. parcele št. 41 starinska, z nepravilnimi železnimi ploščami obita vrata, s ploščevino obita vrata so tudi na kleti Abtovega zida in se zato tudi ta kraj deloma imenuje »Železne dveri«. Cuber se očitvidno imenuje po nekdanjem posestniku, enako Lambergov breg, Abtov zid pa po zidanci* admontskega samostana. Pod Abtovim zidom se nahaja mala zareza, imenovana Vučji dol in »Židovsko bukovje«, v katerem se nahaja pet velikih in mnogo manjših gomil, katere je bivši ljutomerski kapelan Fr. Vrbnjak nekdanj razkopal. Najdeni predmeti so bili shranjeni v cerkvenem stolpu, od koder jih je nekdo pometal v stran in vničil. Vsled tega ni mogoče določiti, iz katere dobe so te gomile, so li staroslovenske ali še starejše. Vsekakor so pa te gomile znak, da je ta kraj bil precej obljuden v pradavni dobi, veliko prej, ko so admontci dobili tukaj posestva. Zato so gotovo vsi ti vrhovi imeli nekdanj skupno ime, katero so potem nadomestila poznejša imena manjših posestnih skupin. V imenu Grüsserschak tiči torej brezdvomno slovenska korenika in najnaravnejše je misliti na koreniko k r e s, ki so ga stari Slovenci kurili na teh vrhovih in se je torej ime Kresovčak raztezalo na vse hribne panoge, ki so dandanes v davčni občini Kresovčak, pa imajo imena pozneje došlih feudalnih gospodarjev in njih naprav.

F. Kovačič.

* Enonadstropno poslopje, ki ima spodaj stanovanje za viničarja, 2 stiskalnici in veliko klet, v nadstropju pa 6 gosposkih sob in kapelo.

Dr. R. Razlag Dragotinu Rudežu.

Štiri pisma.¹

1.

Blagorodni gospod!

Oprostite, da vas z neko prošnjo nadlegujem. Jaz sem namreč zvedel, da je blizo vas posestvo nekega g. Springerja² na prodaj, ter da stavi ceno okoli 7000 fr., potem da bi se z umnim gospodarstvom ta reč lahko na višjo stopnjo spravila, ker je nek dovolj prostora za razvoj. Prosim vas lepo, pišite mi o tej reči in če se vam dozdeva, da bi kazalo to posestvo kupiti, izvolite g. Springerju naznaniti, da bi jaz te dni prišel ogledovat njegovega posestva. Naj več časa, se ve, bi imel v nedeljo, če vam bode mogoče mi še to naznaniti. Se ve, da bi jaz šel tudi čez 7.000 fr., če je reč vredna in posebno če ni na poslopih veliko popravljati ali pa celo na novo staviti.

Z vami bi še jaz posebno rad se sošel, ker bi mi po moji misli morali v Št. Jerneju osnovati brez vsega odlašanja gospodarsko podružnico, kar bi se društvu že imelo o prihodnjem velikem zboru naznaniti. Mi moramo se vsemi močmi delati za to, da se zboljša materialno blagostanje, da se osnujejo gospodarske čitalnice skoro v vsaki fari, da se narod soznani sè slovensko inteligencijoi t. d.

Če poznate ceno Springerjevega posestva in če se vam dozdeva, da bi ta reč za me pripravna bila, ker sem v gospodarstvu izurjen, pošljite mi po posebnem poslu list prihodnjo nedeljo, tako da bi vsaj do polдне tukaj bil in jaz bi sè svojoj ženoj prišel popoldan že v nedeljo do vas.

Bodite zdrav in pridite enkrat k nam na Čatež, da poskusite našo kapljico, po nedeljah smo navadno tam in če zvemo, da pridete vi, nas bode tudi več prišlo.

Z Bogom! vaš udani služabnik

Ram-Brežce, 17./10. 1868.

D R a z l a g

2.

Blagorodni gospod!

Lepa vam hvala na vašem trudu zastran g. Švingerjevega posestva. Prihodnjo nedeljo ne morem priti zavoljo slabega vremena in ker je Sava silno narastla. Tudi bi rad poprej zvedel ceno in velikost omenjenega posestva, potem kakšna zemlja je pri vas. Le pri rodovitni zemlji se splačajo potroški in jaz bi najraje imel apnenec ali vsaj lapor. Prosim vas torej, pripravite prilično g. Švingerja, naj pove zadnjo ceno svojega zemljišča in naj mi pošlje popis svojega posestva, ter zemljoerne pole. Vas pa prav lepo prosim, povejte mi, če vam je ljubo mene za soseda dobiti, kakšno lego ima za-

¹ Iz Rudeževe ostaline na gradu Tolsti vrh pri Št. Jerneju na Dolenjskem. — Literatura o Dragotinu Rudežu: Dr. D. Lončar, Politično življenje Slovencev. 1921, 147.

² Prav: Švingerja, nekdanjega lastnika graščine Vrhovo pri Št. Jerneju.

devno posestvo, kakšno zemljo, kaj je s hostami in če je tam tudi kaj vinogradov? Se ve, da bi g. Švinger moral naznaniti tudi znesek vseh dolgov, posebno če vso vrednost posestva dosegajo ali pa celo presegaajo.

Ko zvem te reči, bi jaz prišel en dan k vam tako, da bi obedoval pri Št. Jerneju in bi ob eni že pri vas bil, ker vas na vrat na nos ne morem že o pol-dne nadlegovati.

Naj si bo, kar hoče v tej zadevi, bi jaz rad v kratkem prišel v Št. Jernej, da se pogovorimo zavoljo gospodarske podružnice za naš naj nižji kraj Dolenskega, ktera bi odseke imela v Kostanjevici, na Čatežu in Jesenicah in za ktero bi vi, častiti gospod, bili prvosednik, ker imate priložnost zdatno delati v gospodarskem oziru, da se pospeši materialno blagostanje in vendar enkrat bolj oživi tudi narodna delavnost. S tem bomo nekoliko zdramili tudi ljubljanske »prvake« in narod nam bode hvaležen za trud zadevajoč njegovo pravo omiko.

V ta namen skličiteznane dolenske rodoljube, kdaj hočete in tudi nas se bode več vdeležilo koristnih razgovorov, drugače se nam bode na Kranjskem po pravici očitalo, da spavamo kakor polhi v svoji¹ lastni masti. Na Čatežu smo že imeli šaljivi tabor z načrtom:

1. pič, pof, puf!

2. pretresovanje koliko in kakšnega vina se je letos pridelalo,

3. paperki,

4. žblunk, in bili smo prav dobre volje. Se ve, da se v šalo mešajo tudi resnobni predmeti in enako bi naj delale naše čitalnice in gospodarski shodi.

Presrečno pozdravljam vas, vaši milostivi gospej pa roko ljubim, če ravno še nimam časti, jo poznati.

Bodite zdrav!

Vaš vdani sluga

Brežce 24./10. 1868.

Dr Razlag

3.

Blagorodni gospod in prijatelj!

Dr Vošnjak pride, če bode vreme kolikčak ugodno, na velikonočni ponedeljek v Brežce¹, odtod pa že pred poldnevom pojdemo na Čatež. Prosim vas, če .am je mogoče, pridite tudi vi z nekterimi drugimi rodoljubi tisti dan, da se o dolenskem¹ taboru pomenimo.

Če pridete, se izvolite v Krški vasi peljati čez most na Čatež, kjer voz in konje pustite v Kodričevi krčmi poleg velike ceste. O ščipu so tudi noči svetle in tako še tisto večer lahko vsi domu pridete, če bi se vam mudilo.

Tudi o gospodarskih podružnicah bi se imeli posvetovati, ker bode treba nove osnove vsled novo zloženih občin.

¹ V naglici pisano: vsvoji.

¹ Predlog pisan skupaj s sledečo besedo.

Nadajate se, da nas bote gotovo počastili sè svojo nazočnostjo sem srčnim pozdravom
 Vaš zvesti prijatelj
 Brežce 25/3 1869. D R a z l a g

4.

Blagorodni gospod in prijatelj!

Ker je vloga za dovoljenje delniškega društva za narodno tiskarnico že dva tedna pri ministerstvu in smo v časnikih brali, da se prej hočejo neka načela vstanoviti za vsa enaka društva, vas prav lepo prosimo, izvolite sam ali po g. Cigaletu pozvedeti, kako ta reč stoji. Ako sploh te reči niso vstavljene za nekaj časa, bi se s priporočilom menda vendar ta reč da la pospešiti, po kateri že delničarji dostikrat poprašujejo. Če dobimo to dovoljenje, bomo koj po tem prosili tukaj za tiskarničino concessijo, črke in stroj naročili in bi meseca junija ali julija delovanje začeli. Slovstveno gibanje bo de vse živahneje, ko dobimo »Narod« in »Zoro« v središče.

Prosimo vas torej, izvolite nam v kratkem poročati, kaj ste zvedeli.

Presrčno vas pozdravlja vaš iskreni prijatelj

Ljubljana 26/2 1872.

D R a z l a g

[Na vnani strani se nahaja litra beležka s svinčnikom:] Šaršmit im Ministerium des Innern. Secktionsrath Weingartner, zwischen 2—3 Uhr.

Alojz Turk.

Nar. pesmi »Pegam in Lambergar« in »Lepa Vida«.

Po Glonarjem predgovoru k zadnjemu snopiču Slovenskih narodnih pesmi ni več pričakovati, da bi Slovenska Matica še nadaljevala to delo, vsaj ne v dosedanem obsegu in načinu. Tega je tem bolj škoda, ker je gradiva še silno mnogo nabranega, a se bo brez dvoma razteplo in razgubilo, vsaj pa ne uporabilo. Da bi bilo delo popolno, bi bilo treba dodati še k že izdanim skupinam one pesmi, ki so se zapisale po tem, ko je bil dotični oddelek že dotiskan, tako da bi imeli zbran ves zaklad, kolikor ga je zapisanega dotlej, ko se delo zaključi. Na to je mislil pač že prof. Štrekelj, kajti zbiral in urejeval je take pesmi kot »dodatek«.

Da bi izšle še razne manj važne varijante, na to pač ne misli danes nihče. Ne smemo pa pustiti v nemar vseh onih varijant, ki nam nudijo važna pojasnila ali ki so že v temeljih drugačna od že objavljenih. Tak slučaj je med dr. pri pesmih I. dela št. 13 do 17 in št. 73 do 75, ki obravnavajo motiv Pegama in Lambergarja in motiv Lepe Vide.

a) Pegam in Lambergar.

V Štrekljevi ostalini se nahaja 5 zapiskov, ki mu jih je poslal Fr. Stele. Da se ne izgube, jih objavljam:

I.

(Popraševal sem po pesmi »Pegam in Lambergar«, pa ničesar nisem mogel dobiti. Slednjič dobim nekega zelo starega moža iz Tunjic, ki pravi, da ve nekaj o teh junakih, pesmi pa tudi on ni nikoli slišal. Povedal mi je to-le:)

Izmed obeh junakov je Pegam bival v Begunjah, Lambergar pa v gradu na Zaprucih. (Zaprice so še dandanes grad nad kolodvorom v Kamniku). Lambergar je sklenil vojskovati se z njim. Predno gre, se poslovi od stare mamice. Ta mu pravi:

»Pegam je velik copernik, on ima tri glave; pa ti ne smeš biti po obeh krajnih, ampak le po srednji; le tako ga je mogoče premagati.

Ko pride Lambergar v Begunje, je Pegam ravno pri kosilu. Pegam ga povabi, naj prisede k mizi; Lambergar pa pravi: »Jaz se nisem prišel gostovat, ampak vojskovat.« — Takoj se udarita. Lambergar pomeri na srednjo glavo in mu jo srečno odseka. Kar v zraku jo vjame in odnese pred cesarja.

(Tudi v Kamniku je znana pesem, po kateri je Lambergar posestnik gradu Zaprice; zanimivo je, da se imenuje tudi neka njiva pri Kamniku »Lambergarca«. Na Perovem pri Kamniku ima neki človek domače ime Vombergar, kar očitno ni drugega kakor Lombergar = Lambergar.)

II.

(Iz L o k e p r i M e n g š u, pripovedoval Anton Rakef.)

Lambergar je bil graščak na Kamnu pri Cerkljah na Gorenjskem. Pegam je rekel cesarju:

»Kaj to pravim, cesarost,
de ga nimaš pod sebo,
de b' skusu se z menoj.«

Cesar:

»U kransk' dežel' je pa domá,
Lambrgar imé mo ja.*

Mati gleda z visoke léne pa zagleda »poba«, ki ga je cesar poslal po Lambergaria in pravi:

»Na klobuk' 'ma pavov' peró,
to prida n'č na bó.«
Lambrgar kona usedlá,
k' že sed'm let na sonc ni biv,
je sam' pšeničko jedu 'n rebulco piv.

Mati pravi:

»Pegam ima tri glavé,
meri ti le v préd'nga,
udr' pa ta sred'nga.«

Boj se je vršil na Dunaju. Pegam je vprašal:

»Ke se biva bova midva?
Al' na dvor' cesarjov'm?«

Lambergar:

»Ker se svine kolejo,
se junak na horijo.«

Pegam:

»Al' na dunejsk'm tržiš'?»

Lambergar:

»Ker se babe bijejo,
se junak' ne sprimejo.
Pejva v'n v ravno polé
kokr takinu boju gré.
Da naj vid'jo vs' ljudjé,
vsa gospoda dunejska.«

* ia = je.

Pru bart se vdarita,
 mazince si vkrvavita,
 drugikrat se vdarita,
 glave s' že sekata.
 Lambergar pa srečo 'ma,
 vdari kar ta sred'nga.

Na to je nataknil glavo na meč in jezdil v mesto, gospoda je šla pa za ujm. Cesar ga je hotel kar pri sebi obdržati, toda on je rekel, da je raje na Kranjskem pri kmetih.

III.

(Perovo pri Kamniku. Pripovedovalec je pesem slišal, a jo je pozabil.)

Njegova povest se loči od znane pesmi v tem-le:

1. Lambergar zahteva eno leto odloga, da se pripravi na boj. Ko krmi svojega žrebca z rmeno pšenico in ga napaja z rebuljico pol leta, je žrebec prišel »v vrtu samo pol ograje po vrhu«; ko pa je minulo leto, že okrog in okrog.

2. Ko sta prvokrat L. in P. zajezdila, sta se samo s sabljami zadela. Lambergar je tako visoko čez Pegama skočil, da ga oni ni mogel doseči. Ko sta drugikrat zajezdila, so pa že iskre od sabelj letele.

3. Domov je Lambergar lahko jezdil, ker sta ga toliko časa spremljali oni dve glavi Pegamovi.

IV.

(Žeje pri Komendi.)

Limbergan pa Pegan sta se pri Mostah (pri Komendi, kjer so se za francoskih časov vršili hudi boji med Francozi in Avstrijci) vojskovala. Limbergarju je mati doma rekla: »Na srednjo glavo meri.« (Pegan je imel tri glave.) Ko sta skupaj skočila, je L. tako naredil in ga je premagal. Srednja glava je bila namreč prava, oni dve pa pri-narejeni, fovš.

Limbergan pa Pegan sta bila kralja, ki sta se kar sama vojskovala, po tem je bilo pa konec vojske.

Žena, ki je to pravila, je pristavila: »Eden je bil najbolj gotovo Francoz, drugi pa naš.« O pesmi ni ničesar vedela. (Kako da je žena iz Žej spravila to povest v zvezo s Francozi, nam mogoče malo pojasni druga pripovedka, ki mi jo je pravil neki stari mož na Sléve m. Slévo je vas visoko v hribih pod goro Krvavec, ena najvišjih tu okoli. Mož je pravil o Pegamu sledeče:

Pegam in njegov hlapec sta šla na Križko planino (pri Krvavcu), ker so bili Francozje notri. Treba jima je bilo skočiti čez globoko skalno peč. Tako globoko, je dejal mož, kakor bi z najvišjega hriba doli k nam skočil. Pegam je dejal hlapcu, da ne sme nič reči: »Bog pomagaj!« Nato sta skočila globoko čez steno, pri čemer se je hlapec ubil. Pegam je pa vse Francoze posekal, le dva je pustil pri življenju in jima rekel: »Pojta, da hosta povedala, kaj smo za eni možje v ti Krivi dolini.«

V.

(Slovo nad Kamnikom.)

Vambergarju je mati dejala: »Pegam bo imel tri glave, ti pa se ne ahtej po pivi pa ne po krajni, le po srednji se ahtej.«

Vambergar je tako prišel po Dunaju, da so iz gornjih nadstropij šipe letele. Potem sta bila pa s Pegamom pri kosilu skupaj. Pegam je dejal:

»Men' se toja žena smil',
k'ku kmav udova bo.«

Vambergar se za to ni nič menil.

Drugi so mu rekli: »Tvoj konj je od daleč prišel, raje tu enega vzemi.« Šel jih je poskušat, pa katerega je za rep pocuknil, je precej na rit sedel. Potem je pa svojega potegnul, a ga ni premaknil z mesta.

Tedaj je Pegam vprašal: »Kje se pa bova?«

Vambergar je odgovoril:

»Pojva na ravnó poljé,
da bojo vid'li vsi l'djé.«

Ko sta prvokrat skupaj porinila, ni bilo nič. Drugič pa je Pegamu glava odletela.

Pesmi mož, ki je to pravil, ni nikoli slišal in tudi ne vé, da bi o tem sploh pesem bila. Dokaz pa, da se je morala tudi tod kedaj pesem peti, so gorenji verzi.

b) Lepa Vida.

Enako se nahaja v Štreklevi ostalini nar. pesem o Lepi Vidi, ki se značilno razlikuje od znane nam pesmi; zabeležil je pesem v Ihanu Anton Breznik, pela pa jo je Korezova Jera.

Mvada Vida je štrene prava
P'r kraj' murja na bel'mo pesk'.
P'r ke jn' ja p'rpuávava pisana barka,
Not'r ja biu čar'n zamur'c.
T'ko ja reku čar'n zamur'c:
»Kaj ja tjab', mvada Vida?
Kaj z' b'va gorš' ta parve leta!«
»Jast s'm biva uhká gorš' ta parve leta,
Dej pa imam h' duabn' dete,
K' noč mine, dan pothine
Pa h' duabn' dete na pomoukne.«
T'ko ja reku čar'n zamur'c:
»Pejd' le not'r, mvada Vida,
Jast pa 'mam takšn' korejnce.
D', k' boš ti dete skopava
Pa bo preci m'rnó postáv'.«
Šva ja not'r mvada Vida.
Napred'n se ja Vida guar skuaniva,
Ja že na sred' murja biva.
T'ko ja rekva mvada Vida:
»Kaj boš ti, dete, počév',
k' na boš matere imév'. —
Raj' č'm na sred' murja skočit'
Kok'r p'r tjab' se, čar'n zamur'c, vazit'.
Kokó boš se miu jokav',
k' na boš matere imev'.«
Vida ja pa svet' kriš stríva,
Na sred' murja ja not'r skočiva.

Nekaj o Levstiku kot kandidatu teologije.

Janez Valjavec,¹ ki je l. 1852 dovršil ljubljansko gimnazijo, pa pri maturi padel iz krščanskega nauka — po nagovarjanju njegovih tet, pri katerih je stanoval, ga je baje nalašč vrgel Globočnik, zato da bo moral iti v lemenat — se je po nasvetu Matije Valjavca jeseni istega leta vpisal na dunajsko tehniko; ker mu pa na Dunaju ni ugajalo, se je kmalu vrnil domov in drugo leto je bil že v semenišču v Ljubljani. Od tu je 28. julija 1854. — koncem šolskega leta — pisal Dragotinu Rudežu² v Ogrski Stari Grad daljše pismo, v katerem Levstikovega biografa posebej zanima osmi odstavek, ki se glasi:

»Levstika in Nováka³ bi bil pozdravil, pa — jih ni nikjer najti. Levstik jo je bil iz Ljubljane potegnil in je dolgo časa na svojim rojstnim kraji bil; mature se še dozda ni podstopil in mu bo toraj terdo šlo za njo, ker zmíraj več tírjajo od ljudí in bolj in bolj oistri proti nekterim postajajo. Novák jo je sicer delal, pa je ni naredil, zatoraj ker so mu že prej povedali da je v nekterih predmetih padel; je tudi še potem o pravim času odstopil. Pravijo, da bo v tehniko šel; gotoviga pa prav nič ne zvémo ker se semenišča močno boji in se še k nobenimu ni prikazal. Levstik pa pojde, kakor ti je že menda znano, k »ordnu nemških ritarjev« za duhovna v Beč. Kej čudno, ne vé, kako se bota kej gledala s teologijo; Bog mu daj srečo, iz serca mu vsiga dobriga želím! To si bral v »Novícach« de bodo njegove pesmi na svetlo prišle;⁴ marsikter si jih bo umislil ker so ljudjé neizrečeno radovedni in njegova s t v a r j e n j a! Glej, ljubi moj Dragutin, kakó si⁵ si bila z Levstikom prijatla in ní me enkrat obiskal; v šestih mescih ga le enkrat samkrat nisim vidil. In takó delajo tudi drugi naši prijatli; vender zavoljo tega mi serce ne vpadé in še vedno dobro mislim od njih, ker vé, kako ljudje na okoliščinah visijo — pa saj to nič ne dé!«

Alojz Turk.

Slomšek: Življenja srečen pot.

Molitvenik je izšel prvič l. 1837., in sicer s sledečim naslovom: »Shivljenja SREZHEN POT. Potrebni nauki, isgledi ino molitvize sa Mladenzhe. Spiali mladi duhovni, ino na fvetlo dal ANTON SLOMSHEK, Shpiritvál v' Zelovihki duhovnihnizi. Po dovoljenji vilhi duhovike ino deshelike goipofke. V' Zelovzi 1837. Natisnil ino na prodaj imá Janes Leon.« Razen tega beleži Simonič še pet nadaljnjih natisov (Slov. bibliografija 475/6; prim. tudi A. M. Slomškega Zbrane spise I., 235/6!) Ni pa doslej še nikjer omenjeno zanimivo dejstvo, da je že pri prvem natisu izšla knjiga pravzaprav v dveh izdajah; ena ima vso naslovno stran natisnjeno črno, druga pa besede »SREZHEN POT« in »sa Mladenzhe« r d e č e; razen tega je v prvi »V' Zelovzi 1837« natisnjeno z ležečimi, v drugi pa s pokončnimi črkami. A razlika je samo v naslovnem listu: ta se je očitvidno natisnil v dveh variantah. Vlepljen je posebe (skupno s sliko, predstavljajočo mladega Tobijo) in ni vštét v paginacijo.

Kakor že Simonič omenja, je knjigi pridjan slovenski zemljevid Evrope. To je tisti »slovenski zemle obraz od Evrope«, ki ga omenja Krempelj v »Dogodivšinah«, str. 253., in o katerem vprašuje dr. Ilešič v ČZN IV. (1907), 176.

¹ Fr. Levec: Matija Valjavec, Knezova knjižnica II. 1895. 183. — Glaser, Zgodovina slov. slovstva. III. 116.

² Literatura: Dr. D. Lončar, Politično življenje Slovencev. 1921. 147. — Pismo se nahaja na gradu Tolsti vrh pri Št. Jerneju.

³ To je po vsej priliki Josip Novak, o katerem glej: Levstikovi zbrani spisi I. 394. in Avgust Žigon, Donesek o razmerju med Janežičem in Levstikom. ČZN IV. (na več mestih.)

⁴ »Novice« 3. junija 1854, list 44, str. 175. (Po »Slovanu« 1916, 157).

⁵ Pomota: sva.

Vsekakor je bila misel, opremiti molitvenik z zemljevidom, originalna. Zdi se mi to nad vse značilno za Slomška, rojenega pedagoga: ko daje mladeničem »vademe-cum« na pot življenja, ne misli samo na njih dušne potrebe, ampak jim skuša obenem tudi širiti duševno obzorje. Priliko za to je našel pisatelj zlasti v tistem delu knjige, kjer opisuje — mladeničem v vzgled! — »dva ino pětdefét boshjih fvetnikov . . .« O raznih krajih in deželah, v katerih so ti svetniki živeli, pristavlja pod črto kratke pripombe zemlepisnega, narodopisnega in zgodovinskega značaja. Tako govori n. pr. pri životopisu sv. Alojzija o Italiji, o Rimu, o Lahih in o Evropi, pri sv. Boštjanu o Španiji in Ameriki, pri sv. Avguštinu o Afriki i. t. d. Posebno zanimive so pripombe k životopisu »slovenskih vučnikov« Cirila in Metoda. Tam govori o Nemcih (»fo terdni, dobro vuzženi ljudjé, katolshke pa tudi nekatolshke vere«), na to pa o Slovanih: »Slovenzi, alj Slov-jani, flavno veliko ljudftvo, fo bili she v' ftarih zhafih imeniten mogozhen naród. V' Evropi, v' Asiji ino nekoljko v' Ameriki, fo Slovenzi domá, ino ni ljudftva, ki bi (285) po tako fihrokim prebivalo; po pravici fe rezhe, de v' njih deshelah fonze k' boshji gnadi ne gre. Bliso 80 milijonov ljudjé she sdaj flovenje govori; in naj fe ravno nekateri teshko saftopijo, fe vender v' kratkim govoriti lehko privadjijo. Nar imenitnej flovenkih narodov fo Ruffi, ki imajo fvojíga zefarja; Poljzi, katerih nekoljko je rufovkimu, nekoljko eftraj-harfkimu zefarju, nekoljko prajsovfkimu kralju podloshnih; Pemzi alj Zehi; Moravzi, Hrovatje ino Slovaki na Vogerkim; Slavonzi, Dalmatinzi, Krajnzi, tretjina Korofhzov ino Shtajarzov, ki fo vfi eftrajfkimu zefarju pokorni; Serblji, Bofhnjaki, ino Bulgarij, ki fo pod Turkom, in Zhernogorzi fami fvoje vladije. — Slovenzi fo bili od nekadj dobriga ferza in dobre volje; pridni, pohlevni in sadovoljni ljudjé. Radi fo semljo dělali ino shivino redili, kakor she sdaj; pa tudi sa nauk fo dobre, prebrifane glave. Viak jih hvali, kdor njih prav posná. Slovenfka befeda je lepo sloshna, in gladko tezhe, ako fe gerdo ne savija, kakor po nekterih krajah. Torej mladénzh, ki te polhtena Slovenka rodila, tudi po flovenfko moliti vuzhila, fvoje matere fe ne framuj, ino ozheta hvalno fpoftituj vfe fvoje shive dni. Ne posabi, de je flava tvoje ime; za to pa tudi nofi fe, de bofh flave, zhafti in hvale vreden!« (286).

Tako piše Slomšek — v molitveniku! Nič bi ne moglo bolje označiti temeljne poteze njegovega značaja, vzgojne in narodno-vzgojne tendence njegovih del, nego take misli v taki zvezi. Zato se mi je zdelo umestno, da opozorim na to, zlasti, ker se doslej pri oceni Slomška kot pedagoga, kolikor mi je znano, »Življenja srečen pot« ni upošteval.

J. Glaser.

Rimski grobovi v Orešju pri Ptujju. Na posestvy g. Blažeka v Orešju so pri kopanju gramoza tik ob veliki cesti blizu kilometerske št. 2 zadeli na dva rimska grobova. Bila sta 0,60 m globoko ter sta bila napravljena iz tankih kamenitih plošč. V enem grobu je bil okostnjak odraslega človeka, najbrž brez kakih pridavkov. Mrlič je ležal na strešnih opekah (tegulae). V drugem grobu je bil pokopan otrok. Zraven njega so se našli pridavki: lončen krožnik preproste oblike, prevlečen z ostanki rdečega firneža in dva brončena novca cesarja Proba (276—282). Eden je bil slabše ohranjen in na reverzu napis VICTOR . . . , drugi je bil tipa Cohen² 248 z napisom FIDES(MILITVM). Grobova sta torej iz zadnje četrti 3. stoletja po Kr. Grobova sta važna za določitev, kako daleč so se raztezali obcestni grobovi na levi strani Drave od Vičave proti Vurbergu. V bližini so se pred leti našli skeletni grobovi brez predmetov na posestvy g. Kukovca (nekdaj Roškarja). Na vrtu stotnika Lešnika se nahaja rimski sarkofag. Bližje proti mestu je znano več grobišč. O smeri te ceste gl. F. Pischinger, Archäologische Studien auf dem Gebiete von Poetovio v »Blätter zur Geschichte und Heimatkunde der Alpenländer« II. (1911), str. 118 sl.

Dr. Balduin Saria.

Tibingar kot psovka. Kot dijak sem doma (v mariborski okolici) slišal, kako je oče mlademu razposajencu zaklical: »Tak si kot tibingar.« Po dolgih letih sem zadnjič

slučajno vprašal doma, kaj je to tibingar. Toda ne le da mi ni vedel razložiti, še spomnil se ni, da je kdaj to besedo rabil. Tako ginevajo starinski spomini. Kljub temu je zanimivo, da se je beseda toliko časa ohranila. V Slovenskih goricah se rabi v tem smislu »lüteran«, na Murskem polju pa »kalavin«.

Dr. A. D.

Latinska jefemiada iz ilirske dobe.

V arhivu društva Braća hrv. zmaja v Zagrebu se nahaja na posameznem listu z roko pisana latinska jeremiada iz časa francoskih vojn, v taki obliki, da tvorijo končne besede vsake druge vrstice celotni Pater noster.

Avtor ni znan; listek je podaril društvu dr. Bradaška l. 1923. Tudi datuma ni; domneva se, da je iz leta 1809—1813; najbolj verjetno se mi zdi l. 1809, ker kaže vsebina bolj razpoloženje pod vojaško okupacijo kakor v anektirani deželi.*

Listek mi je dal na razpolago g. odsj. savj. Em. Laszowski z opombo, da še ni objavljen. Naj sledi kot napol humorističen napol resen izraz razpoloženja na Hrvatskem proti Napoleonovim vojakom.

Lamentosum Pater Noster Rusticorum in Illyrio Contra Milites Imperatoris Galliae.

Miles quam primum Domum intrat,
 iraudulenta voce me salutat Pater
 Omnia, quae tu possides
 Domus pecunia et Equus est — Noster.
 Rusticus haec verba ruminat
 trepidusque Militem interrogat — Quies?
 O' qualis et quanta ista res
 Eritne nobis aliqua spes — in coelis
 Credisne Amice Chare Comes
 quod omnium horum Unus Miles — Sanctificetur
 Nec datur in Terra Populus
 qui tam blasphemaret perfidus — Nomentuum
 Nobis quoque Requiem, nec pacem dant
 Et quae possidemus, dicunt, et cogitant — adveniat
 Est cogitatio quoque Mala illis
 destruere si possent suis favillis — Regnum tuum
 Si occidere vel perdere velles illos
 audires nos dicere tuos Pupillos — fiat voluntas tua.
 Libera ergo nos Domine ab istis malis
 ut sit tibi ubique gloria aequalis — Sicut in Cölo
 Nescio ubi pro his locus paretur
 Cum pro illis nec ullus in Cölo detur Et in Terra.
 Omnia Bona capiunt
 Ab ore etiam rapiunt — Panem nostrum quotidianum
 Pingvia Cibaria*, Carnesque Amant
 Vinum, Caerevisiam Rustice Clamant da nobis hodie
 O' Regina si tibi hunc per Annum

* Primerjaj J. Žnideršič, Litanije Napoleonove (»Lj. Zvon« 1884, 368—370) in J. Kunšič, Očenaš za Francoze (Izvestja Muz. dr. za Kr. 1897, 131/132). Slovenske litanije in nemški očenaš, oboje izraža isto razpoloženje kakor lat. Pater noster. Nemški in lat. očenaš imata tud vsebinsko podobne vrstice, v drugih pa se razlikujeta.

Non dabitur Aurum Argentum et stannum . . . et dimitte nobis
 Cum aliunde sufficienter praemamur,
 et ad solvendum incessantes inducamur Debita nostra
 Milites, ut nos in pace vivamus nolunt.
 Sed apud uxores nostras absolute dormire volunt Sicut et Nos
 quamvis hoc nos oculis spectemur
 pauperculi tamen dicere debemus — — dimittimus
 Demon rapiat hospites tales
 qui sunt omni modo, et sorte aequales Debitoribus nostris
 Vigiliis si negligunt et loco carum potant, aut vorant
 incessantes instant, Capitaneum praecibus Et ne nos inducas.
 Privant laurea tua Virgines
 inducunt et mulieres — in tentationem
 Qui seminant loco Rosarum spinas
 tales o' Deus nobiscum habitare non sinas sed libera nos
 Auxilium tuum nobis impende
 Et nos pauperculos rusticos defende á malo
 Aufer ergo ab Illyrio Gallos rogamus
 ut nos unanimi voce dicamus Amen.

Dr. Melita Pivec.

Slovstvo.

1. **Stelè Fr., Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih.** Kulturnozgodovinski poskus. Ljubljana 1924. Str. 175, 68 slik.

2. **Mal Josip, Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih.** Knjižnica narodne galerije 1. Str. 139, 69 slik.

Do nedavnih časov je celo med mnogimi domačini bila razširjena krilatca, da Slovenci nimamo zgodovine. Dandanes je ta fraza položena ad acta. Nemci sami, zlasti odkar se je začela intenzivneje gojiti socijalna zgodovina, so dejanski pokazali, da Slovenci imamo zgodovino in še prav pestro, ki pa se seveda ne suče v dvoranah diplomatov in vladarjev. Kmalu bo ovržena tudi trditev, da Slovenci nimamo svoje umetnosti, kar je že psihološko nemogoče. Zaiame »svoje« je treba kajpada prav umeti. Nimamo »svoje« umetnosti morda v onem zmislu kakor Italijani svojo renesanso, imamo jo pa vendar, ker velike umetniške evropske struje so zasegle tudi nas in na naši zemlji dobile vsaj v neki meri posebno obilježje.

L. 1924 nam je prineslo kar dve knjigi o naši upodablajoči umetnosti. Knjiga dr. Steleta obsega za pravo le ponatis člankov, ki jih je pisatelj objavil v »Domu in svetu«. Knjiga hoče biti le »Oris«, ali kakor pravi podnaslov, le »kulturnozgodovinski poskus«, dočim nam dr. Mal podaja zgodovino naše umetnosti in sicer vseh treh plemen v naši državi; v resnici je pa, zlasti z ozirom na Slovence, tudi to le osnutek; za »zgodovino« umetnosti v polnem obsegu bo treba še mnogo predštudij in podrobnih raziskav.

Dr. St. podaja v svoji knjigi kratek pregled umetnosti v naših deželah do reformacije, potem v dobi reformacije in v XVII. stol., nadalje barok in rokoko; največji del knjige pa zavzema XIX. stol., kjer pripisuje posebno važnost Layerjevi dobi ter vidi udejstvovanje slovenstva v umetnosti že pred 90 leti 19. stol., posebno pa v impresionizmu ter v kiparstvu in arhitekturi »mladih«.

Značilna mejnika v razvoju naše umetnosti sta mu »protireformacija« XVII. stol. in francoska revolucija. O prvi se to ne da tajiti, francoska revolucija pa naravnost

za našo umetnost ni tolikega pomena. To bi se lahko reklo le, če bi revolucija zanesla k nam iz Francoskega nov tok umetniških idej. Tega pa ni opaziti. Ako po »franc. revoluciji stopa meščanstvo kot sloj s svojim prosvetnim okusom in umetniškimi interesi izven cerkve vedno bolj na plan« (str. 100), je to le posredno vpliv revolucije, sicer pa občekulturnih činiteljev, ne v mali meri Metternichovega absolutizma, ki je probujenemu meščanstvu onemogočil udejstvovanje na političnem polju, pa so se zato delaželne sile vrgle bolj na upodabljačo in glasbeno umetnost.

Na udejstvovanje slovenstva v umetnosti je nedvomno vplivala tudi romantika. Od vseh velikih umetniških slogov se je v dušo našega naroda usidral najbolj barok, a tudi gotika se je močno oprijela njegove duše, veliko manj pa romanski slog. Kaj je temu razlog? Dr. St. nahaja razlog v tem (str. 20 i. dr.), ker je cela romanska umetnost kolonizatoričnega značaja; naročniki so bili samostani in deloma plemstvo, predlogi večinoma nemški, izvršitelji po večini v ozki zvezi s samostani ali vsaj s cerkvenimi krogi, narod pa je bil napram tej umetnosti pasiven. To je res, toda vse to je bilo tudi drugod. Pravila romanske umetnosti slone povsod na tradicijah samostanskih umetnikov, vendar je romanski slog vkljub strogi enotnosti dobil v raznih zemljah tudi narodno obilježje. Zakaj se pri nas ni to zgodilo? Razlog ni v pasivnosti našega naroda napram tej umetnosti, temveč v historičnih okoliščinah naših dežel.

Glavni razlog pa je v tem, ker so madjarski navalili pri nas za dolgo časa prekinili vsako kulturno življenje in tok političnih razmer je onemogočil, da bi se naš narod zbral v kompaktno enoto z velikimi duševnimi centri na lastnih tleh.

Iz predmadjarske dobe nam je znano lepo število cerkev, ki sta jih dala postaviti domača kneza Pribina in Kocel. Ko bi se bilo to delo nemoteno nadaljevalo, posebno če bi se bilo vzdržalo pri nas Metodovo delo, bi bil nedvomno tudi pri nas romanski slog dobil posebno obilježje in se tesneje združil z dušo narodovo. Ko se pri nas okoli l. 1000 začne restavracija, se je romanski slog v zapadnih dežeh že razvil do visoke popolnosti, pri nas pa mu je bila odmerjena prekratka doba, da bi se mogel tesneje strniti z dušo narodovo. Drugače gotika; ta je imela časa dovolj živjeti se, zato se tako dolgo pozna njen vpliv. Nenevadno visoke strehe starih kmetskih koč še nas dandanes spominjajo pokmetene gotike.

Kot značilen vzgled, kako krčevito se je držala gotika pri nas v stavbarstvu napram prodirajoči renesansi, bi se dala navesti (porušena) protestantska cerkev v Govčah pri Celju in pa cerkev sv. Uršule na Plešivcu pri Slovenjgradcu. Protestantska cerkev je bila delo italijanskega stavbarja v centralnem slogu, a stavbenik je moral vpoštevati v deželi še običajno gotiko in dal ji je gotske podpornike. Pri sv. Uršuli je značilno, da so si kmetje sami zamislili stavbo (ok. 1570). A ker si niso znali pomagati, jim je priskočil na pomoč (1601) sam škof Hren, mož, ki je največ pripomagal renesansi do zmage. Ko je prišel škof iz Dobrlevasi na Plešivec, je našel na stavbišču največji nered. Sam je napravil načrt in dal potrebna navodila, kako naj nadaljujejo delo. Cerkev je posvetil škof Hren 18. avgusta 1602. Postavljena je ta cerkev še v gotskem slogu. Škof je očitno računil z umetniško miselnostjo ljudstva in upošteval menda deloma že izvršeno delo ter pustil gotske oblike. Preobrat v ljudskem umetniškem okusu nam nazorno pojasnjuje naslednji podatek iz polkmetskega trga Ljutomera. L. 1664 so sklenili Ljutomeržani v spomin zmage nad Turki postaviti v župni cerkvi nov oltar, mesto prejšnjega, ki je bil »von alter Manier«, brezdvomno gotski, ki torej ni več ugajal. Od gotske plastike se nam je kajpada malo ohranilo, vendar več, kakor mislita oba gg. pisatelja. Dr. St. omenja bogato rezljane klopi v ptujski mestno-župni cerkvi, dr. Mal jih sploh ne omenja, oba sta pa prezrla krasna kamenita sedilia v mariborski stolnici iz 15. stoletja.

Več pozornosti zasluži tudi velika kamenita reliefna podoba na glavnem oltarju

ptujskogorske cerkve. Ta relief je važen za občno umetnostno zgodovino, ker je z njimi ovržena trditev, da zač. 15. stol. še historični portreti niso bili v navadi. Tu imamo celo galerijo historičnih oseb iz početka 15. stol. Vprašanje je le, kje naj iščemo umetnika, v Italiji ali morda (kar se nam zdi verjetnejše) na Češkem? Posredno bi v zadnjem slučaju ineli tu celo francoski vpliv.

Tudi namen dr. Malove knjige je »podati razvoj umetnosti le v glavnih obrisih vodilnih idej«, zato je ne moremo od pisatelja zahtevati registracije vseh umetnin, ki so raztresene po različnih cerkvah in muzejih, vendar nekatere reči neradi pogrešamo. Poleg že prej omenjenega še nekaj slučajev: Če že avtor (str. 12) omenja Mitrejeva svetišča, bi bilo vredno omeniti tudi celjsko starokrščansko baziliko z lepimi mozaiki, nadalje starokrščanske bazilike, ki jih je odkril dr. Egger na Koroškem. Med ohranjenimi spomeniki rimske plastike je poleg brončene solne rimskega dostojanstvenika v ljubljanskem muzeju spomina vreden marmornat vojniki v celjskem muzeju. Ker je od romanske plastike zelo malo ostankov, bi se poleg solčavskega kipa lahko omenil tudi kip sv. Jerneja v Središču in Arehov spomenik na Pohorju.

Pri novejših umetnikih bi se naj poleg letnice omenil tudi rojstni kraj, ker bi se tako videlo, koliko so posamezni deli naše prej razkosane Slovenije prispevali k razvoju naše umetnosti.

Vas, po kateri je dobil ime žički kartuzijanski samostan, se ne imenuje (str. 15) Žiča (ta je v Srbiji), temveč Žiče, Olimje (str. 60) z nekdanjim pavlinskim samostanom, ni na Hrvaškem, marveč na Štajerskem blizu Sotle, pač pa so nekdanji menihi bili večinoma Hrvatje. Dalmacija glede državnosti ni bila tako brezpomembna, kakor misli pisatelj (str. 69), saj ravno v Dalmaciji vidimo prve zametke hrvatske državnosti, čemur je nedvomno prvotno pripomogla ohranitev stare rimske civilizacije, ki je pri nas bila skoraj popolnoma vničena.

Na hrvaško in srbsko umetnost se tu radi pičlega prostora ne moremo ozirati, glede macedonske umetnosti opozarjamo na knjigo dr. Petkovića »Stari srpski spomeniki u južnoj Srbiji«, ki je izšla skoraj istočasno z Malovo knjigo ter podaja mnogo slik macedonske umetnosti.

Obema knjigama želimo obilo pozornih čitateljev v širjih krogih našega razumnosti, pred vsem iz tega razloga, da se pri nas dvigne zmisel za umetnost ter čuvanje starih spomenikov, proti katerim se le premnogokrat greši uprav vandalsko.

F. Kovačič.

Buličev Zbornik. Strena Buličiana. Naučni prilozi posvečeni F r a n u Buliču prigodom LXXV godišnjice njegova života od učenika i prijatelja IV. oktobra 1921. Tako naslovna stran, dejanski je delo izšlo šele meseca avgusta 1924. Ni čuda, da se je delo zavleklo, ker knjiga obsega 735 strani vel. 4° oblike. Tiskana je v Zagrebu ter njena oprema dela čast jugoslov. tiskarstvu. Po vsebini in po imenih sodelavcev je delo časten spomenik dr. F r a n u B u l i č u, učenjaku svetovnega slovesa. V vsem je 92 razprav v angleškem, češkem, francoskem, hrvaško-srbskem, italijanskem, nemškem, ruskem in slovenskem jeziku. Razmeroma najštevilnejše so zastopani Nemci, ker so tudi nekateri nemški učenjaki objavili svoje razprave v nemškem jeziku. Slovencev je šest z naslednjimi razpravami: Dr. Lj. Hauptman, Prihod Hrvatov; Ilešič Fr. (v hrvaškem jeziku), Slovenski pesnik Valentin Vodnik i Napoleonov katekizam; Kovačič Fr., Petovij in Celeja v starokrščanski dobi; Mantuani Jos. (v nemškem jeziku), Paulinische Studien; Murko Mat. (v hrv. jeziku), Gusle i tamburica sa dvije strune; Stelč dr. Fr., Gotsko stensko slikarstvo na Kranjskem. Na Slovenijo se naravnost nanašata dva članka: Stelčtov in Kovačičev. K svojem članku imam dostaviti še starokrščanski kamen, najden v Celju l. 1907., sedaj v mariborskem muzeju. Opisal ga je že dr. Stegenšek v »Voditelju« l. 1909., str. 56—57 na podlagi sodbe takr. tajnika avstrijskega

arheološkega zavoda dr. Ant. Premersteina. Kamen ima 5 štirioglatih lukenj, v katere so bili vtaknjeni železni ali leseni klini omrežja pri prezbiteriju v cerkvi. Pod luknjami se vidijo naslednje črke VIRG OPER, kar sta Premerstein in Stegenšek čitala za Virgo perpetua. Črka O je na napisu ločena od G in bližje naslednji črki P, kar pa ne moti omenjenega čitanja. Dr. St. je iz tega napisa sklepal na obstoj nekega ženskega samostana, kar pa gre nekoliko predaleč. Vsekakor bo ta borni kamen treba upoštevati pri morebitnih nadaljnjih raziskavah o starokrščanskih stavbah v starodavni Celeji.

41 članek Buličevega Zbornika se nanaša na Dalmacijo ali sploh na našo državo. Med temi je omeniti zlasti članek Francoza Em. Haumanta o geografskem sestavu Jugoslavije, kjer se peča z naziranjem naši državi sovražnih geografov, ki iz zemljepisnega položaja naše države sklepajo, da se ne more dolgo držati. Koliko so taka ugibanja vredna, smo se lahko prepričali med svetovno vojno, ko so nemški in avstrijski geografi iz zemljepisnega položaja Nemčije in Avstrije s popolno gotovostjo sklepali, da je zmaga na njuni strani. A dogodki so šli preko teh učenih glav . . . !

Zbornik je res časten homagij Nestorju naših zgodovinarjev in arheologov in je na idealen način zbral krog častitega jubilaranta kolo svetovnih učenjakov, različnih po narodnostih in nazorih. Prava znanost izravna in ublažuje sovražna nasprotstva, objektivna istina, ki jo zasleduje znanost, pa mora biti tudi kašipot političnemu, kulturnemu in socialnemu življenju narodov. Le preresnične so besede, ki jih je zapisal eden izmed sotrudnikov (Jur. Szabo, str. 638): »A ne poslušaj li narod glas prave znanosti, podje li putem, kojim se polazilo uvijek, kad su nastupale katastrofe — tada mora, apsolutno mora propasti, kao što je uvijek doslije propadao narod, koji nije slušao glas istinske znanosti ili koji je i znanost obeščašćivao, postavivši i nju u službu puke demagogije i šovinizma.«

Idealno znanstveno delo našega dičnega jubilaranta pa bodi tudi pobuda mlajšemu zarodu za radostno, življenja polno, stvarno in požrtvovalno znanstveno delo, posvečeno le resnici, ki požlahtnjuje, dviga in osvobaja ljudi.

F. Kovačič.

Egger R., Teurnia. Die römischen und frühchristlichen Altertümer Oberkärntens. VI in 59 str., 28 slik v tekstu in 2 tabeli. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky A.-G. 1924. Pod tem naslovom podaje podjetni avstrijski arheološki zavod majhnega ali v vsakem oziru izčrpnega vodiča po rimskih in starokrščanskih starinah zgornje Koroške, ki so osredotočene v središču tega kraja, v starokrščanski dobi večkrat imenovanem mestu Teurniji pri Špitalu ob Dravi. Posebno mično opisuje Egger kulturne razmere gornje Koroške v rimski dobi. Dodatek podaje seznam vseh tekstov iz pisateljev in napisov, ki se nanašajo na zgodovino Teurnije.

Dr. Balduin Saria.

Dr. Tih. R. Gjorgjević, Naš narodni život. Beograd 1923. (»Srpska književna zadruga«; kolo XXVI., br. 174). Str. 194, mala 8° (v cirilici).

Znani učeni veščak, prof. Dr. Gjorgjević na vseučilišču v Beogradu, nam je s to lično knjigo podaril delo vsestranske poučnosti in pobude. Naslov »Naš narodni život« je umeti v pomenu naših narodnih običajev in o teh nas pisatelj poučuje najprej splošno, potem podrobno, a obenem z namenom, da bi sami opazovali, zabeleževali in opisali narodne običaje, to nad vse zanimivo stran našega prosvetnega življenja in naše notranje, pa tudi zunanje zgodovine.

G. pisatelj postopa povsem metodično in nam je v kratkem »pagovoru« ob koncu knjige tudi izrecno pojasnil svoj načrt. Nemogoče mu je kajpada bilo, podati nam v obsegu te knjige kolikortoliko celoten pregled našega »narodnega življenja«, to je: naših (jugoslovanskih) narodnih običajev; saj bi že zbirka snovi, kolikor je v tem pogledu doslej imamo, zahtevala kopicico debelih knjig; razen tega pa je mnogo snovi še neobjavljene. Zato si je g. pisatelj iz bogatega gradiva, ki ga pozna in ima, izbral nekaj

(17 jih je) posebno značilnih primerov iz našega »narodnega života« in jih je v posebnih, daljših ali krajših — kakor je pač snov nanesa — člankih točno po objektivni snovi, pa tudi s kritično presojo in z vzporednostjo s sličnimi običaji predelal. Tem člankom pa je na čelo postavil splošen uvod »Naši narodni običaji« (str. 3—22), kjer govori o njih pojmu in pomenu vobče ter o njih razvoju in obsegu pri Jugoslovanih posebe in dodaje navodila, kako se naj vesti o običajih pri nas zbirajo in zabeležujejo. Pri tej priliki tudi pozivlja, da se nabiralci naj požurijo; kajti običaji ginevajo v celoti, osobito pa se pozablajo in izgubljajo podrobnosti.

Baš za nas Slovence bi bila podobna knjiga zelo potrebna; saj smo izmed Jugoslovancev mi najbolj opustili narodne običaje in jih od leta do leta opuščamo; zato je prav zadnji čas, da rešimo ostanke tega narodnega razvojnega in zgodovinskega imetka.

Iz splošnega uvoda h knjigi je tudi razvidno, zakaj smo Slovenci v njej najmanj zastopani; saj se v njej jedva omenjamo. Vzrok ni ta, ker nimamo — kakor jih imajo zlasti Hrvatje, pa tudi Srbi — posebnih zbornikov za svoje narodne običaje in šege ter je slovenski material razmetan po različnih periodičnih publikacijah in časopisih, temveč ta, ker smo živeli, kakor naglašja g. pisatelj, že davno, pred stoletji, v redno organizovani in upravljani državi s splošno uveljavljenimi in veljavnimi zakoni, ki jih je dala, pismeno ustalila in po svojih organih čuvala javna državna oblast. Ta je odločala pri vseh pomembnejših javnih in zasebnih življenjskih prilikah, ne pa narodovi običaji ali njegovi samolastni ukrepi po dotedanji tradiciji. Kot tradicionalne uredbe nasproti državno uzakonjenim, bi bil g. pisatelj krajše in ostreje označil narodne običaje, nego jih je v prvem odstavku svoje knjige. — Da so se na Balkanu in njegovem obližju zelo dolgo (še do današnjega dne, v polnem obsegu pa prčko prve polovice 19. stoletja) v velikem obsegu in v najvažnejših življenjskih odnošajih ohranili dalekosežni, naravnost državoupravni, tudi kazenskopravni i. t. d. običaji, nam razlaga g. pisatelj z edvisnostjo naroda od turškega gospodstva, ki se je zadovoljilo s splošno nadvlado, a je vso notranjo upravo radevolje prepuščalo narodu samemu, ki si jo naj uredi po svoje, seveda v toliko, da ni trpela škode turška nadvlada. Zato so balkanski narodi i pod Turkom mogli, pravzaprav morali **obdržati** svoje prejšnje običaje vseh vrst, socialne, ekonomske, verske, pravne in medicinske; celo pomnožili so jih s turškimi. — Z osvoboditvijo od turškega jarma in z ureditvijo lastnih držav z rednim zakonodajstvom ginevajo najprej vsi običaji, ki so v opreki z državnimi zakoni; s splošenjem civilizacije se umikajo tudi drugi običaji bolj zasebnega značaja, ako jih ne štiti narodova zavednost, ki vidi v njih dragocene starine, če ne drugačne, pa vsaj čustvene vrednosti.

V 17 člankih, ki jih je g. pisatelj združil v svoji knjigi, se nam nudi, dasi se tičejo le posameznih vprašanj, vendar dovolj jasna slika o narodnem življenju in mišljenju, zlasti med Srbi, v dobi pred ureditvijo državne celokupnosti, pa tudi o narodnem značaju, kakor se je razvil iz lastnih domačih temeljev pod vplivom dolge turške nadvlade. Na prvem mestu govori pisatelj o »knežinah v Srbiji v času prve vlade kneza Milčša«. V tem članku je pojašnjen pojem teh »knežin«, po naše bi rekli »kneževine«, ki jih glavni nabiratelj srbskih običajev, Vuk Stefanović, še ni prav razumel. Te »knežine« so namreč upravne edinice, ki so jih Turki ne samo pustili narodu, kakor jih je bil prej imel, ampak so jih celo podpirali, ker so se Turki v upravnih poslih nashlanjali popolnoma nanje, pustivši jim popolno avtonomijo. Odgovoren jim je bil le načelnik kneževine, »knez« (da se razlikuje od kneza kot načelnika občine, so ga imenovali »glavnega kneza« ali »ober-kneza«); tega si je ljudstvo, ki je pripadalo dotični knežini, izvolilo iz svoje sredine, a Turki so ga potrdili. Taka samovlada v obliki »knežin« je bila ljudstvu tako pri srcu, da so med njimi nastali upori, ko so samostoini srbski vladarji knežinske pravice omejevali, n. pr. kneze sami imenovali. Iz nekda-

njih »knežin« so nastali današnji »srezi«. — »Knežine« so v marsičem slične prirodnim (ne upravnim) skupinam, plemenom; g. pisatelj točno navaja (str. 26 i. d.) vse sličnosti, a pravtako tudi poudarja bistveno razliko. — Vsa razprava je temeljne važnosti.

V zvezi s to razpravo je druga, ki govori o selu kot družabni zajednici, in sicer v času prve vlade kneza Miloša. Sela so prvotno stare rodbinske organizacije, nastale iz skupnosti bratstev; skupnost se je posebno odločno izražala s skupno »krstno slavo«. Vsako bratstvo je imelo svojega »glavarja«, vsako selo pa svojega (selskega) »kneza«.

Izmed ostalih čankov se jih 5 bavi z zakonskim in rodbinskim življenjem. Iz vseh se nam nudi žalostna slika o skoraj suženjskem položaju, ki je bil usojen ženski v zakonu, torej pravzaprav vsaki ženski; kajti praviloma se je oženil vsak moški (po članku »Celibat i brak u našem narodu«), kajpada v prvi vrsti iz praktičnih ozirov, da žena streže možu in opravlja delo zanj ter da mu rodi deco, ki bo tudi skrbela zanj. Na predzakonsko morálo dekleta se ne gleda vedno strogo; ako je imelo dekle nezakonskega otroka, je s tem pač dokazalo (str. 67), da ima porodstveno zmožnost. V gotovih krajih se celo pripušča »brak na probu«, »zakon na poizkušnja«, kakor ga mi poznamo le iz operete; ako se deklice obnese, zlasti ako ne postane noseča, jo mož po gotovem času odpusti, ináče jo poroči (str. 67). Tudi se je pripetilo, da je sam metropolit dovolil popu, proti zakonu, drugokratno ženitev z ozirom na rodbinske razmere popove. — Kakor je za vsakega moškega obična ženitev, tako je lažka ločitev, ako mu žena ne izpolnjuje njegovih nad; glede ločitev so običaji vobče še danes neizpremenjeni; razlogi za njo so: neplodovitost (včasih tudi, če ne rodi dečka), nesposobnost za delo, nesloga, nezvestoba, nepoštenost i. dr. — Kako barbarsko se je kaznovala ženina nezvestoba — in sicer je to kazen opravil mož sam — o tem nam navaja g. pisatelj kričeče slučaje, ki so nam sporočeni še iz začetka 19. stoletja: obična kazen za nezvesto ženo je bila (pred vsem v Črni gori in njeni bližini), da ji je mož odrezal nos, včasih še ušesa; zgodilo pa se je tudi, da je mož na turški način ženo zašil v vrečo, jo obtežil s kamenjem in jo živo potopil. — Ako v rodbini niso mogli dobiti moškega potomca, ali če so ti pomrli, so moško dete posinovili. To posinovanje je bilo zelo razširjeno (str. 86) in se je izvršilo s posebnimi obredi, ki v bistvu posnemajo porod. Posinjenec se imenuje »posinak«, »posinjenik« ali »usinjenik«; dozdnevna roditelja pa: »poočim« in »pomajka«. Njima pa posinjenec nikoli istih pravic kakor pravi sin; poočim ga more, ako mu ne ugaja, odpustiti in za morebitno delo v hiši izplačati. — Če so v hiši le hčerke, a starši nočejo imeti posinka, varujejo imetje in ohranijo poročico s tem, da si izberejo »domazeta«, to je, da omožijo eno izmed hčera, zeta privzamejo v hišo in preneso nanj vse pravice pravega sina, a on se odreče svoji prejšnji porodici in po navadi privzame ime svojega tasta. Vendar pa položaj tega »domazeta« (zanj je še več imen, gl. str. 98) ni nikdar prav časten; dajo mu čutiti, da domače imetje ni pravzaprav njegovo in da ga rabijo pač le za to, ker in vkolikor je — moški.

Da so, vsaj v vzhodni Srbiji, nekdanj poznali barbarski običaj ubijanja starih rjudi (navadno moških, včasih tudi ženskih), kadar so postali šibki in za delo manj sposobni, to je dokazal g. pisatelj na str. 148 i. d. To ubijanje, znano pri divjakih, se imenuje v sporočilu »lapot«. Ubijanje se je v selu razglasilo in se je izvršilo javno; iz vršili so ga otroci, navadno z batinami. G. pisatelj skuša to grozovitost utemeljiti z verskimi in notranjimi razlogi; v tem slučaju mu ne moremo slediti, dasi v presoji starih običajev nočemo uveljavljati romantične sentimentalnosti, ki je pristno ljudstvo kajpada ne pozna. A za tak običaj je eden in edini razlog: barbarstvo!

Razpravlja se tudi o čarovniških ljubavnih sredstvih, o katerih govorijo n. pr. srbske narodne pesmi (str. 188); pozivljajo se bralci, naj bi med našim narodom iskali sledov o praznovverju s čudežnim korenem »mandragora« (Ada-

mova glava, tolsti koren), ki igra že v starem veku veliko vlogo, takisto pri Nemcih (Alraun:wurzel); pri nas pa g. pisatelj doslej ni mogel nič takega zaslediti. S tem v zvezi omenimo še članek (str. 181 i. d.) o »deviškem porodu« (parthenogenesis), ki ga pozna tudi srbska narodna pesem; povzroča ga obično uživanje čudežnega korenca, sadu i. dr.

Ostali članki razpravljajo o narodni obrti, narodni umetnosti in o pesniških, razlagajo nekatere zanimive pregovore in odstavek »maštanje« v »Gorskem vencu« (ni vzet iz Goethejevega Fausta, ampak je domač!) — Sploh, iz knjige se mnogo naučimo; želimo pa posebno, da bi dosegla svoj pobudni namen.

Dr. Jos. Tomišek (Maribor).

Storije I. Koroške narodne pripovedke in pravljice, zbral in uredil France Kotnik, 1924.

Vzirajni in vestni raziskovalec naše ljudske književnosti, prof. dr. France Kotnik, je navedene »storije« zapisal deloma sam, deloma jih je posnel po starejših tiskanih virih, največ pa so mu jih zbrali bivši celovški dijaki. Tako je umljivo, da je slog v njih prav različen. Večinoma se mi zdi precej brezbarven, izvrstno pa je zadet način narodnega pripovedovanja v Kranjčevih zapisih, zlasti v štev. 10, 28, 29 in 59 (prim. opomba na str. 109!); starejši zapisi so deloma okorni, posamezni izrazi v njih neprikladni, včasih celo banalni (Agata-Hildegarda!) Neenotna je zbirka tudi v tem, da niso vsi motivi v njej epsko razpleteni, ampak nekateri le na kratko označeni. A očitati te pomanjkljivosti zbiratelju, bi bilo napačno in krivično. Kajti »Storije« niso beletristično delo (kakor skušajo biti druge podobne zbirke), ampak znanstveno urejena izdaja narodnega blaga. To kaže ves ustroj knjižice, ki poleg vzorno razvrščenega gradiva prinaša tudi primeren uvod, vire, imenik krajev in rek ter opombe. Ta znanstvena oprema je pri nas novost in odlikuje Kotnikovo zbirko pred vsemi podobnimi publikacijama zadnjega časa. Zanimive so zlasti paralele, ki jih navaja pisatelj iz nemške (pred vsem koroške), deloma pa tudi iz slovenske pripovedke. Škoda, da se je glede slovenskih paralel omejil na Pajekove »Črtice« in ni navedel tudi drugih. Čim več bi bilo teh opozoritev, tem hvaležnejši bi bili pisatelju za njegov trud, ker bi nam njegova knjižica nudila vsaj nekoliko pregleda čez gradivo, ki leži razmetano in raztreseno po najrazličnejših časopisih, časnikih in knjigah. Lahko bi se bile omenile vsaj koroške inačice. Precej paralel najdemo n. pr. v Potočnikovi »Vojvodini Koroški«, I. k št. 6 in 7 na str. 174, k št. 20 na str. 177/8, k št. 22 na str. 182, k št. 44 na str. 179, k št. 72 (in 24) na str. 181/2, k št. 54 na str. 179. Posebno važna je zadnja inačica, ker iz Potočnika zvemo, za kaj se je vas Vrbica prekrstila v Svečane, iz Kotnika pa ne. Izvzemši št. 54 so vsi ti zapisi mladi, nastali najbrž pozneje, ko je izšla Potočnikova knjiga. Zato se mi zdi umestno, da bi se bil ta vir primerno upošteval, zlasti, ker se mi ne zdi izključeno, da je ta ali drugi dijak-zapisovalec zajemal nemara tudi iz -- Potočnika. Vsekakor pa bi bilo dobro, ko bi se bili vsi zapisi opremili z letnicami ter se tako omogočila točna določitev kronologije.

Navedeni nedostaki so neznatni in zbirki nikakor ne jemljejo vrednosti. Toplo jo vsem priporočam, najtopleje pa izdajateljem narodnega blaga, da si jo vzamejo za vzgled. Od založnice pa bi želel, da v bodoče oskrbi boljši, neokrnjen tisk. J. Glaser.

Sijaj, sijaj, solncece! Zbirka koroških popevk. Priredila T. Gaspari in P. Košir. I. zvezek. V Ljubljani 1923. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna, 8°, str. 38.

Tudi ta drobna, lična knjižica je plod jugoslovanske dobe v Korotanu. Večino popevk so baje nabrali koroški otroci sami. 27 pesmi je v njej zbranih, primernih za deco. Zbirko uvajajo: I. »Slovenski smo fantje«, ki so doma pri Dravici, Savici ali pri

Zilji, kjer so se povsod udomacili. 2. »Težave bodo minile...« znana posebno po Rožu, lirska fantovska pesem. 3. »Sveti Juri« (prim. Štrekelj SNP III. št. 4997 do 4998) je »obredna« pesem, ki jo je zapisal že l. 1848 v »Novicah« 63 M. Majar in opisal tudi ves običaj, nato pa še enkrat z nekoliko drugačnimi besedami v »Slov. Bčeli« II. (1851) 106—107. V dopisu iz Rožeka v »Slov. Glasniku« 1858 I. 158 je prvih deset verzov objavil neznan zapisovalec. (Glej Štrekelj SNP III. str. 140 v opombi!) 4. »Pastirska« menda še ni bila znana, 5. tudi »Gorjanska« ne. Novi sta 6. »Lastovka« in 7. »Strnad«. 8. »Vigred«. Prim. Scheinigg, NPKS št. 797, kjer je dostavljena še kitica o igranju, pač ena izmed lepših koroških lirskih pesmi, ki jo posebno radi prepevajo po Rožu in je menda tudi že harmonizirana. Scheinigg pravi, da je znana v Šmarjeti, v Podkarnosu, Železni Kapli in Škocijanu. Z 9. »Lipej raja« prim. Scheinigg št. 678. rovelj, kjer Honzōj raja. Nova je 10. »Veselj«. Z 11. »Rajanje« prim. Scheinigg št. 678. Pesmica je znana tudi v guštanjski okolici, kjer se glasi: Gril gode, gril gode, — pa struna brči, — (ker struna ne »buči«, kakor je zapisano v zbirki) Mička pa čuje, — pa rajat leti«. 12. »Naša kuharica« je nova. 13. »Sveti Jožek, stari možek«. Prim. Štrekelj SNP III. št. 4829—4843. To je božična pesem. 2. kitica je odlomek pastirskega božičnega darovanja, mogoče celo odlomek božične igre. 14. »Na gori« spada med žaljive in zabavljive, ki jih je objavil Glonar v 16. snopiču Štrekcljeve zbirke. Tudi 15. »Popevka iz Roža« je zabavljica. 16. »Kako je v Indiji«. Prim. Štrekelj SNP I. št. 578 in Scheinigg št. 95, str. 114. 17. »Petelinček se je ženil« spada v živalsko svatbo. 18. »Kolo«. Prim. Scheinigg, NPKS št. 673, znana v Podjuni in Borovljah. 19. »Anzej, panzej«. Zapisal jo je dr. Janko Kotnik na Dobrih pri Guštanju. Prim. Scheinigg št. 687. 20. »Solnce sije, diže gre, — siva mačka v brezje gre, — brezje se podere, — mačka se zadere miav«. 21. »Čibka in petelinček« dosedaj ni bila znana. 22. »Sveti Peter žakelj šiva« je znana pri nas doma. Zapisal jo je Janko Kotnik. Prim. Štrekelj III. št. 7454 iz Cvetlina v hrvaškem Zagorju! 23. »Pastirska«, zapisal jo je Janko Kotnik. Konec je v zbirki spremenjen radi otrok. 24. Ena dve...«, zapisal Janko Kotnik. Doma smo pravili: »Ena dve, drugo vje«. 25. »Kako je bilo v Nemcih« slika življenje slovenskega otroka, ki so ga dali na kmete »na Niemce«, da se je učil nemščine. Otroke so v starih časih izmenjavali. Slovenci so jih dajali nemškim kmetom, nemški kmetje pa v časih slovenskim, da so se priučili obema deželina jezika. Že Jarnik to opisuje. Slovenci jih niso dajali v nemške šole v Šent Vid, kakor stoji na str. 34 v opombi, ampak na nemške kmetije. 26. »Večerna molitev«. Že v Pohlinskih »Molitvenih bukvezah« str. 218—219 je natisnjena (prim. Štrekelj 6599 in 6649), kar je dokazal Janko Glaser v oceni 16. snopiča Slovenskih narodnih pesmi (ČZN XIX, 1924, str. 42 in 43). V isti publikaciji, kakor jo ima že Pohl, jo še danes molijo doma na Dobrih pri Guštanju. Moj oče so rekli: »Škof Slomšek so jo priporočili v Drobtincah«. In res je nekje v prvih letnikih Drobtinca natisnjena. Prim. Scheinigg št. 117 in 118, iz Šmihela pri Pliberku, Šent Jurija na Vinogradih in Globasnice, kjer so Slomškovi spisi precej vplivali, ker sta spadala Šmihel in Globasnica pod lavantinsko škofijo. 27. »Konec« je primeren.

Za narodopisca obsega zbirka nekaj novega blaga in nudi precej gradiva za primerjanje. Škoda, da niso vsaj v pripomnjah označeni viri. To tudi mladinski zbirki ne bi škodovalo.

Večinoma so otroške pesmi. O njih deloma velja, kar je zapisal Glonar v predgovoru IV. zvezka Štrekcljeve zbirke str. *54. Kar pomeni narodna pesem odraslemu, to je otroška pesem otroku. To so pesmice in reki od otrok za otroke. Avtorji niso znani. A te pesmice žive že stoletja v otroškem svetu, se razširjajo po ustnem izročilu in se še danes pojejo, večinoma pa samo še recitirajo. Matere, pestunje in druge osebe, ki so ostale otroške, so jih za otroke zložile ali pa izoblikovale iz starih pripovedek in pravljic. Mnogo pa so jih ustvarili otroci sami, ali pa so jih ponaredili. Isti

proces ko v drugih narodnih pesmih! Dostikrat je pesem raztrgana in sestavljena iz raznih elementov, zato skoki, ki odraslega osupnejo, a otroška domišljija jih premosti. Dostikrat najdemo nerazumljive besede, ki si jih je ustvaril otrok samo vsled tega, ker lepo done, ker se veseli lepo donečih besed. Oblika je zanemarjena. Tudi kulturna zgodovina ima v njih svoj delež, ker so ohranile spomin na različne stare običajne obhode. (N. pr.: »Ante pante populore, Kocljeve vrate cvilljore« v Žel. Kapli na dan pred Svečnico. Glej Mladika 1923, »Narodopisne črtice«.) Za vzgojo pa so otroške pesmi jako važne. Uravnavajo jezik in jezikovne organe, otrok se vadi govoriti, spomin se krepi. V prvih otroških letih so prvi netiskani abecednik. (Glej: Hans Wagner »Eizyklopädisches Handbuch der Erziehungskunde«, hgg. von Dr. Joseph Loos, I. Bd. A—L, Wien und Leipzig 1906 pod »Kinderlied«, str. 835. Tam je navedena obširna nemška literatura o otroških pesmih.) Učiteljska tiskarna je izdala tudi belokranjske otroške pesmi. Zato pozdravljamo zbirki tudi z vzgojeslovnega stališča.

Ptuj, 16. novembra 1924.

Fr. Kotnik.

Ročni zemljevid Mariborskega okrožja.

I. Pohorje, Kozjak. II. Slovenske gorice, Dravsko-Ptujsko polje. Merilo 1:150.000. Risal Slavoj Dimnik, 1924. Založilo društvo »Učiteljski dom v Mariboru«. Litografija in tisk: Mariborska tiskarna d. d.

Na dveh listih je izšel poletni zemljevid Mariborskega okrožja. Razen označenega ozemlja obsega še južni rob Graške kotline, del Prekmurja, zapadni konec Medžimurja, nekaj varaždinske okolice, Haloze, severni rob Savinjske doline, vzhodni del Karavank, Mežiško dolino in Strojno.

Načrt in izohipse so povzete z zmanjšanjem iz specialke 1:75.000. Merilo 1:150.000 je omogočilo spraviti Mariborsko okrožje na dva lista take velikosti, kakor jo imajo navadno ročni atlantje. Ob straneh zemljevida so razdeljeni poldnevnik in vzporedniki po 5'; v stari vek moderne kartografije pa spada določevanje zemljepisne dolžine od otoka Ferro; to bi se pač bilo dalo prenesti na dolžino od Greenwicha, ki je zarisana skoro v vseh zemljevidih, posebno še v takih za šole. Zemljevid je izdelan v sedmih barvah, kar nam tudi kaže barvna lestvica. Plastiko površja, zlasti pogorij, še povzdigne poševna razsvetljava in osenjava.

Zemljevid je v prvi vrsti namenjen zemljepisnemu pouku na osnovnih šolah Mariborskega okrožja; zato so označeni vsi kraji, v katerih so osnovne šole, z rdečo barvo; izostala sta le Sv. Rupert v Sl. gor. in Tolsti vrh pri Guštanju.

Za uspešen pouk v zemljepisu mora imeti učenec pred sabo verno in plastično sliko domačega kraja in bližnje okolice; iz svojega obzora se razgleduje po svetu, iz zemljevida se uči čitati in, če vidi, da vsebuje ta resnično predstavo zemljepisnih predmetov, kakor se odražajo in kakor so razvrščeni v obzoru, se mu vzbudi zaupanje v zemljevid; s tem je storjen prvi in glavni korak v pouku.

Verno in plastično podobo tako različnega površja moremo podati na ravni ploskvi z višinskimi črtami, s primerno razporeditvijo svetlobe in sence ter z barvo. Teh pripomočkov se je naš kartograf v polni meri poslužil. Ker je v mariborskem okrožju penajveč srednje visok svet, je srečno izbral meje višinskih plasti z 200 m, 300 m, 400 m, 600 m, 1000 m, 1500 m. Sprva tenke plasti po 100 in 200 m debele, postanejo še-le od 600 m debelejšje, zato ker je treba bolj poudariti in jasneje iz ravnine dvigniti nizke gorice kakor že itak visoko Pohorje in Kozjak.

Manj posrečena je izbira barv. Pri Pohorju in Kozjaku je g. D. z barvo zelo povečal reliefni vtis, pri Slovenskih goricah in pri Dravskem polju pa je sestava barv odrekla in ne bi bilo treba takega kontrasta v barvah med nižino pri Varaždnu in Ptujem polju, zato pa tem večje med Ptujkim poljem in Slov. goricami. V naravi je Ptujsko polje kakor vloženo med Pohorje, Haloze in Slov. gor., na njegovih

robvih se jasno in ostro odražajo pobočja teh pogorij, na zemljevidu tega vtisa ne dobimo; konture Slovenskih goric in Haloz so zabrisane in meglene. Tudi z načinom, kako je g. D. rešil vprašanje razsvetljave, ne moremo biti zadovoljni. Pri zemljevidih tako velikega merila kakor je ta, bi morala biti pobočja risana s črtkami, da se doseže kolikor mogoče velika točnost v reliefu. Ker pa je tako delo zamudno in trudapolno, pri mali nakladi neplačano, in ker stroški za tako izdelavo jako narastejo, je črtkanje zamenjala osenjava. Z osenjavo si pa nikdar ne vstavimo tako živih oblik, kakor jih vidimo v naravi in kakor jih s črtkanjem lažje izrazimo. Poleg barve je to drugi nedostatek.

Jako moti na zemljevidu, ker sta črtež in barvotisk premaknjena, tako da tečejo ponekod potoki iz enega pobočja preko grebena na drugo pobočje ali pa iz doline na pobočje.

Pisava imen je primerno velika, razločna in čitljiva; vporablja se, kakor je običajno, različna pisava za gore, kraje, reke in pokrajine. Tudi ni zemljevid natrpan ne z imeni ne z drugimi zemljepisnimi znaki; zarisana so poleg cest še večja pota in v gorovju tudi planinska; tenka rdeča meja razdeli okrožje v posamezne srece. Novo na zemljevidu je daljnovod Fala—Ptuj in Fala—Trbovlje.

Vsa razvrstitev zemljepisnih predmetov je v splošnem jako pregledna in čitljivost karte dobra.

Pri nekaterih krajevnih imenih sem dobil v Dimnikovem zemljevidu drugačno pisavo, včasih tudi drugo ime za kak kraj, kakor je v zemljevidu slov. ozemlja, ki ga je izdala Matica. Pri novih izdajah se moramo takim napakam izogniti in uvesti enotna, samo pravilna imena.

Navedem imena vzporedno iz Dimnikovega zemljevida in iz matičnega: Presika p. Ljutn. — Preseka; Podgradje — Podgrdje pri Ljutn. (drugo je spaka); Veličani — Veličane; Tomaž v Sl. g. — Sv. Tomaž; Obrež — Obrž pri Središču; Dornova — Dornava p. Pt.; Sv. Marko niže Ptuja — Markovci; Zavrč ob Dr. — Zavrče; Gradišča ob Dr. — Gradišče; Pobrežje p. Pt. in Mar. — Pobrže p. Pt. (Pobrž p. Mar.); Stražka — Straška, pritok Dravinje; Zabovci — Zabavci p. Pt.; Krčevina — Krčovina p. Pt.; Škola — Šikole n. Dr. p.; Rošnja — Rošna n. Dr. p.; Jurovec — Jurovci ob Dravinji; Grajeva — Grajena p. Pt.; Prepol — Prepole n. Dr. p.; Sesterže — Sestrže pri Prageru; Kremberk 338 — Cerkvenjak v Sl. g.; Sv. Ana v Sl. g. — Sv. Ana na Krempergu; Verhov dol — Vrhov dol, Poh.; Bresternice — Brestenica; Janževa gora Janžev vrh, Koz.; Pri Fari — Farska vas pri Prev.; Štoknetov vrh 1223 — Štekneč v.; Sv. Križ p. Belih Vodah 1044 je kota zarisana, ne pa tudi daleč na okoli vidna cerkev; Ksaverij — Sv. Frančišek Ksaverij, Sav. d.; Gorica — Lačja vas, Sav. d.; Paška vas — Paška vas; Zavodnje — Zavodne nad Topolš.; Forhtenek — Forstenek v Šaf. d.; Turška vas — Turiška vas, Misl. d.; Šmartno — Šmartin, Misl. d.; Krnikov vrh 1161 — Kremžerjev vrh, Poh.; Mislinje (kraj) — Mislinja; Skomarje — Skomer nad Žrečami; Prinova — Prihova; Sele vrhe — Sele—Vrhe, Misl. d.

Kljub navedenim nedostatom bo zemljevid dobrodošel ne samo šolam, ampak tudi državnim, občinskim in župnim uradom tega okrožja kakor tudi vsakemu, ki se zanima za naše kraje.

K. Prijatelj.

† Dr. Pavel Turner.

Dne 10. julija 1904 je »Zgodovinsko društvo« priredilo v Skokah poljudno predavanje. Med ne baš številnimi mariborskimi udeleženci je bil tudi dr. Turner. V razgovoru z njim se je takratni društveni tajnik prepričal, kako jasno je umeval dr. Turner velik kulturni pomen našega društva. Takrat vsled

smrti Slekovčeve »Zgodovinsko društvo« ni imelo predsednika. Državnim namoščencem ni bilo v tistih časih v Mariboru priporočljivo, staviti se na čelo kakš slovenski, četudi čisto znanstveni korporaciji. Dr. Turner je bil popolnoma neodvisen mož in povrh res široke svetovne naobrazbe. Ti in drugi razlogi so odločili, da je občni zbor dne 12. oktobra 1904 izvolil dr. Turnerja za predsednika »Zgodovinskega društva«. In ostal je na čelu društvu do 13. februarja 1921, ko je radi visoke starosti in slabega zdravja odklonil ponujeno mu ponovno izvolitev, za to pa ga je društvo istega dne imenovalo svojim častnim članom.

Dne 25. septembra 1924 je zatisnil oči.

Narodil se je dr. Turner na zelenem Pohorju v framski župniji 21. januarja 1842. Krstil ga je Oroslav Caf, ki mu je bil tudi prvi katehet. Turnerjeva hiša je bila že iz početka naročena na »Novice«. V gimnazijo v Maribor so ga pustili šele, ko je bil že 16 let star. L. 1866 je z odliko dovršil gimnazijo in potem — s 100 gld. v žepu — odšel v široki svet. Vpisal se je sicer na vseučilišču na Dunaju, a odšel je v London, kjer je radi znanja raznih jezikov dobil službo v agenciji neke veletrgovine. Angleško življenje se mu je zelo priljubilo in angleška ideologija je znatno vplivala na njegovo miselnost. Njegovo svetovno naziranje je bila nekaka zmes angleškega deizma in agnosticizma s pristavkom idej starega liberalizma, ki je baš ob njegovem vstopu v široki svet preživljial svojo zlato dobo.

Po štiriletnem bivanju v Londonu se je vrnil na kontinent ter vstopil v službo kot domači učitelj. V tem času se je seznanil z različnimi odličnimi Hrvati, ki so ga pregovorili, naj se habilitira za docenta narodne ekonomije na zagrebški univerzi, ki se je imela kmalu otvoriti. Opustil je todaj študij klasične filologije ter se vpisal na juridični fakulteti od Nemcev ustanovljene univerze v Strassburgu. Po njegovem lastnem zatrdilu je bil on prvi doktor, promoviran na tej fakulteti. V svoji doktorski dizertaciji je obravnaval slovansko rodbinsko pravo. Iz Strassburga je odšel v Pariz, da bi spopolnil svoje študije, a končno zagrebške profesure l. 1874 ni dobil. Prvi čas je bil nekoliko vznemirljen, a ko je pozneje videl, kako se razvijajo razmere na Hrvatskem, je bil vesel, da ni prišel v Zagreb. Tok njegovega življenja je bil sedaj napeljan v drugo smer. Postal je domač učitelj v visokih aristokratskih rodovinah in je v tem svojstvu ostarel. Deloma sam, deloma s svojimi gojenci je prepotoval skoraj celo Evropo, po dokončani službi, predno se je naselil v Mariboru, tudi Egipt. V mlajših letih je precej pisal, večinoma članke narodnogospodarske, potopisne in ljudskovzgojne vsebine. Že kot dijak je pomagal dr. Prelogu pri njegovi »Makrobiotiki«.

V svojem življenju je občeval z mnogimi odličnimi osebami, med drugimi z rusko agentinjo Kirjejev-Novikovo in z angleškim zgodovinarjem Freemanom.

Ohranilo se je precej njegove korespondence z domačimi in tujimi odličnjaki, ki jo je izročil arhivu »Zgodovinskega društva«. Precejšen del te korespondence se je, žal, izgubil, deloma pri njegovih selitvah, zlasti pa l. 1914, ko je v dobi znanih persekucij najbolj »nevarna« pisma skrnil na podstrešju viničarije, kjer so mu jih pa viničarji vrgli v stran.

Svojo lepo knjižnico je isto tako zapustil »Zgodovinskemu društvu« in bo oddelek »Bibliotheca Turneriana« v »Študijski knjižnici« še dolgo spominjal na bivšega predsednika »Zgodovinskega društva«.

Svoje glavno imetje je pa določil za podpore slov. visokošolcev pri nadaljevanju študij v inozemstvu.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo.

Stari odbor »Zgodovinskega društva« je imel od julija do 25. oktobra tri seje. V seji dne 21. julija se je med drugim z zahvalo vzelo na znanje, da je dr. Turner poklonil društvenemu arhivu 53 listin iz 17. stoletja, potem pisma dr. Oblaka, pesnika Cimpermana in Rusinje Novikove. V naslednji seji dne 7. oktobra je pa moral predsednik govoriti že posmrtnico dolgoletnemu predsedniku in častnemu članu dr. Turnerju. Med počitnicami sta se izročili diplomii častnega članstva Msgr. dr. Franu Buliću v Rogaški Slatini dne 18. avgusta in dr. Matiju Murku v Mariboru dne 13. septembra 1924. Obe diplomii je izdelal g. Ivan Gvajc, profesor risanja na drž. moš. učiteljskišću v Mariboru. Prva predstavlja simbol južno-štajerske zgodovine (mariborski in celjski stari grad z grbom), druga pa narodopis (kmetska hiša z narodnimi motivi ob robu).

Govor Msgr. Frana Bulića

o priliki izročitve častne diplome v Rogaški Slatini dne 18. avgusta 1924.

Kada sam o badnjem danu, godine 1921. prigodom moga jubileja, naime sedamdesetpete godišnjice života, a petdesete znanstvenoga rada, javno zahvalivao svim mojim dobrim prijateljima, znancima i drugovima znanosti u domovini i na strani, koji nadjoše vrijednim, da me se prijatno sjete u ovoj prigodi, osobito sam istaknuo, uz koje sam povoljne okolnosti svoj rad započeo na mojem znanstvenostručnomu polju.

Rekao sam naime, da iza dovršenih viših sveučilišnih nauka, te gimnazijske i uopće školske prosvjetne službe u Splitu, Dubrovniku i Zadru godina 1873—1883 i nastupio službu gimnazijskog direktora u Splitu godine 1883, a istodobno i onu muzejskog direktora i solinskih iskopina, te konservatora spomenika, mene se poslužila sreća, da mi se je upravo u početku moga praktičnoga djelovanja otvorilo šire i blagotvornije polje rada na solinskim ruševinama, sretni rezultati kojih otvorili su mi vrata u časte odaje slavinih učenjaka ne samo moje domovine, nego i drugih kulturnih naroda Europe.

U nas je doduše u ono doba, u široj javnosti vladalo uopće malo shvaćanja za ovu granu nauka, za arheologiju; no kada se u Solinu pojavilo pitanje uvođenja širenja kršćanstva u našim zemljama, te pitanje mučenika solinskih, a u Splitu pitanje uzdržavanja Palače Cara Dioklecijana Solinjanina, a malo zatim u kninskoj i solinskoj okolini našasti natpis razsvjetliše tamne stranice hrvatske historije, tada moj skroman rad, skopčan ovim iskopinama predje granice moje uže domovine, te postade domenom proučavanja učenjaka po kulturnoj Europi

Više dakle nego li moje direktne zasluge, sretne okolnosti u mojem djelovanju, iznjele su moj rad i moje ime pred kulturnu Europu. Ovomu je najbolji svjedok Zbornik učenih radnja, prikazan mi za moj jubilej nazad malo dana, sa strane mnogobrojnih učenjaka u našoj zemlji i širom Europe.

Nego ovaj Zbornik otkrio je i meni samomu jednu okolnost, kojoj ja sam nisam prije dosta pažnje posvećivao, a to je, da sam ja, bilo mojim osobnim dodirum sa učenjacima moje domovine i Europe, koji su polje moga rada u Splitu i Solinu posjećivali, bilo pismenim razgovorom potakao mnoge od ovih, da se našim starinama i našom historijom pozabave. Ja sam postao, da se poslužim lijepom prisposobom jednog klasičnog pisca, **brus, koji može nabrusiti, može naoštriti nož da reže, ali sam ne može rezati:** »ego fungar vice cotis, acretum reddere quae ferrum valet, exors ipsa secantil.« Ja sam brusio noževe, da mogu rezati, a sam malo rezao; ja sam raduškao a drugi su radili. A ovo osobito mene veseli. Veseli me, što sam uveo moju užu i širu domovinu u učeno kolo strukovnjaka arheologije i historije po Europi. Veseli me, što se je kroz moj rad upoznala poblize s nami kulturna Europa: veseli me, što smo i mi, u ovoj mojoj

grani, zasjeli uz trpezu prosvjetljene Europe. Veseli me, da sva priznanja, izkazana mi prigodom moga jubileja, odsjevaju na moju užu i širu domovinu.

A među svim priznanjima, koja se već tri godina nižu, evo i domaće **Zgodovinsko društvo u Mariboru** dolazi, da zadjene list lovora u vijenac, kojim me ovjenčavaše razna učena društva, učeni zavodi u mojoj domovini i van nje. Ako je ovaj list lovora zadnji u ovom nizu, nije stoga ni najmanji, ni meni manje miliji. Vaše domaće društvo, gosp. predsjedniče, koje u svojem djelokruhu razjašnjava povijest ovoga dijela naše široke domovine, imenovalo mene svojim počasnim članom, htjelo je pokazati svoju solidarnost sa muzejskim društvom u Ptuj, koje me nazad tri godine svojim počasnim članom izabralo, te sa našim sveučilištem u Zagrebu, i kr. srpskom Akademijom nauka u Beogradu, koji me prigodom moga jubileja osobito počastiše. Ovomu društvu, a i Vam, gospodine predsjedniče, koji ste se uz drugove potrudili, da mi ovo priznanje ovde izkažete te mi odnosnu diplomu izručite pred ovom kitom i gospodom, od srca hvala!

Osobitu hvalu pako izričem ovdje, na ovomu slovenskomu tlu, Vami gospodine predsjedniče i svim slovenskim piscima, koji doprinijeste učenih članaka za moj **Zbornik**. Vaš je deset na broju, koji ga uz ostala 82 pisca u 10 raznih jezika ovako lijepo izkitiste.

Što me pako na osobiti način u svim ovim priznanjima i domaćim i stranim, veseli, to je ideja, koja je sve pisce vodila pri učestvovanju u mojemu **Zborniku** i u svim meni izkazanim priznanjima. Dvije su uprav plemenite ideje vodilice vodile sve ove pisce: a to su ljubav pisaca **Zbornika** raznih narodnosti i raznih naziranja na svijet prema našoj zajedničkoj nauci i njihova solidarnost na polju naučnoga rada.

Prava nauka — stojeći neprestano na domovinskom tlu — ne poznaje granice ni narodnih ni plemenskih. Ona se ne da zasužnjiti pod jaram politike. Ona pod svoje okrilje obuhvaća sve narodnosti, pa bile one i politički zaraćene. Ova solidarnost dokazom je, da narodi osjećaju potrebu sve višeg približenja, da se sve više solidarišu protiv današnje razvratnosti i uništavanju vječnih ideala čovječanstva, koje je — na žalost — još zaokupljeno bespravnim klanjem oko kipa Mamonova, što ruši i ubija i značaje i nauku i domovinske svetinje, pa je opravdane nade, da će u skoroj budućnosti svi prosvjećeni narodi povratiti opet naukama i zastupnicim nauka ono mjesto, koje ih u radu oko dobiti čovječanstva ide. Dokaz su sva priznanja, da i ako sa u novo doba i nauka i znanje u pozadini, da ipak nose zadovoljstva i moralne naknade, daleko veće nego su materijalna dobra. Dokazom su sva ova dobra priznanja, da u ovim poremećenim zaraćenim društvenim odnošajem, jedna je kula ipak sigurna, oko koje duhovi, ma bilo koje narodnosti, mogu se okupiti na obranu ideala čovječanstva, a to je nauka, da je ipak jedan svjetionik, koji u ovim tminam svima jedako svijetli, a to je nauka, da se pred svijetlošću ovog svjetionika mogu izravnati sve narodne, plemenske i vjerske opreke; da ovaj svjetionik može i u ovo doba voditi ljude putem pravde, koja diže uvjerenje, da su svi ljudi i narodi na ovoj zemlji braća u krstu, pozvano da skupa izrade na dobrobit čovječanstva.

Sebi pako — u mojoj odmakloj dobi — iza svih ovih priznanja želim prema višekrat od mene navedenim riječima moga omiljelog pisca Tacita: **»inter obruptam contumaciam et deforme obsequium liceat mihi iter pergere labore plenum, ambitione vacuum.** da sprovedem naime ovo malo dana, što mi je još Božja Providnost na ovoj zemlji dosudila, daleko od odurna prkosa i od servilnog laskanja ali daleko i od svake ambicije u patrijotskomu, samozatajnomu i poštemu radu.«

Ovu veliku milost neka mi Božja Dobrota na ovomu svijetu podijeli!

V seji 7. oktobra se je izvolio odsek, ki naj pregleda društvena pravila in predlaga potrebne spremembe.

Pri tretji seji dne 25. oktobra se je predsednik spominjal umrlega dr. Franca

Rosine, ki je bil med soustanovitelji društva, dolgoleten član ter je kot načelnik mariborske Posojilnice v težkih avstrijskih časih dal na razpolago prostore v Narodnem domu za muzej in knjižnico. Daroval je tudi knjižnici svojo zbirko slovenskih slovníc.

Sprejele so se od odseka nasvetovane spremembe pravil, da se predložijo občnemu zboru. Z zahvalo se sprejme v društveni arhiv celotna korespondenca dr. K. Štreklja, ki jo je daroval g. dr. Strmšek.

XVI. redni občni zbor se je vršil 26. oktobra 1924 ob 10. uri dopoldne v čitalnici »Študijske knjižnice«. Društveni tajnik g. dr. Strmšek je podal podrobno poročilo o triletnem odbórovem delovanju. V vsem je imel odbor 28 sej. Poročal je o »Časopisu«, o Štrekljevi »Historični slovnici«, katere izdajanje se je moralo iz gmotnih razlogov ustaviti, o arhivu, o predavanjih. Najvažnejše, kar se je v pretekli poslovni dobi doseglo, je javna »Študijska knjižnica«, katero je končno prevzela v svoje okrilje mestna občina mariborska, ker so ostali brezuspešni vsi poskusi, da bi to važno kulturno institucijo prevzela država.

Blagajnik dr. Pipuš je podal poročilo o denarnem stanju društva. L. 1923 se je zaključilo s primanjkljajem 12.000 Din. L. 1924 se je gmotno stanje vsled državne podpore, raznih denarnih zavodov in zasebnikov toliko zboljšalo, da je ves dolg poravnán ter ima društvo še na razpolago 18.116 Din.

Od odbora predlagane spremembe pravil je občni zbor z nekaterimi dodatki sprejel.

Za novo triletno poslovno dobo je občni zbor izvolil za predsednika prof. Kovačiča, za odbornike pa gg.: dr. Dolarja, J. Glaserja, dr. M. Herica, M. Ljubša, dr. A. Medveda, dr. R. Pipuša, M. Pirca, K. Prijatelja, dr. P. Strmška, dr. J. Tominška. Za namestnike: prof. dr. V. Močnika, dr. M. Kovačiča in N. Vrabla. Za pregledovalca računov G. Majcena in ravn. J. Zupančiča.

V 1. odborovi seji 27. oktobra se je odbor naslednje konstituiral: podpredsednik dr. A. Medved, tajnik Janko Glaser, blagajnik dr. Pipuš. Za urednika »Časopisa« se je izvolil dosedanj urednik prof. Kovačič, v literarni odsek v pomoč uredniku pa gg.: dr. Dolar, ravn. Pirc, dr. Strmšek in ravnatelj dr. Tominšek. V kuratorij »Študijske knjižnice« se kot zastopnika društva izvolita predsednik Kovačič in dr. Heric. Prof. dr. Strmšek je izročil društvenemu arhivu Štrekljevo zbirko še neobjavljenih nábožnih narodnih pesmi. Sklene se, ob sklepu 20. letnika »Časopisa« izdati kazalo vseh letnikov, ki ga je sestavil soodbornik g. Ljubša.

Študijska knjižnica. V najožji zvezi je bilo »Zgodovinsko društvo« s »Študijsko knjižnico«, ki je bila in ostane punčica v očesu njegovem. V ravnokar dotekli društveni periodi je bil glede knjižnice storjen važen korak: knjižnici je segla pod pazduho mestna občina mariborska. Občina je dala na razpolago lepe prostore, ona plačuje dve uradniški moči in slugo, skrbi za kurjavo in razsvetljavo ter je še l. 1924 prispevala v gotovini 42.000 Din. za napravo stójal ter nakup in vezavo knjig. Darovanih knjig je sprejela knjižnica l. 1924 2424, med temi so knjige dr. Turnerja, ki jih je imel v svoji vili v Framu. Nakupilo se je 1052 del, 169 knjig je sprejela knjižnica kot dolžnostne izvođe iz Slovenije. »Zgodovinsko društvo« prepušča svoje v zameno sprejete tiskovine knjižnici, pridržujoč si lastninsko pravico. Poleg tega je nabavilo na svoje stroške nekaj del in v denarju dalo 3000 Din. od državne podpore, ki jo je sprejelo. Knjižnico upravlja poseben kuratorij, v katerem ima »Zgodovinsko društvo« dva zastopnika. Obiskovalcev je imela knjižnica l. 1924 8440, na dom izposojenih je bilo 11.632 del. — »Študijska knjižnica« je za našo severno narodno in državno mejo ena najvažnejših prosvetnih institucij, zatorej jo priporočamo v podporo. Marsikomu delajo knjige le napotje ali se v slučaju smrti raztepejo. Naklonite jih »Študijski knjižnici«!

Muzejsko društvo v Ptuj.

Letni občni zbor se je vršil dne 9. aprila 1924 v gimnazijskih prostorih. Društveni predsednik prof. dr. Fr. Kotnik je poročal: Število članov je naraslo od zadnjega obč. zbora (11. aprila 1923) od 219 na 300. Če smemo to pripisati na račun prosvetnega tekmovanja med ptujskim prebivalstvom, je to veselo znamenje. Predavanja in govori: Ravnatelj dr. Mantuani je predaval o Tut Anch' Amunovi grobnici (skioptične slike), prof. dr. Fr. Kovačič o ptujski kulturni zgodovini v 13. in 14. stoletju. Na sestanku historičnih društev mariborske oblasti v Varaždinu je referiral prof. Kotnik o narodopisju. Na slavnostnem zborovanju ob društveni 30letnici sta imela slavnostna govora konservator V. Skrabar o društveni zgodovini, prof. Kotnik pa o društvenih ciljih. Ob tej priliki je govoril pros. dr. Nikola Vulič iz Belgrada na ptujskem gradu o Ardejcih, prof. dr. Egger iz Dunaja pa o temi, kaj so dognale izkopine v Saloni za zgodovino (Prihod Hrvatov se da datirati na leto 602—603), prof. dr. Pirchegger iz Gradca o postanku in razvoju ptujskega gradu, dr. Stelè je imel več predavanj o umetnostnih spomenikih v mestni in minoritski cerkvi, dr. M. Abramič iz Splita pa o Mitrovem kultu in njega spomenikih na Bregu pri Ptuj.

Pomožitev zbir. Iz prazgodovine: 2 medena srpa iz Cerovca pri Slatini (nakupili od g. Plemenitaža), 2 medeni sekiri, kladivo — vse najdeno v kamolomu v Cerovcu (dar hotelirja Stojnska v Rog. Slatini). Iz rimske dobe: 1 rimska žara z rovcem Dioklecijana (86—90 pred Kr.), 1 rimski vrč iz Zg. Hajdine, prva na vrtu posestnika Meznariča, drugi pri posestniku Skrbinšku. Tam je moralo biti rimsko grobišče. Prof. Sima Trojanović iz Skoplja je podaril nekaj staroslov. starin. Kamen z letnico 1561 iz starega ptujskega magistrata (darilo posestnika in trgovca Senčarja). Kletna podoba iz zidu pri cerkvi sv. Ožbalta, 14. stol. Narodopisna zbirka: 2 lesena možnarja, 1 lesen lijak, 2 žveglji, 3 orgljice, 2 pasti za polhe iz Konjic (podaril tretješolec Barle), 2 kmečki podobi na steklo iz Krčevine pri Ptuj (podaril tretješolec Arnuš). Več prerisanih in slikanih ornamentov kmetijskih hiš iz Stojac in okolice (izvršil učiteljčnik Al. Smodič).

Arhiv: Kronika pl. Dienersbergov (dar g. Breznika od Sv. Bolfenka na Kogu), Hufschmiedezunftordnung der Stadt Pettau 1705 z lastnoročnim podpisom ces. Leopolda I. (nakup). Nekaj starih listin iz Središča (podaril šestošolec Fr. Veselko). Listina o ptujski mitnici iz l. 1787 (podarila gospa Skrabarjeva).

Zgodovinsko delo: O ptujski zgodovini so izšle sledeče razprave: 1. Dr. Balduin Saria: Arheološka istraživanja u oblasti starog Poetovio, Starinar 1922. 2. V. Skrabar: Nalasci iz latenskog doba u okolici Ptuja i Maribora, Starinar 1922. 3. Ob tridesetletnici so izšli v društveni zalogi »Spominski listi« s Skrabarjevim člankom o ptujskem zgodovinarju Ferd. Raispu in s Kotnikovim o Slovenski legendi o sv. Ožbaltu. (Ponatis iz ČZN 1924). 4. S starokrščansko dobo se bavi Kovačičev spis: »Petovij in Celela v starokrščanski dobi« v Buličevem Zborniku. 5. Mitrej pri Modriču na Pohorju je publiciral V. Skrabar tudi v Buličevem Zborniku. — Najvažnejša publikacija pa bo dr. Abramičev Voditelj po Petovijonu z rimsko-ptujsko zgodovino v uvodu. Slovenska izdaja, ki jo je priredil prof. A. Sovrè, bo izšla v društveni zalogi (obe l. 1925).

Ob 30letnici se je vršil v Ptuj sestanek jugoslov. arheologov, ki so mu tudi prisostvovali dunajski, praški in graški gostje. O tem je »časopis« poročal.

Ko sta poročala prof. Alič o stanju blagajne, podpredsednik Skrabar pa o fondu za Voditelja po Petovijoni, je ravnatelj dr. Komljanec utemeljeval odborov predlog, naj se izvolijo gg. prof. dr. Fr. Kovačič v Mariboru, vseuč. prof. dr. Nikola

V ulic v Belgradu in prof. dr. Mat. Murko v Pragi za častne člane. Predlog so člani soglasno in z odobravanjem sprejeli.

Naj bi sijale Muzejskemu društvu v Ptujtu tudi v novem desetletju srečne zvezde!

Zbirajte poročila o najdenih starinah.

Mednarodna zveza akademij znanosti v Bruslju (Bruxelles) je sklenila izdati zemljevid arheoloških najdišč in prepustiti posameznim v tej zvezi zastopanim državam, da izdelajo nanje pripadajoče dele. Tudi naša država se udeleži tega velikega znanstvenega podjetja in kr. Akademija znanosti v Beogradu je prevzela izdajo takega zemljevida za Jugoslavijo. Kot prvi del tega široko zasnovanega podjetja bo izdaja najdišč v severni Sloveniji (bivši Spodnji Štajerski), naloga, ki jo naj podpisani izvrši.

Jasno je, da tega ne zmore posameznik, če namreč naj delo res doseže zaželjeni svoj cilj, da poda pregledno in po možnosti popolno sliko starodavnih naselbin v naših krajih. Tukaj je treba sodelovanja čim širših slojev.

Ta oklic se torej obrača do vseh, ki se zanimajo za znanstveno proučevanje domače zgodovine, in posebno do onih, ki so že doslej bodisi v še tako skromni meri delovali na tem polju. Kdor koli torej kaj ve ali zve o predzgodovinskih ali rimskih najdeninah v svojem domačem kraju, nam lahko pomaga s takim poročilom. V prvi vrsti pa se obračamo do častite duhovščine in učiteljstva, ki sta predvsem, zlasti na deželi, poklicana in zmožna, da zbirata krajevno gradivo. Prosimo, da nam pošiljate vse vesti o najdiščih in najdeninah, naj so jih odkrili šele pred kratkim ali kadarkoli, na naslov:

Zgodovinsko društvo, Maribor, Koroška cesta 10.

Posebne važnosti je kratek opis predmeta, ki se je našel, kakšne vrste je (n. pr. sledovi starodavne ceste, zidovja i. t. d), predvsem pa natančen podatek o kraju. Kajti baš na take krajevne podatke se opira zemljevid najdišč. Kdor ima pri roki karto špecijalko 1 : 75.000 in jo zna rabiti, naj dotično okolico na prosojen papir preriše in najdišča kar najtočneje označi. Taki prerisi so nam tem bolj dobrodošli, ker je tudi omenjeni celotni zemljevid zamišljen na podlagi špecijalke.

Opozarjamo, da nam je vsaka vest dobrodošla in naj je navidezno še tako malenkostna, tudi vesti o že davno znanih, a morebiti še ne ali ne točno objavljenih najdiščih, ker bi natančna navedba najdišča mogla morebiti pokazati najdenino šele v pravi luči. Posebno še prosimo za dobesečne izpiske iz krajevnih, zlasti župnijskih kronik, kjer se govori o starinskih najdiščih. Kar nas zanima in na kakšna vprašanja treba odgovoriti, najdete zbrano v brošuri, ki jo je izdalo Mariborsko Zgodovinsko društvo pod naslovom Zgodovinska knjižnica, 2, stran 49 in sledeče.

Ponovno torej prosimo vse, ki ljubite svojo ožjo domovino in znate ceniti pomen domače zgodovine, podpirajte nas pri izvrševanju nameravanega zemljevida, da bo v družbi velikih kulturnih narodov, kakor so Angleži, Francozi in drugi, tudi naša domovina zastopana častno in dostojno!

Beograd—Ptuj.

Dr. Balduin Saria.

V zalogi „Zg. dr.“ se dobi:

»Časopis« I.—XVII. po 10 Din.; letniki I., XI., XII. zv. 1 in XIII. so pošli. XVIII. letnik 30 Din., XIX. letnik 40 Din.

Zgodovinska knjižnica, I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena 2 Din.

Zgodovinska knjižnica, II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena 2 Din.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabrijel Majcen k petdesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 2 Din.

Dr. Matija Prelog. Spisal dr. Karol Verstovšek. Cena 2 Din.

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Broš. 25 Din.

Fr. Kovačič: Nadžupnija sv. Križa pri Rogaški Slatini. Broš. 10 Din.

Kragelj Josip: Tolminski opravilnik. 2 Din.

Štrekelj dr. Karol: Historična slovnica slovenskega jezika. Snopič

1—3. Str. 1—139. Vsi trije snopiči skupaj 23 Din.; posebej prva dva po 10 Din. 3. po 3 Din.

Uredništvo je sprejelo:

(od 10. julija 1924 do 25. januarja 1925.)

Naselja i poreklo stanovništva. Izdaje kr. Srpska Akademija. Knj. 18.
Dr. Josip Mal: Uskočke seobe i slovenske pokrajine. Ljubljana 1924. Str. 215.

Čas. L. XIX., zv. 1—2. Ur. dr. Fr. Lukman, dr. Jos. Mal, dr. Fran Steiž.
Ljubljana 1924/25.

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino. Ur. Fr. Kidrič, R. Nachtigal, Fr. Ramovš. L. IV. 1—4. Ljubljana 1924.

Český časopis Historický. Ročn. XXX., seš. 1—3. Praga 1924.

Třetí desetiletý Rejstřík Bibliografický Českého Časopisu Historického. (Za
II. 1915—1924.)

Národopisný Věstník Československý. Ročn. XVII., č. 1—4. Praga 1924.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. Ur. Pavle Popović. Knj. III.
Beograd 1923.

Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku. Fr. Bulić i M. Abramić.
God. XLVI. Split 1923.

Petrov A., Národopisná mapa Uher podle úředního lexikoni osad z roku
1773. V Praze 1924.

Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. Ur. O. Hujer in M. Mariko. Roč.
III., seš. 1—3. Praga 1924.

Čremošnik dr. G., Naša trgovačka društva u srednjem veku. Separ. otisak
iz »Glasnika zem. muzeja u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1924.

Zbornik za umetnosno zgodovino. IV. 1., zv. 4. Ur. dr. Iz. Cankar in dr.
Fr. Mesesnel. Ljubljana 1924.

Narodna starina. Ur. dr. Josip Matasović. Sv. 6. Zagreb 1924.

